

ผลงานฉบับเต็ม

เรื่อง

แผนการใช้ที่ดินเพื่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศไทย

นายันทพล หนองหารพิทักษ์

นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการพิเศษ ตำแหน่งเลขที่ ๖

กองนโยบายและแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน

ขอประเมินเพื่อแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญด้านวางแผนการใช้ที่ดิน

นักวิเคราะห์นโยบายและแผนเชี่ยวชาญ ตำแหน่งเลขที่ ๖

กองนโยบายและแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. ๒๕๖๔

สารบัญ

	หน้า
สารบัญ	ก
สารบัญตาราง	ข
สารบัญรูป	ค
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ หลักการและเหตุผล	๑-๑
๑.๒ วัตถุประสงค์	๑-๓
๑.๓ ขอบเขตการดำเนินงาน	๑-๓
๑.๔ ขั้นตอนการดำเนินงาน	๑-๓
๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑-๔
๑.๖ ผู้ดำเนินการ	๑-๔
บทที่ ๒ นโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	
๒.๑ กฎหมาย นโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนพัฒนาที่เกี่ยวข้อง	๒-๑
๒.๒ นโยบายการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศไทย	๒-๑๖
๒.๓ นโยบายการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของต่างประเทศ	๒-๑๘
บทที่ ๓ สถานภาพทรัพยากรที่ดิน และข้อมูลพื้นฐาน	
๓.๑ ทรัพยากรที่ดิน	๓-๑
๓.๒ ทรัพยากรป่าไม้ และสถานการณ์ป่าไม้ไทย	๓-๔
๓.๓ ทรัพยากรน้ำ	๓-๘
๓.๔ สภาพภูมิอากาศ	๓-๑๑
๓.๕ สภาพการใช้ที่ดิน	๓-๑๓
๓.๖ ข้อมูลประชากรที่เกี่ยวข้องกับที่ดินเพื่อเกษตรกรรม	๓-๒๒
บทที่ ๔ การวิเคราะห์กำหนดแผนการใช้ที่ดินเพื่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	
๔.๑ การเปลี่ยนแปลงทางการเกษตรและการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน	๔-๑
๔.๒ การประเมินคุณภาพที่ดิน	๔-๔
๔.๓ การวางแผนการใช้ที่ดินเพื่อกำหนดเขตการใช้ที่ดิน	๔-๗
๔.๔ เขตการใช้ที่ดินเพื่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	๔-๑๐
บทที่ ๕ นโยบายทางเลือกเพื่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศไทย	
๕.๑ นโยบายทางเลือกเพื่อคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	๕-๑
๕.๒ แนวทางการขับเคลื่อนนโยบายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	๕-๓
บทที่ ๖ สรุปและข้อเสนอแนะ	
๖.๑ สรุปผลการศึกษา	๖-๑
๖.๒ ข้อเสนอแนะ	๖-๑
เอกสารอ้างอิง	ง

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ ๓-๑	เนื้อที่ป่าไม้ของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๖๒	๓-๕
ตารางที่ ๓-๒	ผลการดำเนินงานการพัฒนาแหล่งน้ำ ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓	๓-๙
ตารางที่ ๓-๓	การใช้ที่ดินของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๑	๓-๑๖
ตารางที่ ๓-๔	การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ปี พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๖๑	๓-๑๙
ตารางที่ ๓-๕	เปรียบเทียบการใช้ที่ดินของประเทศไทย ปี พ.ศ. ๒๕๔๙/๕๐ ๒๕๕๑/๕๒ ๒๕๕๓/๕๖ ๕๕๘/๕๙ และ ๒๕๖๐/๖๑	๓-๒๑
ตารางที่ ๓-๖	จำนวนประชากรของโลกและของประชาชน (x ๑,๐๐๐ คน)	๓-๒๒
ตารางที่ ๓-๗	จำนวนประชากร และครัวเรือนของประเทศไทย ปี ๒๕๔๓-๒๕๖๓	๓-๒๔
ตารางที่ ๓-๘	จำนวนผู้ถือครองทำการเกษตรของประเทศไทย จำแนกตามภาค พ.ศ. ๒๕๔๖ ๒๕๕๑ ๕๕๖ และ ๒๕๖๑	๓-๒๖
ตารางที่ ๓-๙	จำนวนเนื้อที่ถือครองทำการเกษตรของประเทศไทย จำแนกตามภาค พ.ศ. ๒๕๔๖ ๒๕๕๑ ๕๕๖ และ ๒๕๖๑	๓-๒๗
ตารางที่ ๓-๑๐	จำนวนและร้อยละของผู้ถือครองทำการเกษตร จำแนกตามขนาดเนื้อที่ถือครองทั้งสิ้น	๓-๒๘
ตารางที่ ๓-๑๑	ลักษณะการถือครองที่ดินและเนื้อที่ถือครองทำการเกษตร	๓-๒๙
ตารางที่ ๓-๑๒	เนื้อที่และร้อยละของเนื้อที่ถือครองทำการเกษตร จำแนกตามการใช้ประโยชน์ในที่ดินถือครอง	๓-๓๒
ตารางที่ ๓-๑๓	จำนวนและร้อยละของผู้ถือครองทำการเกษตร จำแนกตามเพศและอายุ พ.ศ. ๒๕๔๖ ๒๕๕๑ ๒๕๕๖ และ ๒๕๖๑	๓-๓๓
ตารางที่ ๔-๑	การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของประเทศไทยระหว่างช่วงปี ๒๕๔๙-๒๕๕๐ และ ปี ๒๕๖๐-๒๕๖๑	๔-๓
ตารางที่ ๔-๒	การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในพื้นที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ระหว่างช่วงปี ๒๕๔๙-๒๕๕๐ และปี ๒๕๖๐-๒๕๖๑	๔-๓
ตารางที่ ๔-๓	ความเหมาะสมของที่ดินสำหรับพืชเศรษฐกิจของประเทศไทย	๔-๖
ตารางที่ ๔-๔	เขตการใช้ที่ดินเพื่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม รายภาค	๔-๑๓
ตารางที่ ๔-๕	เขตเกษตรกรรมของประเทศไทย	๔-๑๔
ตารางที่ ๔-๖	เขตการใช้ที่ดินเพื่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม รายจังหวัด	๔-๑๖
ตารางที่ ๕-๑	นโยบายทางเลือกเพื่อคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	๕-๒

สารบัญรูป

		หน้า
รูปที่ ๑-๑	ขั้นตอนการดำเนินการ	๑-๔
รูปที่ ๓-๑	แผนที่กลุ่มชุดดินของประเทศไทย	๓-๓
รูปที่ ๓-๒	สถิติข้อมูลพื้นที่ป่าไม้ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๖๒	๓-๖
รูปที่ ๓-๓	แผนที่ป่าไม้ตามกฎหมายของประเทศไทย	๓-๗
รูปที่ ๓-๔	แผนที่การใช้ที่ดินของประเทศไทย ปีพ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๑	๓-๑๕
รูปที่ ๓-๕	แผนที่การใช้ที่ดินของประเทศไทย ปีพ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๐	๓-๑๗
รูปที่ ๓-๖	แผนที่การใช้ที่ดินของประเทศไทย ปีพ.ศ. ๒๕๕๓-๒๕๕๖	๓-๑๘
รูปที่ ๓-๗	การใช้ที่ดินของประเทศไทย ระหว่างปี ๒๕๔๙-๒๕๕๐, ๒๕๕๓-๒๕๕๖ และ ๒๕๖๐-๒๕๖๑	๓-๑๙
รูปที่ ๓-๘	จำนวนประชากรของโลก และของประเทศไทย	๓-๒๒
รูปที่ ๔-๑	ขั้นตอนการวางแผนการใช้ที่ดินเพื่อคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	๔-๙
รูปที่ ๔-๒	แผนที่เขตการใช้ที่ดินเพื่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	๔-๑๒
รูปที่ ๔-๓	แผนที่เขตเกษตรกรรมชั้นดีของประเทศไทย	๔-๑๙
รูปที่ ๔-๔	แผนที่เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูงของประเทศไทย	๔-๒๐
รูปที่ ๔-๕	แผนที่เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตต่ำของประเทศไทย	๔-๒๑

แผนการใช้ที่ดินเพื่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศไทย

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ หลักการและเหตุผล

ทรัพยากรดินและที่ดินเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าและมีความสำคัญของประเทศไทย เพราะเป็นรากฐานและปัจจัยสำคัญของการผลิตทางการเกษตรที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ แต่ปัจจุบันพื้นที่เกษตรกรรมมีการเปลี่ยนแปลงถูกนำไปใช้ประโยชน์ในกิจกรรมอื่นนอกภาคการเกษตร โดยขาดการควบคุม ตามหลักวิชาการการวางแผนการใช้ที่ดิน โดยเฉพาะพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีที่เป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรที่มีศักยภาพสูง ซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด กำลังได้รับความเสียหาย สูญเสียพื้นที่เปลี่ยนแปลงเป็นกิจกรรมอื่น เนื่องมาจากอัตราการเพิ่มของประชากรที่สูงขึ้นส่งผลให้มีความต้องการใช้ที่ดิน แม้ว่าการใช้ที่ดินสำหรับกิจกรรมนอกภาคการเกษตรมีความสำคัญและจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตและเศรษฐกิจของประเทศ แต่การเลือกที่ดินให้เหมาะสมกับกิจกรรม โดยเฉพาะการรักษาพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีไว้เพื่อการเกษตร จะเป็นการใช้ที่ดินอย่างชาญฉลาดและส่งผลดีต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในภาพรวม

ปัจจุบันยังไม่มีเทคโนโลยีใดๆ มาทดแทนการผลิตทางการเกษตรจากแหล่งผลิตของที่ดินซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์และมีความพิเศษในการให้ผลผลิตที่มีคุณภาพเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่เรียกว่าพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี (Prime Farmland) และพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีดังกล่าวจำนวนมากกำลังถูกเปลี่ยนไปเป็นที่ดินสำหรับกิจกรรมนอกภาคการเกษตรจากการพัฒนาเมือง (Paster, 2004) ซึ่งสถานการณ์ได้เกิดขึ้นกับพื้นที่เกษตรในหลายประเทศทั่วโลก รวมถึงประเทศไทย เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากร และการอพยพเข้าสู่ตัวเมืองเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการขยายตัวของเมือง ส่งผลให้มีความต้องการในการใช้ที่ดินสำหรับทำกิจกรรมต่างๆ และเกิดความขัดแย้งในการใช้ที่ดิน ซึ่งอาจทำให้เสียโอกาสที่ดีในการใช้ที่ดิน ยกตัวอย่างเช่น การเติบโตขยายตัวของกรุงเทพฯ และเมืองในพื้นที่ราบลุ่มภาคกลาง จากพื้นที่เกษตรกรรมซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลุ่มต่ำใช้ทำนา ถูกเปลี่ยนมาเป็นชุมชนเมืองมีการถมดินเพื่อสร้างเมืองทำให้เส้นทางน้ำถูกทำลาย และพื้นที่รองรับน้ำตามธรรมชาติลดลง ซึ่งส่งผลให้มีความเสี่ยงสูงในการเกิดน้ำท่วมขัง และความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินได้

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) รายงานว่าพื้นที่เกษตรกรรมของโลกในปี ๒๕๔๓ และ ๒๕๖๑ มีพื้นที่ ๔๘.๘ และ ๔๘.๐ ล้านตารางกิโลเมตรตามลำดับ ในขณะที่ประชากรโลกในปี ๒๕๔๓ และ ๒๕๖๑ มีจำนวน ๖,๑๔๓ และ ๗,๖๓๑ พันล้านคนตามลำดับ จะเห็นว่าประชากรของโลกในช่วงเวลาดังกล่าวเพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๙.๔๔ แต่พื้นที่เกษตรกรรมของโลกลดลงร้อยละ ๑.๖๔ และถ้าแนวโน้มของประชากรโลกที่เพิ่มขึ้นยังคงสวนทางกับพื้นที่ทำการเกษตรที่ลดลง ประชากรในหลายส่วนของโลกต้องเผชิญกับวิกฤตความมั่นคงทางด้านอาหาร ประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกสินค้าเกษตรและอาหารจำนวนมากสู่ตลาดโลก ควรมีแนวทางในการปกป้องคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อไม่ให้เกิดวิกฤตความมั่นคงทางอาหาร และถือเป็นโอกาสของประเทศที่มีพื้นที่เกษตรกรรม และมีศักยภาพในการผลิตสินค้าเกษตรเป็น

สินค้าส่งออกสำคัญ ดังนั้นการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีจะเป็นข้อได้เปรียบสำคัญเชิงกลยุทธ์ของประเทศ ในการเป็นครัวของโลก ตามนโยบายครัวไทยสู่ครัวโลกตามยุทธศาสตร์ไทยแลนด์ ๔.๐ (Government Public Relation Dept., 2006) รวมถึงพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว [Bio-Circular-Green (BCG) Economy] มาพัฒนาต่อยอดและสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมในการผลิตสินค้าเกษตร

พื้นที่เกษตรกรรมถือว่าเป็นพื้นที่ที่มีความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยทางธรรมชาติ เช่น ภัยแล้ง น้ำท่วม และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รวมถึงปัจจัยกดดันจากสภาวะทางด้านเศรษฐกิจ การเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดการขยายตัวของเมืองแบบกระจาย (Urban Sprawl) ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีการผลิตภาคการเกษตร และการผันผวนเปลี่ยนแปลงของตลาดสินค้าภายในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงการพัฒนาเมือง ส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินภาคเกษตรกรรมไปสู่การใช้ที่ดินอื่นนอกภาคการเกษตร โดยเฉพาะพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีที่อยู่ใกล้กับเมือง จะมีแรงกดดันจากนักพัฒนาที่ดินที่ต้องการซื้อที่ดิน เพื่อไปใช้ดำเนินกิจกรรมนอกภาคการเกษตรสำหรับการพัฒนาเมืองและอุตสาหกรรม แม้ว่าจะมีความจำเป็นในการพัฒนาเมืองและอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมสำคัญต่อเศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิต แต่การขยายตัวของกิจกรรมดังกล่าวไม่ควรที่จะขยายพื้นที่ไปสู่พื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี หรือควรให้มีผลกระทบต่อพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีน้อยที่สุด โดยควรมีการจัดการเลือกใช้พื้นที่เกษตรกรรมที่มีศักยภาพต่ำก่อน

แนวทางหนึ่งที่น่านำมาเป็นเครื่องมือในการกำหนดพื้นที่ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม คือ การวางแผนการใช้ที่ดิน ซึ่งเป็นกระบวนการประเมินศักยภาพของทรัพยากรที่ดิน และเงื่อนไขทางด้านเศรษฐกิจสังคม เพื่อกำหนดทางเลือกในการใช้ที่ดินที่ดีที่สุด โดยมีเป้าหมายที่จะเลือกและกำหนดแนวทางการปฏิบัติการใช้ที่ดินเหล่านั้นได้ตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ และต้องสามารถทำให้ใช้ทรัพยากรที่ดินได้อย่างยั่งยืนในอนาคต ปัจจัยที่เร่งรัดให้เกิดการวางแผนการใช้ที่ดินคือสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงและมีความต้องการใช้ที่ดินในรูปแบบที่แตกต่างและขัดแย้งกัน (FAO, 1993) ทั้งนี้ Kelly (2010) กล่าวว่า การวางแผนการใช้ที่ดินเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับอนาคตบนพื้นฐานความมีเหตุผล และวิชาการสนับสนุน

ที่ผ่านมารัฐบาลจะได้กำหนดนโยบายและมาตรการมากมายเพื่อบริหารจัดการและวางผังเมืองให้มีการใช้ที่ดินตอบสนองทุกกิจกรรมตามความต้องการให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมถึงการรักษาพื้นที่เกษตรกรรมที่ได้รับการพัฒนาและเกษตรกรรมชั้นดี แต่เนื่องจากประเทศไทยยังขาดนโยบายที่มีความสอดคล้องกันในการบริหารจัดการการใช้ที่ดินในมิติต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่ กฎ ระเบียบ และข้อบังคับ จะเน้นให้ความสำคัญแก่การใช้ที่ดินสำหรับเขตชุมชนเมืองที่มีความหนาแน่นของประชากรสูงเป็นลำดับแรก รวมถึงปัจจุบันประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมของประเทศ โดยเฉพาะการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี ดังนั้นการกำหนดนโยบาย มาตรการต่างๆ และศักยภาพของพื้นที่สำหรับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี จึงมีความจำเป็น และสำคัญต่อประเทศอันจะทำให้สามารถพัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจ เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน สามารถพัฒนาประเทศก้าวต่อไปบนพื้นฐานด้านเกษตรกรรมได้ด้วยความมั่นคง และยั่งยืน

๑.๒ วัตถุประสงค์

๑.๒.๑ เพื่อจัดทำแผนการใช้ที่ดินสำหรับกำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศไทย โดยเฉพาะในการใช้คุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี และพื้นที่ที่มีความเหมาะสมสำหรับทำเกษตรกรรม

๑.๒.๒ เพื่อกำหนดนโยบายทางเลือกในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศไทยให้เป็นหลักประกันของประเทศที่จะมีที่ดินเป็นฐานการผลิตทางการเกษตรอย่างยั่งยืน

๑.๒.๓ เพื่อสร้างฐานข้อมูลศักยภาพของพื้นที่เกษตรกรรมสำหรับสนับสนุนการตัดสินใจกำหนดทิศทางการพัฒนาการเกษตร และการวางผังเมืองและการใช้ที่ดินของประเทศ

๑.๓ ขอบเขตการดำเนินงาน

๑.๓.๑ ระยะเวลาที่ดำเนินการ ตุลาคม ๒๕๖๓ ถึง มีนาคม ๒๕๖๔

๑.๓.๒ สถานที่ดำเนินการ พื้นที่ ๓๒๐ ล้านไร่ของประเทศไทย

๑.๔ ขั้นตอนการดำเนินงาน

๑.๔.๑ การรวบรวมข้อมูลทั่วไป

การรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้ที่ดิน และนโยบายการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศไทย และต่างประเทศ ประกอบด้วยข้อมูลเชิงบรรยายและข้อมูลเชิงพื้นที่ ดังนี้

๑) ข้อมูลเชิงบรรยาย ได้แก่ ข้อมูลด้านทรัพยากรที่ดินที่เกี่ยวข้อง สถิติที่ดิน รวมถึงนโยบายและข้อกฎหมายต่าง ๆ ในการจัดการพื้นที่เกษตรกรรม

๒) ข้อมูลเชิงพื้นที่ ได้แก่ แผนที่ดิน แผนที่การใช้ที่ดิน ขอบเขตป่าไม้ตามกฎหมาย ขอบเขตนิคมสหกรณ์ ขอบเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร (ส.ป.ก.) ขอบเขตชลประทาน แผนที่เส้นชั้นน้ำฝนของประเทศไทย

๑.๔.๒ วิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลได้มีการนำเข้าและวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมด้านระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ ดังรายละเอียดดังนี้

๑) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ ได้แก่ การใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน เขตป่าไม้ตามกฎหมาย และมติดัชนีภูมิทัศน์ และการจัดการที่ดินทางการเกษตร

๒) การวิเคราะห์เพื่อประเมินคุณภาพที่ดินและระดับความเหมาะสมของที่ดินทางกายภาพ สำหรับการปลูกพืชเศรษฐกิจโดยจำแนกระดับความเหมาะสมของที่ดินเป็น ๔ ระดับ คือ ชั้นที่มีความเหมาะสมสูง (S๑) ชั้นที่มีความเหมาะสมปานกลาง (S๒) ชั้นที่มีความเหมาะสมเล็กน้อย (S๓) และชั้นที่ไม่มีความเหมาะสม (N)

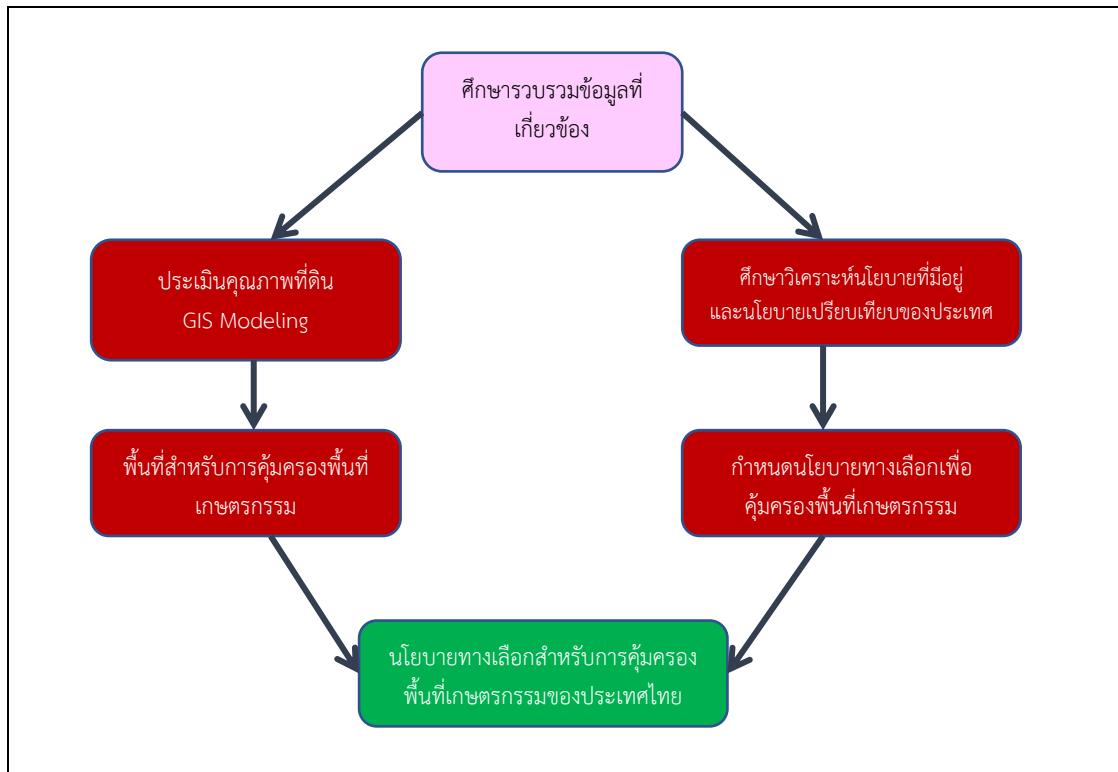
๑.๔.๓ สังเคราะห์นโยบายทางเลือก จากการศึกษานโยบายที่ดินเพื่อเกษตรกรรมของประเทศต่าง ๆ เพื่อที่จะใช้คุ้มครองพื้นที่ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ที่มีความเหมาะสมสำหรับทำเกษตรกรรมของประเทศที่มีที่ดินเป็นฐานการผลิตทางการเกษตรอย่างยั่งยืน

๑) กำหนดเขตพื้นที่คุ้มครองเกษตรกรรม โดยแบ่งพื้นที่เกษตรกรรมออกเป็น ๓ ระดับ คือ

- พื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี
- พื้นที่เกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง
- พื้นที่เกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตต่ำ

๒) กำหนดนโยบายทางเลือก

๑.๔.๔ การจัดทำรายงานและแผนที่

รูปที่ ๑-๑ ขั้นตอนการดำเนินงาน

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๕.๑ ผลการศึกษานี้สามารถนำไปประยุกต์เพื่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศนำมาใช้เป็นข้อมูลในการจัดทำผังเมืองที่จะกำหนดทิศทางการพัฒนา ขยายตัวของชุมชนเมือง และอุตสาหกรรม โดยไม่รุกล้ำพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี

๑.๕.๒ ใช้เป็นข้อมูลและแผนที่สนับสนุนสำหรับกำหนดบริเวณคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมตาม (ร่าง) พ.ร.บ. คุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม และ กำหนดแนวทางการขยายตัวของเมืองตาม พ.ร.บ. ผังเมือง

๑.๕.๓ ใช้เป็นฐานข้อมูลสนับสนุนในการกำหนดทิศทางการพัฒนาทรัพยากรที่ดิน และพัฒนาการเกษตรของประเทศที่สอดคล้องกับศักยภาพของที่ดินเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

๑.๖ ผู้ดำเนินการ

นายันทพล หนองหารพิทักษ์ นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการพิเศษ สัตส่วนของผลงานร้อยละ ๑๐๐ มีหน้าที่ วางแผนการดำเนินงาน รวบรวม วิเคราะห์-สังเคราะห์ข้อมูล และจัดทำรายงานผลการศึกษา

บทที่ ๒

นโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

๒.๑ กฎหมาย นโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนพัฒนาที่เกี่ยวข้อง

เนื้อหาสาระเป็นการทบทวนวรรณกรรมในเรื่องกฎหมาย นโยบาย และยุทธศาสตร์ของประเทศที่เกี่ยวข้องกับการใช้ที่ดิน การคุ้มครองพื้นที่พื้นที่ประเภทต่าง ๆ รวมถึงสาระที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เกษตรกรรมดังนี้

๒.๑.๑ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐

หมวด ๕ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

ส่วนที่ ๘ แนวนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

มาตรา ๘๕ รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ดังต่อไปนี้

(๑) กำหนดหลักเกณฑ์การใช้ที่ดินให้ครอบคลุมทั่วประเทศ โดยให้คำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งผืนดิน ผืนน้ำ วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น และการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ และกำหนดมาตรฐานการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากหลักเกณฑ์การใช้ที่ดินนั้นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย

(๒) กระจายการถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรมและดำเนินการให้เกษตรกรมีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิในที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมอย่างทั่วถึงโดยการปฏิรูปที่ดินหรือวิธีอื่น รวมทั้งจัดหาแหล่งน้ำเพื่อให้เกษตรกรมีน้ำใช้อย่างพอเพียงและเหมาะสมแก่การเกษตร

(๓) จัดให้มีการวางผังเมือง พัฒนา และดำเนินการตามผังเมืองอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

(๔) จัดให้มีแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่นอย่างเป็นระบบและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ทั้งต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล

(๕) ส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนตลอดจนควบคุมและกำจัดการสะสมพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยประชาชน ชุมชนท้องถิ่น และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

หมวด ๖ แนวนโยบายแห่งรัฐ

มาตรา ๗๒ รัฐพึงดำเนินการเกี่ยวกับที่ดิน ทรัพยากรน้ำ และพลังงาน ดังต่อไปนี้

(๑) วางแผนการใช้ที่ดินของประเทศให้เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่และศักยภาพของที่ดินตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน

(๒) จัดให้มีการวางผังเมืองทุกระดับและบังคับการให้เป็นไปตามผังเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ รวมตลอดทั้งพัฒนาเมืองให้มีความเจริญโดยสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่

(๓) จัดให้มีมาตรการกระจายการถือครองที่ดินเพื่อให้ประชาชนสามารถมีที่ทำกินได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

(๔) จัดให้มีทรัพยากรน้ำที่มีคุณภาพและเพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคของประชาชน รวมทั้งการประกอบเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการอื่น

(๕) ส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงานและการใช้พลังงานอย่างคุ้มค่า รวมทั้งพัฒนาและสนับสนุนให้มีการผลิตและการใช้พลังงานทางเลือกเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงด้านพลังงานอย่างยั่งยืน

๒.๑.๒ พระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้อง

๑) กฎหมายด้านทรัพยากรที่ดิน เป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องทั้งด้านสิทธิในที่ดินการจัดที่ดิน การใช้ที่ดิน รวมถึงการอนุรักษ์ดินและน้ำ

๑.๑) ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. ๒๔๙๗ โดยได้ตราเป็นพระราชบัญญัติเรียกว่า พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิในที่ดิน โดยวางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการขอเอกสารแสดงการครอบครอง หรือสิทธิ ในที่ดิน รวมทั้งหลักเกณฑ์ในการออกเอกสารดังกล่าว เช่น โฉนด และหนังสือรับรองการทำประโยชน์ ประมวลกฎหมายที่ดินให้อำนาจอธิบดีกรมที่ดิน หรือผู้ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยมอบหมายให้เป็นผู้ดูแลที่ดินของรัฐที่มีได้อยู่ในความดูแลของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น ที่รกร้างว่างเปล่า ที่ภูเขา ซึ่งการเข้าครอบครองหรือเข้าทำประโยชน์ต้องได้รับอนุญาตจากอธิบดีกรมที่ดิน หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายเสียก่อน นอกจากนี้ยังได้กำหนดบทลงโทษผู้ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติของกฎหมาย

๑.๒) พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๑๘ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๑๙ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๓๒ เหตุผลในการประกาศใช้ พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพในการเกษตร ที่ดินจึงเป็นปัจจัยสำคัญและเป็นรากฐานเบื้องต้นของการผลิตทางเกษตรกรรม แต่ปัจจุบันปรากฏว่า เกษตรกรกำลังประสบความเดือดร้อน เนื่องจากต้องสูญเสียสิทธิในที่ดินและกลายเป็นผู้เช่าที่ดิน ต้องเสียค่าเช่าที่ดินในอัตราสูงเกินสมควร ที่ดินขาดการบำรุงรักษาจึงทำให้อัตราผลิตทางเกษตรกรรมอยู่ในระดับต่ำ เกษตรกรไม่ได้รับความเป็นธรรมและเสียเปรียบจากระบบการเช่าที่ดินและการจำหน่ายผลิตผลตลอดมา ซึ่งส่งผลให้เกิดภาวะความยุ่งยากทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม การปกครองและการเมืองของประเทศเป็นอย่างมาก จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐจะต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยด่วนที่สุด โดยวิธีการปฏิรูปที่ดินเพื่อช่วยให้เกษตรกรมีที่ดินทำกินและให้การใช้ที่ดินเกิดประโยชน์มากที่สุด พร้อมกับการจัดระบบการผลิตและจำหน่ายผลิตผลเกษตรกรรม เพื่อให้ความเป็นธรรมแก่เกษตรกร ทั้งนี้เพื่อเป็นการสนองนโยบายแห่งรัฐในการลดความเหลื่อมล้ำในฐานะของบุคคลในทางเศรษฐกิจและสังคม ตามที่ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ขึ้น และกฎหมายฉบับนี้ยังได้กำหนดให้เกษตรกรผู้ได้รับสิทธิในที่ดินไม่สามารถแบ่งแยกหรือโอนให้ผู้อื่นได้ ยกเว้นเป็นมรดกตกทอดแก่ทายาท

๑.๓) พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. ๒๕๑๘ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๑ (ฉบับที่ ๕๐)

กฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดให้มีผังเมืองสองชนิด เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเมืองหรือชนบท คือ ผังเมืองรวมและผังเมืองเฉพาะ โดยผังเมืองรวมเป็นแผนสำหรับการพัฒนาทั้งเมืองและชนบทรวมกัน โดยการกำหนดเขตการใช้ที่ดินให้แต่ละเขตใช้ประโยชน์ในกิจกรรมใดได้บ้าง เพื่อให้เกิดความเหมาะสมที่สุด การใช้ที่ดินในบริเวณที่อยู่ในเขตผังเมืองรวมเมืองประกาศใช้ผังเมืองรวมในพื้นที่ใดแล้วหากผู้ใดฝ่าฝืนจะมีโทษทางอาญา การจัดทำผังเมืองรวมจะต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นไม่น้อยกว่า ๑ ครั้ง จึงจะประกาศกฎกระทรวงใช้ผังเมืองนั้นได้ ส่วนผังเมืองเฉพาะมีความละเอียดและจำกัดการใช้ที่ดินของประชาชนในท้องถิ่นมากกว่าข้อกำหนดการใช้ที่ดินในผังเมืองรวม ซึ่งบางครั้งอาจมีความจำเป็นต้องเวนคืนที่ดินหรือสั่งห้ามทรัพย์สินด้วย การจัดทำผังเมืองเฉพาะต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นไม่น้อยกว่า ๒ ครั้ง และดำเนินการตราพระราชบัญญัติใช้ผังเมืองเฉพาะ หากผู้ใดฝ่าฝืนจะมีโทษทางอาญา

๑.๔) พระราชบัญญัติพัฒนาที่ดิน พ.ศ. ๒๕๕๑ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติ

ฉบับนี้ เพื่อตอบสนองกับสถานการณ์ในปัจจุบันมีปัญหาความเสื่อมโทรมของดินทวีความรุนแรงขึ้น เพราะไม่มีการอนุรักษ์ดินและน้ำ ทำให้เกิดการชะล้างพังทลายของดินก่อให้เกิดความเสียหายต่อเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งไม่มีบทบัญญัติให้หน่วยงานของรัฐสามารถเข้าไปดำเนินการป้องกันรักษาสภาพพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดแผ่นดินถล่มและเกิดการชะล้างพังทลายของดินอย่างรุนแรง และเพื่อให้การใช้ที่ดินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด สมควรกำหนดมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมเกี่ยวกับการสำรวจความอุดมสมบูรณ์ของดินตามธรรมชาติ ความเหมาะสมแก่การใช้ประโยชน์ที่ดินและการกำหนดการอนุรักษ์ดินและน้ำ การวิเคราะห์ตรวจสอบตัวอย่างดินหรือการปรับปรุงดินหรือที่ดินตลอดจนกำหนดมาตรการห้ามกระทำการใดๆ รวมถึงการทำให้ที่ดินเกิดการปนเปื้อนของสารเคมีหรือวัตถุอันตราย

ตามพระราชบัญญัติ “การพัฒนาที่ดิน” หมายความว่า การกระทำใดๆ ต่อดินหรือที่ดินเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพของดินหรือที่ดิน หรือเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้สูงขึ้น และหมายความรวมถึงการปรับปรุงดินหรือที่ดินที่ขาดความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติหรือขาดความอุดมสมบูรณ์เพราะการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ดินและน้ำเพื่อรักษาคุณลักษณะหรือเพื่อความเหมาะสมในการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

๒) กฎหมายด้านทรัพยากรป่าไม้ เป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองหรือสงวนป่าไม้และสัตว์ป่าตลอดจนควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่าไม้

๒.๑) พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช ๒๔๘๔ และพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติม

พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช ๒๔๘๔ พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นกฎหมายที่ควบคุมการตัดไม้และหาของป่า กำหนดการทำไม้หรือแปรรูปไม้ แต่เนื่องจากสภาพป่าไม้ของประเทศได้ถูกทำลาย จนทำให้สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติขาดความสมดุล อันจะยังผลให้ภัยพิบัติเกิดขึ้นได้จำเป็นต้องระงับยับยั้ง มิให้มีการทำไม้ออกจากป่าและเร่งรัดฟื้นฟูสภาพป่าขึ้นโดยเร็ว แต่โดยที่พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช ๒๔๘๔ มิได้ให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐในอันที่จะยับยั้งการทำไม้ออกจากป่าที่ได้เปิดการทำไม้ โดยให้สัมปทานไปแล้วได้ ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องให้อำนาจดังกล่าวแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมทั้งการกำหนดให้สัมปทานที่มีพื้นที่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติหรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสิ้นสุดลง ทั้งนี้ โดยให้ผู้รับสัมปทานที่สัมปทานต้องสิ้นสุดลงด้วยเหตุดังกล่าวมีสิทธิได้รับเงินชดเชยความเสียหายภายในขอบเขตที่กำหนดไว้โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมทั้งแก่ประโยชน์ของส่วนรวมและประโยชน์ของเอกชน และโดยที่เป็นกรณีฉุกเฉิน

ที่มีความจำเป็นบริเวณในอันที่จะรักษาความปลอดภัยสาธารณะและเพื่อป้องกันภัยพิบัติสาธารณะ จึงจำเป็นต้องตราพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มฯ พ.ศ. ๒๕๓๒ ขึ้น

๒.๒) พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ และพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นกฎหมายเพื่อคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ เช่น พันธุ์ไม้และของป่า สัตว์ป่า ตลอดจนทิวทัศน์ ป่าและภูเขา ให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิมมิให้ถูกทำลายหรือเปลี่ยนแปลงไป เพื่ออำนวยประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่รัฐและประชาชนในมาตราที่ ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้กำหนด ให้สัมปทานอาชญาบัตร ประทานบัตรและใบอนุญาตที่ทางราชการอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ตามกฎหมายต่าง ๆ ซึ่งออกให้แก่บุคคลใดไว้แล้วก่อนที่จะมีการกำหนดเป็นเขตอุทยานแห่งชาติในพื้นที่ที่อนุญาตดังกล่าว ยังคงมีผลใช้บังคับต่อไปตราบเท่าอายุของสัมปทานอาชญาบัตร ประทานบัตร หรือใบอนุญาตนั้นๆ แต่เนื่องจากได้มีการตราพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช ๒๔๘๔ พ.ศ. ๒๕๓๒ และได้มีบทบัญญัติกำหนดให้สิทธิการทำกิจการที่ได้รับสัมปทานตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ต้องสิ้นสุดลง หากพื้นที่สัมปทานเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ สมควรแก้ไขมาตรา ๓๐ ดังกล่าว ให้สอดคล้องกับการแก้ไขพระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช ๒๔๘๔ และโดยที่เป็นการฉีกเงื่อนไขที่มีความจำเป็นบริเวณในอันที่จะรักษาความปลอดภัยสาธารณะและเพื่อป้องกันภัยพิบัติสาธารณะ จึงจำเป็นต้องตราพระราชกำหนดนี้

๒.๓) พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ เนื่องจากป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญอย่างยิ่ง และรัฐบาลก็ได้มีเป้าหมายไว้ในนโยบายของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติว่า จะทำการสงวนป่าไว้เป็นเนื้อที่ประมาณร้อยละ ๕๐ ของเนื้อที่ประเทศ คือ ประมาณ ๑๕๖ ล้านไร่ แต่ในความเป็นจริงปรากฏว่า ป่าไม้ที่ทำการสงวนเอาไว้ตามกฎหมายฉบับเดิมและยังไม่ได้ทำการสงวนได้ถูกบุกรุกทำลายลงไปเป็นจำนวนมาก แม้กระทั่งในพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ซึ่งจะเป็นสาเหตุให้เกิดการพังทลายของดิน ลำน้ำตื้นเขินหรือเกิดอุทกภัย อันเป็นผลเสียหายต่อการเกษตรและเศรษฐกิจของประเทศอย่างร้ายแรง กฎหมายฉบับเก่าที่บังคับใช้อยู่มิได้มีการสงวนที่ไม่รัดกุมเหมาะสม ใช้เวลาในการดำเนินการประกาศเขตป่าสงวนเป็นเวลานาน เป็นช่องทางให้มีการบุกรุกทำลายป่ามากขึ้น รัฐจึงได้ปรับปรุงกฎหมายฉบับนี้เสียใหม่ เพื่อให้สามารถดำเนินการคุ้มครองป้องกัน เพื่อรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่า และเพื่อมิให้อาชีพการเกษตรกรรมของประชาชนส่วนใหญ่ และเศรษฐกิจของประเทศถูกกระทบกระเทือนจากผลของการทำลายป่า กฎหมายฉบับนี้ได้แก้ไขเพิ่มเติมเป็นฉบับที่ ๒ และ ๓ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ และ ๒๕๒๘ ตามลำดับ การดำเนินการในทางปฏิบัติตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ ใช้กฎกระทรวงเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานทั้งการประกาศเขตป่าสงวน การเปลี่ยนแปลงหรือการเพิกถอนเขตป่าสงวน ส่วนการดำเนินงานในด้านการควบคุมและรักษาป่า และการลงโทษผู้ฝ่าฝืนจะใช้ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และระเบียบกรมป่าไม้ เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติ

๓) กฎหมายด้านทรัพยากรน้ำ ส่วนใหญ่เป็นกฎหมายที่เน้นด้านการใช้น้ำ การควบคุมการใช้น้ำ เพื่อให้การใช้น้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๓.๑) พระราชบัญญัติชลประทานหลวง พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นกฎหมายที่ควบคุมการใช้น้ำจากทางน้ำที่ได้ประกาศให้เป็นทางน้ำชลประทานที่รัฐจัดสร้างขึ้น

๓.๒) พระราชบัญญัติคันและคูน้ำ พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นกฎหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำและจัดสรรน้ำให้เป็นไปอย่างเหมาะสม ตามเขตโครงการชลประทานต่างๆ ของกรมชลประทาน

๓.๓) พระราชบัญญัติน้ำบาดาล พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นกฎหมาย เพื่อควบคุมการขุดเจาะการใช้น้ำบาดาลหรือน้ำใต้ดินให้เป็นไปตามหลักวิชาการ โดยไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่แหล่งน้ำบาดาล เนื่องจากมีการเจาะใช้น้ำบาดาล เพื่อการอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก จึงต้องมีกฎหมายควบคุม แต่กฎหมายนี้ไม่บังคับใช้กับส่วนราชการของรัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดหาน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคหรือเพื่อการเกษตร แต่ต่อมาเกิดปัญหาแผ่นดินทรุดในเขตกรุงเทพมหานคร เนื่องจากการขุดและการใช้น้ำบาดาลมากเกินไป จึงมีการแก้ไขพระราชบัญญัติน้ำบาดาล (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๖ เพื่อกำหนดเขตห้ามสูบน้ำบาดาล และกำหนดอัตราค่าใช้น้ำบาดาลให้สูงขึ้นในบริเวณที่มีบริการประปาแล้ว

๔) กฎหมายด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม กฎหมายนี้เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากร เพื่อให้การใช้ทรัพยากรเป็นไปอย่างถูกต้อง และเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

๔.๑) พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ มีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติในทุกด้าน เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรต่างๆ อย่างถูกต้องและสมดุล แก้ไขความเสื่อมโทรมของทรัพยากรอันเนื่องมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ซึ่งต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอย่างจำกัด พระราชบัญญัตินี้ได้กำหนดให้มีคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติขึ้น เพื่อกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม และกำกับดูแลให้มีการออกพระราชกฤษฎีกากฎกระทรวง ข้อบังคับ ข้อบัญญัติท้องถิ่น ประกาศ ระเบียบและคำสั่งที่จำเป็นเพื่อให้กฎหมายมีความเป็นระบบโดยสมบูรณ์ พระราชบัญญัตินี้ยังกำหนดมาตรฐานสิ่งแวดล้อม เช่น มาตรฐานคุณภาพแม่น้ำ ลำคลอง มาตรฐานน้ำบาดาล มาตรฐานคุณภาพอากาศ เสียงและสิ่งแวดล้อมในเรื่องอื่นๆ กำหนดหลักเกณฑ์ในการทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมสำหรับโครงการหรือกิจการที่ต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมทั้งของส่วนราชการและเอกชน กำหนดเขตควบคุมมลพิษ เพื่อให้ดำเนินการควบคุม ลดและขจัดมลพิษ นอกจากนี้ยังมีมาตรการส่งเสริมจากหน่วยงานราชการ สำหรับการให้ความร่วมมือในการจัดตั้งระบบกำจัดของเสียในด้านอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้และวัสดุจำเป็น โดยการช่วยเหลือด้านอากรขาเข้าสำหรับอุปกรณ์เหล่านี้ สำหรับโทษของการฝ่าฝืนพระราชบัญญัตินี้มีโทษทั้งทางแพ่งและทางอาญา

๔.๒) พระราชบัญญัติโรงงานอุตสาหกรรม พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยควบคุมการใช้ที่ดินเพื่อการอุตสาหกรรม โดยกำหนดขนาดของเครื่องจักรและคนงานขั้นต่ำอยู่ในข่ายควบคุม โดยให้อำนาจแก่รัฐมนตรีในการควบคุมการประกอบกิจการในด้านที่ตั้ง สภาพแวดล้อม ลักษณะอาคาร สภาพภายในโรงงาน การปล่อยของเสีย มลพิษ ความปลอดภัย เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมความมั่นคง ความปลอดภัยของประเทศหรือของสาธารณะ

๒.๑.๓ นโยบายรัฐบาล พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี

ตามที่นายกรัฐมนตรีได้แถลงนโยบายต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๒ โดยได้กำหนดวิสัยทัศน์ในการขับเคลื่อนประเทศ คือ “มุ่งมั่นให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วในศตวรรษที่ ๒๑” และได้กำหนดนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดิน ๑๒ ด้าน ประกอบด้วย

- ๑) การปกป้องและเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์
- ๒) การสร้างความมั่นคงและความปลอดภัยของประเทศ และความสงบสุขของประเทศ
- ๓) การทำนุบำรุงศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม
- ๔) การสร้างบทบาทของไทยในเวทีโลก
- ๕) การพัฒนาเศรษฐกิจและความสามารถในการแข่งขันของไทย
- ๖) การพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจและการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค
- ๗) การพัฒนาสร้างความเข้มแข็งจากฐานราก
- ๘) การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพของคนไทยทุกช่วงวัย
- ๙) การพัฒนาระบบสาธารณสุขและหลักประกันทางสังคม
- ๑๐) การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและการรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืน
- ๑๑) การปฏิรูปการบริหารจัดการภาครัฐ
- ๑๒) การสนับสนุนให้มีการศึกษา การรับฟังความเห็นของประชาชน และการดำเนินการเพื่อแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ

นโยบายที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ๗ ข้อดังนี้

- ๑) การปกป้องและเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์สถาบันพระมหากษัตริย์
 - ๑.๑) สืบสาน รักษา ต่อยอด ศาสตร์พระราชาและโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มาเป็นหลักสำคัญในการบำบัดทุกข์และบำรุงสุขให้ประชาชน และพัฒนาประเทศตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง
- ๔) การสร้างบทบาทของไทยในเวทีโลก
 - ๔.๓) ส่งเสริมความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ภายใตกรอบความร่วมมือต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การแสวงหาโอกาสทางการค้า การลงทุน องค์ความรู้และ นวัตกรรม
- ๕) การพัฒนาเศรษฐกิจและความสามารถในการแข่งขันของไทย
 - ๕.๒) พัฒนาภาคอุตสาหกรรม
 - ๕.๒.๑) พัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจชีวภาพเศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว [Bio-Circular-Green (BCG) Economy] มาพัฒนาต่อยอดและสร้างมูลค่าเพิ่มจาก ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมในการผลิตสินค้าเกษตร อุตสาหกรรมและบริการ
 - ๕.๓) พัฒนาภาคเกษตร
 - ๕.๓.๑) รักษาเสถียรภาพราคาสินค้าเกษตรและรายได้ให้กับเกษตรกรในสินค้า เกษตรสำคัญ
 - ๕.๓.๒) ลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตที่เหมาะสม ส่งเสริมการวิจัย พัฒนาเทคโนโลยีการเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิต
 - ๕.๓.๓) พัฒนาองค์กรเกษตรกรและเกษตรกรรุ่นใหม่ ไปสู่เกษตรกรอัจฉริยะ
 - ๕.๓.๔) ส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับ สินค้าเกษตร เพื่อต่อยอดไปสู่เกษตร อุตสาหกรรม

๕.๓.๕) ดูแลเกษตรกรผู้มีรายได้น้อยให้สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ในที่ดินทำกิน และปัจจัยการผลิตต่างๆ

๕.๓.๖) ส่งเสริมการปลูกไม้มีค่าเป็นพืชเศรษฐกิจ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม

๕.๓.๗) ส่งเสริมการทำปศุสัตว์ให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น

๕.๓.๘) พัฒนาและสนับสนุนอาชีพการทำประมงให้เกิดความยั่งยืน

๕.๔) พัฒนาภาคการท่องเที่ยว

๕.๔.๑) พัฒนาคุณภาพและความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยว โดยส่งเสริมพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพระดับโลกบนพื้นฐานของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๕.๕) พัฒนาการค้าการลงทุนเพื่อมุ่งสู่การเป็นชาติการค้า การบริการและการลงทุนในภูมิภาค

๕.๕.๑) ส่งเสริมการค้าชายแดนและแก้ไขปัญหาสินค้าชายแดน

๕.๕.๓) ปรับปรุงระบบบริหารจัดการการนำเข้าส่งออกสินค้าบริเวณด่านชายแดน

๕.๙) ขับเคลื่อนเศรษฐกิจยุคใหม่

๕.๙.๒) เร่งรัดพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อมทั้งในภาคการผลิตและบริการให้สามารถแข่งขันได้ และเป็นแรงขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจใหม่ของประเทศไทย

๖) การพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจและการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค

๖.๑) ส่งเสริมพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษเพื่อเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของเอเชีย

๖.๑.๑) พัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกอย่างต่อเนื่องโดยพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานที่ทันสมัยให้เป็นไปตามเป้าหมาย ยุกระดับภาคการเกษตรให้เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม คมนาคม ดิจิทัล วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

๖.๑.๒) ส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคใต้และการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้

๖.๑.๓) เพิ่มพื้นที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจแห่งใหม่ในภูมิภาค เป็นฐานอุตสาหกรรมในอนาคต

๖.๑.๔) เร่งขับเคลื่อนการพัฒนาเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนอย่างต่อเนื่อง

๗) การพัฒนาสร้างความเข้มแข็งจากฐานราก

๗.๑) ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนและผลิตภัณฑ์ชุมชน

๗.๑.๑) สร้างมูลค่าเพิ่มธุรกิจชุมชนผ่านอัตลักษณ์ของพื้นที่

๗.๑.๒) สนับสนุนความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนในการบริหารจัดการธุรกิจสมัยใหม่

๗.๑.๓) สร้างโอกาสและส่งเสริมการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และบริการทางการเงินของ

วิสาหกิจชุมชน

๗.๑.๔) ส่งเสริมการลงทุนในชุมชนเพื่อสร้างงานในชุมชน

๗.๑.๕) สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำเนินธุรกิจของวิสาหกิจชุมชน

๗.๒) สร้างความเข้มแข็งของชุมชน

๗.๒.๑) สร้างผู้นำชุมชน ยกย่องปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง

๗.๒.๒) ยกย่องคุณภาพตลาดชุมชน สถาบันการเงินของชุมชนสวัสดิการชุมชน สาธารณสุขชุมชน ป่าชุมชน ไม่มีค่า ท่องเที่ยวชุมชน และส่งเสริมการขยายตลาดออกสู่ต่างประเทศ

๗.๒.๓) แก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน สร้างชุมชนที่น่าอยู่มุ่งเน้นการจัดการที่อยู่อาศัย การพัฒนาทักษะอาชีพ และการพัฒนาพื้นที่เมืองแบบองค์รวมเป็นฐานการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน

๑๐) การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและการรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืน

๑๐.๑) ปกป้อง รักษา ฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า โดยให้ความสำคัญกับการเพิ่มพื้นที่ป่าไม้

๑๐.๒) ปรับปรุงระบบที่ดินทำกินและลดความเหลื่อมล้ำด้านการถือครองที่ดิน โดยจัดสรรที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยให้แก่ราษฎรที่ยากไร้และเกษตรกรตามหลักการของคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ และเร่งแก้ไขปัญหาเขตที่ดินทับซ้อน เพื่อลดข้อขัดแย้งระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่รัฐ

๑๐.๓) ส่งเสริมการบริหารจัดการน้ำทั้งระบบ โดยเชื่อมโยงกับแผนบริหารจัดการน้ำ ๒๐ ปี

๑๐.๔) สร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรแร่ และทรัพยากรทางทะเล และชายฝั่ง

๑๐.๕) แก้ไขปัญหาก๊าซเรือนกระจกและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

๑๐.๖) พัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน

๑๑) การปฏิรูปการบริหารจัดการภาครัฐ

โดยการนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาช่วยในการให้บริการ และการบูรณาการการทำงานของหน่วยงานต่างๆ

๑๑.๓) พัฒนาระบบข้อมูลขนาดใหญ่ในการบริหารราชการแผ่นดินที่มีระบบการวิเคราะห์และแบ่งปันข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพและเชื่อถือได้

๒.๑.๔ ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐)

ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐) ถูกกำหนดขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๖๕ “รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ตามหลักธรรมาภิบาล” เพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกัน โดยมีวิสัยทัศน์ “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ประกอบด้วย ๖ ยุทธศาสตร์

ทั้งนี้ สำคัญในยุทธศาสตร์ชาติ มีประเด็นเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดิน ดังนี้

๑) **ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง** ในประเด็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่มีผลกระทบต่อความมั่นคง ได้แก่ การรักษาความมั่นคงและผลประโยชน์ทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งทางบกและทางทะเล และการกำหนดพื้นที่อนุรักษ์อย่างถูกต้องและเป็นระบบ สร้างความตระหนักรู้ให้แก่ประชาชนในเรื่องการให้ความสำคัญกับฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ การจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรม ตลอดถึงแนวพระราชดำริในการอนุรักษ์ พัฒนา ฟื้นฟู ป้องกัน และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ จนเกิดความรัก ห่วงแหน และมีส่วนร่วมในการดำเนินการต่าง ๆ อย่างเข้มแข็งยั่งยืน

๒) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ในประเด็นโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ สร้างและพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ให้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจและกระจาย ความเจริญสู่ภูมิภาค ยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชน และแก้ปัญหาความมั่นคงบริเวณชายแดน โดยการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกให้มีความพร้อมทางโครงสร้างพื้นฐานที่จะทำให้ไทยเป็นศูนย์กลางทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ รวมทั้งเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมและนวัตกรรม พัฒนาเมือง และส่งเสริมการท่องเที่ยว รวมถึงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจตะวันตกเพื่อเชื่อมต่อการพัฒนาภาคตะวันออก และภาคอื่น ๆ ตลอดจนเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ทั้งทางด้านการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงจุดเด่นของแต่ละพื้นที่

๓) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ในประเด็น การลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรมในทุกมิติ ได้แก่ กระจายการถือครองที่ดินและการเข้าถึงทรัพยากร โดยแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างเขตพื้นที่ป่าทับซ้อนพื้นที่ทำกินของประชาชน รับรอง สิทธิชุมชนในการเข้าใช้ประโยชน์ที่ดิน กำหนดมาตรการเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์ อย่างเป็นธรรม และกระจายการถือครองที่ดินในขนาดที่เหมาะสมต่อการประกอบอาชีพเพื่อให้เกิดความ เป็นธรรมในการถือครองที่ดิน ปรับระบบเอกสารสิทธิ์การถือครองที่ดินประเภทต่าง ๆ ให้ผู้มีรายได้น้อยและ ผู้ที่ไม่มีที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ใช้เป็นหลักฐานประกอบการขอพิจารณาสินเชื่อกับสถาบันการเงินได้ รวมถึงการปรับปรุงกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องในการใช้ประโยชน์ที่ดินสาธารณะเพื่อการประกอบอาชีพสำหรับประชาชน เพื่อให้ผู้มีรายได้น้อยเข้าถึงการใช้ประโยชน์ที่ดินได้อย่างเป็นธรรมและมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง

ประเด็นการกระจายศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ได้แก่ พัฒนาศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีในภูมิภาค โดยคำนึงถึงสัดส่วนจำนวนประชากรของจังหวัดบริวาร เพื่อให้สามารถดูแลการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชากรได้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพ กระจายโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี คมนาคม และการสื่อสาร จัดทำผังเมืองและผังภาคเพื่อการจัดโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภค แหล่งงาน แหล่งน้ำ และการใช้ที่ดิน ให้สามารถพึ่งตนเองได้ภายในกลุ่มจังหวัด และจัดระบบเมืองที่เอื้อต่อการสร้างชีวิตและสังคมที่มีคุณภาพและปลอดภัย ให้สามารถตอบสนองต่อสังคมสูงวัยและแนวโน้มของการขยายตัวของเมืองในอนาคต โดยพัฒนาระบบผังเมือง ของประเทศ และผังเมืองระดับพื้นที่ พัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการบริหารจัดการเมืองและการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก ให้เป็นเมืองอัจฉริยะ ปลอดภัย สะดวกสำหรับคนทุกกลุ่มอย่างทั่วถึงและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

ประเด็นการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนา การพึ่งตนเอง และการจัดการตนเอง ได้แก่ การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนา การพึ่งตนเอง และการจัดการตนเอง โดยเพิ่มทักษะทางการเงินและการวางแผนการจัดการที่ดิน ที่อยู่อาศัยและระบบการผลิตด้านอาชีพ

๔) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ในประเด็นสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนบนสังคมเศรษฐกิจสีเขียว ได้แก่ รักษาและเพิ่มพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยหยุดยั้งการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่า โดยประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการพื้นที่เสี่ยงต่อการถูกบุกรุก มีการบริหารจัดการเชิงพื้นที่และมีการบูรณาการทุกหน่วยงานในการเฝ้าระวังและป้องกัน การบุกรุกป่า ส่งเสริมการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าธรรมชาติที่เสื่อมโทรม พื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย พื้นที่ป่าต้นน้ำบนพื้นที่สูงชัน และพื้นที่แนวกันชน ส่งเสริมการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเขตเมืองและชุมชน

ส่งเสริมการใช้ประโยชน์พื้นที่ต้นน้ำที่เหมาะสมและไม่เกิดผลกระทบโดยกำหนดสิทธิชุมชนที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าจะต้องคำนึงถึงความเปราะบางของระบบนิเวศ ชีตจำกัด และศักยภาพในการฟื้นตัว เพื่อให้ชุมชนมีความรู้สึกหวงแหน เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และมีการปลูกป่าเพิ่มขึ้นตามหลักการ ผู้ได้รับประโยชน์จากป่าเป็นผู้ดูแลป่า ส่งเสริมปลูกป่าเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมจากป่าปลูกแบบครบวงจร สร้างกลไกหรือระบบตัดฟันระยะยาว ที่ถูกต้องตามหลักวิชาการและกฎหมายสำหรับพื้นที่ที่อยู่นอกเขต พื้นที่ป่าไม้และพื้นที่ของเอกชน โดยให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ควบคู่กับการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา เพื่อสามารถระบุแหล่งกำเนิดของไม้ และป้องกันการลักลอบนำไม้ออกจากป่า รวมถึงการสร้างและพัฒนา พื้นที่สีเขียวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและการเรียนรู้ทางธรรมชาติในเขตชุมชนเมืองและชนบทเพื่อให้ ประชาชนได้ประโยชน์และรู้สึกใกล้ชิดธรรมชาติ เกิดความรู้สึกหวงแหน เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์และ ได้รับความสุขจากทรัพยากรธรรมชาติ พร้อมทั้งการแก้ไขปัญหาชุมชนที่ทำกินในเขตป่า โดยเน้นการใช้ ประโยชน์ที่ไม่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในรูปแบบ คนอยู่กับป่าอย่างยั่งยืน การจัดทำแผนที่แนวเขต พื้นที่สีเขียว ที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน และจัดทำฐานข้อมูลพื้นที่สีเขียวรายจังหวัด การส่งเสริมการบริหาร จัดการพื้นที่ป่าชุมชนและป่าครอบครัวแบบมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่ายภาคประชาชนทุกระดับอายุให้ มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ประเด็นพัฒนาพื้นที่เมือง ชนบท เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ มุ่งเน้น ความเป็นเมืองที่ เติบโตอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ จัดทำแผนผังภูมินิเวศเพื่อการพัฒนาเมือง ชนบท พื้นที่เกษตรกรรม และ อุตสาหกรรม รวมถึงพื้นที่อนุรักษ์ตามศักยภาพและความเหมาะสมทางภูมินิเวศอย่างเป็นเอกภาพ โดยการจัดทำ ผังเมืองและผังชนบท ตามเกณฑ์มาตรฐานและองค์ประกอบของผังเมืองรวมด้านการ ใช้ประโยชน์ที่ดิน คมนาคมขนส่ง สาธารณูปโภค สาธารณูปการ การจัดทำแผนผังพื้นที่เขตเกษตรเศรษฐกิจ แผนที่เกษตรเพื่อ การบริหารจัดการเชิงรุกเพื่อใช้ในการพัฒนาการเกษตรปลอดภัยและเกษตรอินทรีย์ การจัดทำผังพื้นที่ อุตสาหกรรมตามเกณฑ์มาตรฐาน ตลอดจนตัวชี้วัดเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ การจัดทำผังพื้นที่ อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งโบราณคดี มรดกทางสถาปัตยกรรมและศิลปวัฒนธรรม อัตลักษณ์ และวิถีชีวิต พื้นที่กันอย่างยั่งยืน พัฒนาพื้นที่เมือง ชนบท เกษตรกรรม และอุตสาหกรรมเชิงนิเวศที่มีการบริหารจัดการ ตามแผนผังภูมินิเวศอย่างยั่งยืน โดยพัฒนาเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน พัฒนาชนบทมั่นคง พัฒนาพื้นที่ เกษตรกรรมปลอดภัย พัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ พัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อุทยานธรณีวิทยา แหล่งโบราณคดี มรดกอาเซียนและมรดกโลก มรดกทางสถาปัตยกรรมและ ศิลปวัฒนธรรม อัตลักษณ์ และวิถีชีวิตพื้นถิ่น สงวนรักษา อนุรักษ์ พื้นฟู และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ มรดกทางสถาปัตยกรรมและศิลปวัฒนธรรม อัตลักษณ์ และวิถีชีวิตพื้นถิ่นบนฐานธรรมชาติ และ ฐานวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยกำหนดให้ภาครัฐเป็นแกนกลางในการให้ความรู้ ประสาน และบูรณาการ ทุกภาคส่วนในการเพิ่มและรักษาพื้นที่สีเขียว เพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ในภาพรวมของประเทศ การฟื้นฟูระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพ พร้อมทั้งการปรับปรุงกฎหมายและบังคับใช้เรื่องการใช้ประโยชน์ของ ชุมชนในพื้นที่ป่าอย่างสมดุล

นโยบายและแผนการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศ (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐)

การกำหนดนโยบายและแผนการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศ มีเป้าหมายเพื่อขับเคลื่อนการบริหารจัดการและการแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดินและทรัพยากรดินในองค์รวมอย่างมีเอกภาพ ประกอบด้วย นโยบายหลัก ๔ ด้าน มีสาระสำคัญ ดังนี้

นโยบายที่ ๑ : ด้านการรักษาความสมดุลทางธรรมชาติ การอนุรักษ์ที่ดินและทรัพยากรดินอย่างยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการคุ้มครอง บำรุงรักษา การอนุรักษ์ พื้นฟู และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ ในพื้นที่อนุรักษ์ อย่างสมดุลและยั่งยืน โดยคำนึงถึง ความสมดุลของการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เกิดประโยชน์ อย่างสมดุล ยั่งยืน และเป็นธรรม ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ ควบคุมการใช้ และการเกิดทดแทนของทรัพยากรธรรมชาติให้อยู่ในสภาพสมดุล โดยรักษาส่วนที่เหลือไว้ ไม่ทำลายเพิ่ม และฟื้นฟูให้กลับสู่สภาพเดิม โดยแนวทางพระราชรัฐ

นโยบายที่ ๒ : ด้านการใช้ที่ดินและทรัพยากรดินเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

กำหนดนโยบายที่ดินของรัฐและเอกชนในภาพรวมให้เป็นเอกภาพและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยวางแผนการใช้ที่ดินของประเทศให้เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่และศักยภาพของที่ดินตามหลักการ พัฒนาอย่างยั่งยืน รวมทั้งการกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศ และ ความต้องการของประชาชนในพื้นที่ โดยให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ดิน น้ำ ผลกระทบสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน เป็นฐานในการพัฒนาประเทศ

นโยบายที่ ๓ : ด้านการจัดที่ดินให้ประชาชนผู้ยากไร้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

ดำเนินการเพื่อให้ประชาชนผู้ยากไร้สามารถเข้าถึงทรัพยากรที่ดิน มีที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ตามสมควรแก่อัตภาพอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมทั้ง ให้มีการลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน ตลอดจนการพัฒนาทักษะ การส่งเสริมอาชีพและรายได้ อันเป็นบ่อเกิดของเศรษฐกิจชุมชน เพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยที่ดินยังคงเป็นของรัฐ

นโยบายที่ ๔ : ด้านการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดิน

บริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศให้เป็นเอกภาพในทุกมิติ ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยใช้นวัตกรรม เทคโนโลยี เครื่องมือและกลไกที่เหมาะสม การวิจัยพัฒนาและต่อยอดเพื่อให้เกิด การบูรณาการระหว่างส่วนราชการ การบูรณาการด้านกฎหมายเกี่ยวกับที่ดิน ความเป็นเอกภาพของ ฐานข้อมูล การมีส่วนร่วมของประชาสังคม ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพยากรดิน เพื่อให้การบริหาร จัดการเกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายสุดท้ายของประเทศ คือ ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนเป็นประเทศ พัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

พระราชบัญญัติคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๒

เหตุผลในการประกาศใช้ พ.ร.บ. ฉบับนี้ เพื่อให้การกำหนดนโยบายและแผนบริหารจัดการที่ดิน และทรัพยากรที่ดินของประเทศ ให้มีกรอบแนวทางในการพัฒนา การกิจ และการปฏิบัติงานของหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน จึงสมควรให้มีคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติเพื่อทำหน้าที่ ดังกล่าว เพื่อประโยชน์ต้นเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และความมั่นคง โดยการบูรณาการ

การกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน และภูมิสังคม อันจะทำให้การบริหารจัดการที่ดิน และทรัพยากรดินของประเทศที่มีอยู่อย่างจำกัด มีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์สูงสุด สมดุลเป็นธรรม และยั่งยืน แก้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน และลดความเหลื่อมล้ำในสังคม

โดยในระยะแรกได้มุ่งเน้นในยุทธศาสตร์ที่ ๓ ด้านการจัดที่ดินให้ประชาชนผู้ยากไร้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรมก่อน เพื่อเป็นการบรรเทาปัญหาความเหลื่อมล้ำ และการกระจายการถือครองที่ดิน โดยการ จัดสรรที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยให้ราษฎรที่ยากไร้ และเกษตรกร รวมถึงเร่งแก้ไขปัญหาเขตที่ดินทับซ้อน และแนวเขตพื้นที่ป่าไม้ให้เกิดความชัดเจน เพื่อลดข้อขัดแย้งระหว่างประชาชนกับรัฐ ตามหลักการของ คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ คือ

๑. การจัดที่ดินโดยไม่ให้กรรมสิทธิ์ แต่อนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในที่ดินของรัฐเป็นกลุ่มหรือ ชุมชน ตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่ คทช. กำหนดในรูปแบบสหกรณ์หรือรูปแบบอื่นที่เหมาะสม เพื่อ ร่วมกันบริหารจัดการที่ดิน รวมทั้งการส่งเสริมการประกอบอาชีพตามศักยภาพของพื้นที่

๒. ที่ดินของรัฐทุกประเภท ต้องปกป้องไม่ให้มีการบุกรุกเด็ดขาด

๓. การจัดที่ดินของรัฐให้เป็นไปตามกฎหมายและหลักเกณฑ์ที่หน่วยงานของรัฐและคทช. กำหนด และให้ใช้ชื่อว่าการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชน

๔. แนวทางการดำเนินงานของหน่วยงาน

๔.๑ เร่งแก้ไขปัญหา ประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนจากการอยู่อาศัยและทำกินในเขต ป่าโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่ คทช. กำหนด โดยอนุญาตให้ใช้ประโยชน์ที่ดิน ในรูปแบบสหกรณ์ แต่ไม่ให้กรรมสิทธิ์ ให้มีหน่วยงานของรัฐรับผิดชอบ เรื่องการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ เพื่อให้ราษฎรมีการได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

๔.๒ กรณีที่ราษฎรหรือชุมชนอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำลำธารหรือเขตอนุรักษ์ที่มีความอ่อนไหว ด้านสิ่งแวดล้อม ให้ดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

๒.๑.๕ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

นโยบายด้านการพัฒนาการเกษตร การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรที่ดินตาม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ถือเป็นแนวทางและหลักเกณฑ์สำคัญในการดำเนินงานโดยเฉพาะ ของหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งกรอบแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้มีการปรับเปลี่ยนไป ตามสถานการณ์ โดยเริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๐๙) จนถึง ปัจจุบันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) นโยบายในช่วง แผนพัฒนาฯ ฉบับต้นๆ เป็นการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาเป็นทุนการผลิตทำให้เศรษฐกิจเจริญเติบโต อย่างรวดเร็ว อันส่งผลให้ในช่วงเวลาต่อมาทรัพยากรธรรมชาติได้เสื่อมโทรมลงอย่างมาก ดังนั้น ตั้งแต่ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๒๙) จึงได้เน้นแนวทางและมาตรการในการอนุรักษ์ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนมากขึ้น และในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙) ได้เน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และต่อเนื่องมาจนถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) ได้นำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการ พัฒนาประเทศ นโยบายที่สำคัญด้านการพัฒนาการเกษตรและทรัพยากรที่ดินของแผนพัฒนาฯ ฉบับต่างๆ ดังนี้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๙) แผนพัฒนาฉบับนี้ได้ให้ความสำคัญในการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตร โดยเฉพาะระบบชลประทาน การคมนาคมขนส่ง เพื่อเชื่อมโยงแหล่งตลาดสินค้าต่างๆ ปรับเปลี่ยนระบบการผลิตทางการเกษตรจากการผลิตเพื่อยังย่นไปสู่ระบบธุรกิจฟาร์ม เริ่มให้มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีการกำหนดพื้นที่ป่าสงวนไว้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๕๐ ของพื้นที่ประเทศ

หลังสิ้นสุดแผนพัฒนา ฉบับที่ ๑ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศขยายตัวร้อยละ ๘.๑๔ ต่อปี และการขยายตัวของเศรษฐกิจภาคการเกษตรร้อยละ ๖.๒๖ ต่อปี

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๔) แนวทางการพัฒนาในแผนพัฒนา ฉบับนี้ ได้ดำเนินการเร่งรัดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรต่อเนื่องจากฉบับที่ ๑ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต รวมทั้งสนับสนุนงานวิจัย/และยกระดับรายได้และฐานะความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้ดีขึ้น ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้ให้ความสำคัญทั้งด้านดิน น้ำและป่าไม้ มีการจัดตั้งหน่วยงานด้านการอนุรักษ์เพิ่มมากขึ้น

ผลของการพัฒนาตามแผนพัฒนา ฉบับที่ ๒ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศขยายตัวร้อยละ ๖.๔๙ ต่อปี และการขยายตัวของเศรษฐกิจภาคการเกษตรร้อยละ ๘.๐๘ ต่อปี

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๑๙) การพัฒนาด้านการเกษตรของแผนพัฒนา ฉบับที่ ๓ มีวัตถุประสงค์เพื่อเร่งรัดการผลิตและการส่งออกสินค้าเกษตรให้ได้มากยิ่งขึ้น มีการขยายการบริการด้านเศรษฐกิจและสังคมของรัฐไปในเขตชนบท ส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อให้การสนับสนุนในเรื่องปัจจัยการผลิต มีการเร่งรัดการพัฒนาที่ดิน จัดหาที่ทำกินให้เกษตรกรผู้ไม่มีที่ทำกิน ด้านทรัพยากรป่าไม้มีการจัดการพื้นที่ป่าไม้เพื่อเป็นป่าอนุรักษ์ในรูปของอุทยานแห่งชาติมากขึ้น สนับสนุนให้มีการปลูกป่าทดแทนรวมถึงมีการจัดการเรื่องทรัพยากรประมง โดยการส่งเสริมการเพาะเลี้ยงทดแทนจากธรรมชาติ

สิ้นสุดแผนพัฒนา ฉบับที่ ๓ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศขยายตัวร้อยละ ๖.๕๘ ต่อปี และการขยายตัวของเศรษฐกิจภาคการเกษตรร้อยละ ๔.๙๗ ต่อปี

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๔) เนื่องจากเกิดสภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นในช่วงแผนพัฒนา ฉบับที่ ๓ จึงได้มีการปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาจากการให้ความสำคัญภาคการเกษตรเป็นการผลิตในภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าและมีการมุ่งเน้นการพัฒนาชนบท ให้มีการรวมกลุ่มของสถาบันต่างๆ ในชนบทเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองและเป็นการสร้างประสิทธิภาพให้กับภาคการเกษตร

ด้านทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากมีปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าอย่างรุนแรง เพราะมีความต้องการปรับเปลี่ยนมาเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้มีการเพิ่มมาตรการด้านวางแผนด้านการจัดการทรัพยากรดิน น้ำและป่าไม้ ให้มีความสมดุลและให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม

สิ้นสุดแผนพัฒนา ฉบับที่ ๔ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศขยายตัวร้อยละ ๗.๔๖ ต่อปี และการขยายตัวของเศรษฐกิจภาคการเกษตรร้อยละ ๒.๖๑ ต่อปี

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๒๙) ดำเนินการปรับโครงสร้างการผลิตทางการเกษตรจากการขยายพื้นที่เพาะปลูกเปลี่ยนเป็นการเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้สูงขึ้น เร่งรัดการกระจายการถือครองที่ดินและให้กรรมสิทธิ์ที่ดินทำกินเพื่อการเกษตร เพื่อลดปัญหาความยากจนในชนบท

จากการพัฒนาตามแผนพัฒนาฯ ที่ผ่านมามีความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติด้านต่างๆ เพิ่มขึ้น แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๕ จึงเร่งที่จะอนุรักษ์เนื้อที่ป่าไม้ไม่ให้ลดลงไปกว่าร้อยละ ๓๐ ของพื้นที่ประเทศ ด้านการจัดการทรัพยากรที่ดินได้มีมาตรการที่จะปรับปรุงดินเปรี้ยวและดินเค็ม เพื่อเพิ่มศักยภาพที่จะนำมาใช้เพาะปลูก รวมถึงเพิ่มผลผลิตของที่ดินอื่นๆ รวมถึงเร่งรัดการปฏิรูปที่ดินโดยเน้นการแก้ปัญหากรรมสิทธิ์ในที่ดิน ด้านทรัพยากรน้ำได้เร่งการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กนอกพื้นที่ชลประทาน วางแผนการจัดสรรน้ำอย่างเป็นระบบในกลุ่มน้ำที่สำคัญ

สิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๕ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศขยายตัวร้อยละ ๕.๓๔ ต่อปี และการขยายตัวของเศรษฐกิจภาคการเกษตรร้อยละ ๓.๗๐ ต่อปี

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๖ (พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๔) แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๖ ได้กำหนดนโยบายด้านการเกษตรสืบเนื่องมาจากแผนพัฒนาฯ ฉบับก่อนๆ โดยเน้นการปรับโครงสร้างการผลิตด้านการเกษตร เพื่อให้ครัวเรือนเกษตรกรมีรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่และยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ให้สามารถใช้ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ มีการลดต้นทุนการผลิตและใช้ปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในประเทศ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรป่าไม้ให้คงพื้นที่ป่าอนุรักษ์และพื้นที่ป่าไม้เศรษฐกิจไว้ร้อยละ ๑๕ และ ๒๕ ของพื้นที่ทั้งประเทศ ตามลำดับ ด้านทรัพยากรที่ดินสนับสนุนการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ที่ดินให้เหมาะสม โดยจัดทำแผนแม่บทการใช้ที่ดินทั่วประเทศ ทรัพยากรแหล่งน้ำ สนับสนุนแผนการพัฒนาแหล่งน้ำให้อยู่ในรูปของระบบกลุ่มน้ำ สนับสนุนการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กเพื่อการยังชีพพื้นฐานให้กระจายอย่างทั่วถึง

สิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๖ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศขยายตัวร้อยละ ๑๑.๗๓ ต่อปี และการขยายตัวของเศรษฐกิจภาคการเกษตรร้อยละ ๔.๘๒ ต่อปี

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙) เน้นการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเน้นความสมดุลของการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต และความเป็นธรรมในสังคมควบคู่กัน แผนพัฒนาการเกษตรได้เน้นการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนา และมีการจัดการเรื่องทรัพยากรทางเกษตรควบคู่กับการพัฒนาด้านทรัพยากรน้ำ มีเป้าหมายการพัฒนาแหล่งน้ำอย่างเป็นระบบกลุ่มน้ำทั้ง ๒๕ กลุ่มน้ำทั่วประเทศ ด้านทรัพยากรที่ดินเร่งรัดการแก้ปัญหากรรมสิทธิ์ที่ดิน โดยวิธีการปฏิรูปที่ดินปีละไม่ต่ำกว่า ๔ ล้านไร่ กำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เหมาะสม ปรับปรุงและแก้ไขคุณภาพดินที่มีปัญหาเร่งรัดการอนุรักษ์ดินและน้ำโดยใช้วิธีการที่ไม่ยุ่งยากและลงทุนน้อย

สิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๗ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศขยายตัวร้อยละ ๘.๑๐ ต่อปี และการขยายตัวของเศรษฐกิจภาคการเกษตรร้อยละ ๒.๘๓ ต่อปี

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) แนวทางการพัฒนา เน้นการพัฒนาแบบบูรณาการและการมีส่วนร่วม โดยการพัฒนาจะทำให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านพัฒนาการเกษตรกำหนดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ๓ ประการ คือ ๑) รักษาขีดความสามารถในการแข่งขันสินค้าเกษตรในตลาดโลก ๒) อนุรักษ์ทรัพยากรและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ๓) พัฒนาทรัพยากรมนุษย์และองค์กรเกษตรให้เข้มแข็ง

สิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศขยายตัวร้อยละ -๐.๑๔ ต่อปี และการขยายตัวของเศรษฐกิจภาคการเกษตรร้อยละ ๑.๖๐ ต่อปี

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) ในแผนพัฒนาฉบับนี้ ได้เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับและทุกขั้นตอน และนำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำริฯ เป็นปรัชญานำทางในการพัฒนา มีการกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายให้ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตอาหารและแหล่งอุตสาหกรรมเกษตรที่มีคุณภาพและสามารถแข่งขันตลาดโลกได้ โดยสนับสนุนให้ระบบการผลิตการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ส่งเสริมให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดี องค์กรเกษตรกรรมมีเอกภาพและเข้มแข็ง เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาการเกษตร

สิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศขยายตัวร้อยละ ๕.๖๘ ต่อปี และการขยายตัวของเศรษฐกิจภาคการเกษตรร้อยละ ๒.๙๒ ต่อปี

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) ได้ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางปฏิบัติ ควบคู่กับการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลาง โดยมีเป้าหมายในการสร้างความแข็งแกร่งของระบบและโครงสร้างต่างๆ ภายในประเทศให้มีความยั่งยืนได้ในระยะยาว และสร้างความรู้ให้เป็นภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง ควบคู่ไปกับการกระจายการพัฒนาที่เป็นธรรมของกลุ่มคนในสังคม พร้อมทั้งฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้คงความสมบูรณ์ เป็นรากฐานการพัฒนาที่มั่นคง ตลอดจนเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศทุกระดับ

การพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติ ดำเนินการภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญคือ รักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งพื้นที่ป่าไม่น้อยกว่าร้อยละ ๓๓ และฟื้นฟูสภาพดินที่มีปัญหา ๑๐.๐ ล้านไร่ พัฒนาพื้นที่ชลประทานให้ได้ไม่น้อยกว่า ๘ แสนไร่ มีการจัดการน้ำขยะกลับมาใช้ใหม่ร้อยละ ๓๐ รักษาแหล่งน้ำธรรมชาติให้อยู่ในเกณฑ์พอใช้และดีรวมกันร้อยละ ๘๐ และวางรากฐานของความหลากหลายทางชีวภาพ ในการจัดทำระบบข้อมูลระดับประเทศ

สิ้นสุดการดำเนินงานของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ เศรษฐกิจโดยรวมผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศขยายตัวร้อยละ ๒.๙ ต่อปี และการขยายตัวของเศรษฐกิจภาคการเกษตรร้อยละ ๒.๐ ต่อปี

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙ ได้จัดทำขึ้นในช่วงเวลาที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับสถานการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบอย่างรุนแรงกว่าช่วงที่ผ่านมา การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ ยังคงน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน มีการนำภูมิคุ้มกันที่มีอยู่ พร้อมทั้งเร่งสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็งขึ้น เพื่อเตรียมความพร้อมคน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพ มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากร และได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม รวมทั้งสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ บนพื้นฐานการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกัน ยังจำเป็นต้องบริหารจัดการแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ ให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม ภายใต้หลักการพัฒนาพื้นที่

สิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศขยายตัวร้อยละ ๓.๕ ต่อปี และผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคการเกษตรขยายตัวร้อยละ -๐.๙ ต่อปี

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔ ได้น้อมนำหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัญชาทางในการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๙-๑๑ เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทยสามารถยืดหยุ่นได้อย่างมั่นคงเกิดภูมิคุ้มกัน และมีการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเหมาะสม ส่งผลให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน

ในการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ครั้งนี้ ได้จัดทำบนพื้นฐานของยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๘๐) ซึ่งเป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย ๔.๐ ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ นอกจากนั้นได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนทั้งในระดับกลุ่มอาชีพ ระดับภาค และระดับประเทศในทุกขั้นตอนของแผนฯ อย่างกว้างขวาง และต่อเนื่องเพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนฯ เพื่อมุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน”

ผลการดำเนินงานของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ (ปี ๒๕๖๐-๒๕๖๓) ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศขยายตัวร้อยละ ๑.๑๕ ต่อปี และผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคการเกษตรขยายตัวร้อยละ ๑.๖๕ ต่อปี

๒.๒ นโยบายการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศไทย

ประเทศไทยมีนโยบายแนวทางคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม โดยได้เรียบเรียงตั้งแต่อดีตเริ่มตั้งแต่ยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองปี ๒๔๗๕ จนถึงปัจจุบัน ดังนี้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ มาตรา ๑๔ ระบุว่า “ภายในบังคับแห่งบทกฎหมายบุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย เคหสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การโฆษณา การศึกษาอบรม การประชุมโดยเปิดเผย...” ซึ่งถือเป็นการรับรองเสรีกรรมสิทธิในทรัพย์สิน รวมถึงที่ดินของราษฎร นับเป็นจุดเริ่มต้นของการคุ้มครองสิทธิในที่ดินด้วยกฎหมายสูงสุดของประเทศ

การจัดตั้งนิคมสหกรณ์เข้าซื้อที่ดิน พ.ศ. ๒๔๗๘ และพระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. ๒๔๘๕ เพื่อเป็นเครื่องมือในการกระจายที่ดิน และสิทธิในที่ดินทางกฎหมาย โดยมีการจัดตั้งสหกรณ์ขนาดเล็กในระดับหมู่บ้าน ในการสหกรณ์ไม่จำกัดสินใช้ประเภทนิคมสหกรณ์

นิคมสหกรณ์ใช้หลักการของสหกรณ์นิคมซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของสหกรณ์การเกษตร ที่มีการดำเนินการจัดสรรที่ดินทำกินให้ราษฎร การจัดสร้างปัจจัยพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกให้ผู้ที่อยู่อาศัยควบคู่ไปกับการดำเนินการจัดหาสินเชื่อ ปัจจัยการผลิตที่จำเป็น การแปรรูปผลผลิตการเกษตร การส่งเสริมอาชีพ รวมถึงการให้บริการสาธารณสุขโภชนาการแก่สมาชิก เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑ ปีพ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๖ รัฐบาลได้เร่งออกเอกสารสิทธิเพิ่มขึ้น มีโครงการจัดสรรที่ดินด้วยการสำรวจ และจำแนกประเภทที่ดิน เพื่อจัดสรรที่ดินเพื่อการเกษตร และป้องกันการทำลายป่าไปพร้อมกัน ดำเนินการปรับปรุงนิคมสร้างตนเองให้มีการใช้ที่ดินให้ว่างเปล่าในนิคมให้เกิดประโยชน์ ผลของการจำแนกประเภทที่ดินทำให้มีเนื้อที่จัดสรรให้เกษตรกรเพิ่มขึ้น

๓๐ ล้านไร่ มีการคุ้มครองดูแลที่ดินเพื่อเกษตรกรรมผ่านระบบสหกรณ์โดยกรมสหกรณ์ที่ดิน และการบริหารที่ดินโดยกรมพัฒนาที่ดิน

พระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. ๒๕๑๑ เนื่องจากปัญหาการกระจายการถือครองที่ดินมีความรุนแรงมากขึ้น รัฐบาลจึงได้แก้ปัญหาโดยใช้ระบบสหกรณ์ที่ดิน เพื่อทำการจัดสรรที่ดิน และเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐ เข้ามาอยู่ในนิคมสหกรณ์ นิคมสร้างตนเองต่างๆ ใช้ในการประกอบอาชีพ โดยหลักการสำคัญที่เป็นแรงจูงใจให้ประชาชนเข้ามาเป็นสมาชิกนิคม คือ เมื่อสมาชิกได้เข้าทำประโยชน์ครบถ้วนตามเงื่อนไข และเลื่อนเวลาที่กฎหมายกำหนด แล้วจะได้รับกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่รับจัดสรรนั้น

เพื่อเป็นการแก้ปัญหาเกษตรกรไร่นาที่ดินทำกินในปี ๒๕๑๓ รัฐบาลได้จัดตั้งกองทุนหมุนเวียนให้เกษตรกรกู้ยืมซื้อที่ดิน แล้วนำมาดำเนินการในรูปแบบนิคมสหกรณ์

พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๑๘ เป็นกฎหมายภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗ ตามมาตรา ๘๑ กล่าวว่า “ให้รัฐพึงส่งเสริมให้เกษตรกรมีกรรมสิทธิ์และสิทธิในที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมอย่างทั่วถึง โดยการปฏิรูปที่ดิน และวิธีการอื่นๆ เนื่องจากเกิดปัญหาเรื่องที่ดินทำกินของเกษตรกรถูกเอาเปรียบจากนายทุน เกษตรกรจำนวนมากต้องสูญเสียสิทธิในที่ดิน และกลายเป็นผู้เช่าที่ดิน ต้องเสียค่าเช่าในอัตราที่สูงเกินควร ไม่เป็นธรรม ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญเร่งด่วน รัฐบาลจึงใช้วิธีการปฏิรูปที่ดินเพื่อช่วยให้เกษตรกรมีที่ดินทำกิน และให้การใช้ที่ดินเกิดประโยชน์มากที่สุด ผลจากการประกาศใช้ พ.ร.บ. ปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ ที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับการปรับปรุงสิทธิการถือครองที่ดิน การกระจายสิทธิในที่ดินทั้งในที่ดินของรัฐและเอกชนที่มีมาก เกิดความจำเป็นให้ไปสู่เกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกิน พร้อมทั้งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน พัฒนาอาชีพ ปรับปรุงส่งเสริม และสนับสนุนปัจจัยการผลิตที่จำเป็นต่างๆ และให้มีการจัดตั้งกองทุนปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เพื่อเป็นทุนหมุนเวียน และใช้จ่ายเพื่อการปฏิรูปที่ดินให้เกษตรกรมีรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

สืบเนื่องจากการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมและระบบทุนนิยมมีการเข้าครอบครองสะสมที่ดินมากขึ้นเรื่อย ๆ เกิดปัญหาการกระจุกตัวของที่ดิน เป็นของกลุ่มนายทุน เพื่อที่จะแก้ปัญหาการกระจุกตัวของที่ดินอยู่กับนายทุนจึงได้มีการจัดตั้งกองทุนที่ดิน โดยความร่วมมือของสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เพื่อซื้อที่ดินมาจัดสรรให้แก่เกษตรกร แต่การดำเนินการดังกล่าวก็ไม่สามารถที่จะดำเนินการในวงกว้างได้ เนื่องจากที่ดินของเอกชนมีราคาสูงมากขึ้นเรื่อย ๆ โครงการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรที่ดำเนินการโดย ส.ป.ก. จึงเน้นในเรื่องการปฏิรูปที่ดินในเขตป่าเสื่อมโทรมที่เป็นที่ดินของรัฐ ให้แก่เกษตรกรรายย่อยที่ครอบครองทำกินในพื้นที่อยู่แล้ว มีหลักการสำคัญให้สิทธิการใช้ประโยชน์ที่ดินแก่ประชาชน คือ ผู้ครอบครองจะต้องเป็นเกษตรกร จะต้องใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรจะใช้เพื่อประโยชน์อื่นมิได้ ห้ามมิให้ขายหรือเปลี่ยนมือไปให้ผู้อื่น แต่เป็นมรดกตกถึงทายาทได้ ส่วนที่ดินไม่ได้ใช้ประโยชน์จะต้องคืนให้กับรัฐ ซึ่งมาตรการนี้สามารถช่วยคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะเกษตรกรผู้ได้รับสิทธิไม่สามารถจำหน่ายเปลี่ยนมือได้ ปัจจุบันที่ดิน ส.ป.ก. มีอยู่ใน ๗๒ จังหวัด จำนวน ๓๙ ล้านไร่ ได้รับการจัดสรรให้เกษตรกรแล้ว ๓๕.๙ ล้านไร่ มีเกษตรกรถือครอง ๒.๘ ล้านราย แบ่งเป็นแปลงที่ดินจำนวน ๒.๘๘ ล้านแปลง

แม้ว่านโยบายปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรจะเป็นเครื่องมือที่สามารถคุ้มครองพื้นที่เกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ก็สามารถดำเนินการได้ในเฉพาะพื้นที่ที่กำหนด ปัญหาเรื่องการกระจายการถือครองที่ดินในภาพรวมของประเทศก็ยังคงเป็นปัญหาสำคัญของประเทศ จึงได้มีการตั้งคณะกรรมการศึกษานโยบายการกระจายการถือครองที่ดิน ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๐ และได้ดำเนินการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน นำมาสู่ข้อเสนอเรื่องภาษีที่ดินอัตราก้าวหน้า การออกกฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดเก็บภาษีจากผู้มีรายได้สูง และการขายที่ดินไปให้ผู้ไร้ที่ดิน

ผลการศึกษาได้มีข้อเสนอให้ใช้ระบบภาษีมากระจายการถือครองที่ดิน และให้มีการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม แต่ข้อเสนอนี้ก็ไม่มีผลในทางปฏิบัติแต่อย่างใด

๒.๓ นโยบายการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของต่างประเทศ

ในการศึกษารั้วนี้ได้ยกตัวอย่างนโยบายของประเทศเวียดนาม ซึ่งเป็นแนวทางตัวอย่างของประเทศกำลังพัฒนา และนโยบายของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นตัวอย่างของประเทศที่พัฒนาแล้ว

นโยบายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของเวียดนาม

เวียดนามมีแผนทางด้านเศรษฐกิจ โดยได้มีการดำเนินนโยบาย Doi Moi ที่ได้ประกาศใช้เมื่อปี ๒๕๒๙ แนวทางของนโยบาย Doi Moi เป็นการเน้นตลาดเสรีภายใต้ระบบการเมืองแบบคอมมิวนิสต์ และเน้นบทบาทของเอกชน กระจายอำนาจแก่ภาคธุรกิจและท้องถิ่น กระจายที่ดินให้แก่เกษตรกร และให้สิทธิการเป็นเจ้าของ และได้กล่าวถึงนโยบายนี้ในรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๕ โดยเฉพาะในเรื่องของการจัดการที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ตามรัฐธรรมนูญได้กำหนดว่าที่ดินทั้งหมดเป็นของประชาชน มีเพียงรัฐเท่านั้นที่มีสิทธิจัดการที่ดินทั้งหมดตามข้อกำหนด และแผนที่ได้กำหนดไว้เพื่อให้แน่ใจว่ามีการใช้ที่ดินอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ การจัดสรรที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจะพิจารณาจากสถานะการใช้ที่ดินในปัจจุบันเป็นหลักเพื่อยืนยัน และออกไปรับรองการใช้ที่ดินให้ได้แต่ละครัวเรือน

ผลของนโยบาย Doi Moi ภาคการเกษตรที่ให้สิทธิการเป็นเจ้าของที่ดินแก่เกษตรกร และมีนโยบายเรื่องความมั่นคงทางด้านอาหารคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม รวมถึงกำหนดข้อบังคับสำหรับการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ส่งผลให้ผลผลิตภาคการเกษตรเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากที่เคยประสบปัญหาภาวะการขาดแคลนอาหาร กลายเป็นผลิตได้เกินความต้องการ และนำไปสู่การส่งออกสินค้าเกษตร โดยเฉพาะการผลิตข้าวที่สามารถส่งออกข้าวได้มากเป็นลำดับที่ ๒ ของโลก ในปี ๒๕๕๕ ปริมาณส่งออก ๗.๗ ล้านตัน (ลำดับที่ ๑ ประเทศอินเดีย ๑๐.๒ ล้านตัน และลำดับที่ ๓ ประเทศไทย ๖.๙ ล้านตัน)

เวียดนามมีการจัดสภาพที่ดินภายใต้ข้อกำหนดของรัฐ และได้มีการปรับเปลี่ยนเงื่อนไขการจัดการสภาพที่ดินตามสถานการณ์ โดยในช่วงแรก (๑๙๔๕-๑๙๖๐) ใช้กฎหมายการปฏิรูปที่ดินปี ๑๙๕๓ เน้นการจัดการกลุ่มผู้ถือครองที่ดิน ช่วงที่ ๒ เป็นการจัดการตามแนวทางของระบบสังคมนิยมโดยทรัพยากรทั้งหมดอยู่ภายใต้การดูแลของรัฐ ผลจากการใช้ระบบสังคมนิยมทำให้ระบบเศรษฐกิจชะงักงัน ไม่สามารถกระตุ้นให้เกิดการเพิ่มผลผลิต รัฐบาลเวียดนามจึงได้มีการประกาศนโยบาย Doi Moi (๑๙๘๐-๒๐๑๓) ที่มีการผ่อนผันให้ประชาชนเป็นเจ้าของที่ดินได้ เริ่มมีการกำหนดกรอบราคาที่ดินให้สิทธิการถือครองที่ดิน โดยอนุญาตการถือครองที่ดินทำการเกษตรสำหรับทำนา-ทำไร่ ไม่เกินรายละ ๓ เฮกตาร์ และสำหรับปลูกไม้ยืนต้น

ไม่เกินรายละเอียด ๑๐ เฮกตาร์ การกำหนดระยะเวลากรรมสิทธิ์การใช้ที่ดินสำหรับที่ดินทำนา-ทำไร่อย่างน้อย ๒๐ ปี และ ๕๐ ปี สำหรับไม้ยืนต้น ในช่วงที่ ๓ (๒๐๑๓-ปัจจุบัน) กฎหมายที่ดินปี ๒๐๑๓ ยังกำหนดให้รัฐทำหน้าที่เสมือนตัวแทนเจ้าของที่ดินสามารถจัดการที่ดินได้ และมีการวางข้อกำหนดการใช้ที่ดินและเจ้าของที่ดินรวมถึงข้อกำหนดราคาของที่ดินที่เปลี่ยนไปตามกลไกของตลาด และไม่ได้กำหนดระยะเวลาของกรรมสิทธิ์การใช้ที่ดิน

เนื่องจากประเทศเวียดนามมีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว หลังจากมีนโยบายเปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศ จึงทำให้เกิดช่องว่าง และข้อบกพร่องเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาระบบเศรษฐกิจของเวียดนามตามแนวทางสังคมนิยม เพื่อให้การจัดการทรัพยากรที่ดินได้อย่างมีประสิทธิภาพ รัฐบาลเวียดนามโดยกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Ministry of Natural Resource and Environment : MONRE) ให้ข้อคำแนะนำจากธนาคารโลกในการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินได้สาระประเด็นหลักในการปรับปรุงกฎหมายที่ดิน ดังนี้

๑. เพิ่มประสิทธิภาพ สร้างโอกาส และรักษาสีทธิของเกษตรกร ในการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดยการปฏิรูปกฎระเบียบบางประการ เช่น ยืดระยะเวลาการครอบครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเพื่อที่จะสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรมีการลงทุนและดูแลที่ดินมากขึ้น เพิ่มเขตการถือครองที่ดินต่อรายให้มากขึ้น ซึ่งจะช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจให้มีขนาดใหญ่ขึ้น รวมถึงมีความยืดหยุ่นในการใช้ที่ดิน ในการปรับเปลี่ยนประเภทการใช้ที่ดินซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถใช้ที่ดินที่สอดคล้องกับบริบทของสภาวะการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

๒. สร้างความเท่าเทียม และโปร่งใสของรัฐ ในการบริหารจัดการที่ดิน เช่น มีการขจัดเขตการเวนคืนที่ดินในราคาที่เป็นธรรม มีการนำเทคโนโลยีในการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ที่ดิน และสร้างกลไกในการแก้ไขตามข้อร้องเรียนที่มีประสิทธิภาพ

๓. กฎหมายที่ดินจะต้องเปิดโอกาส และเพิ่มเสริมสร้างสิทธิในการใช้ที่ดินของกลุ่มชนเปราะบาง เช่น ชนกลุ่มน้อย คนยากจน และสตรี มีการกระจายอำนาจในการจัดการที่ดิน และการให้เอกสารสิทธิในการใช้ที่ดิน แก่ผู้ถือครองที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งถึงและเป็นธรรม

๔. พัฒนากลไกของรัฐ ในการวางแผนบริหารจัดการที่ดิน ที่มีประสิทธิภาพและเชื่อถือได้ มีรายงานการวางแผนการใช้ที่ดินที่มีประสิทธิภาพและมีความยืดหยุ่น ปรับปรุงการจัดการที่ดินให้มีความโปร่งใส และต่อต้านการทุจริต

การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของสหรัฐอเมริกา

ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๕๕ สหรัฐอเมริกาได้มีการพัฒนาที่ดินโดยการเปลี่ยนพื้นที่ดินในเขตชนบทจำนวน ๔๑.๓ ล้านเอเคอร์ หรือ ๒๕๘.๑๒๕ ล้านไร่ และเกือบ ๒๔.๕ ล้านเอเคอร์ หรือ ๑๕๓.๑๒๕ ล้านไร่ เป็นพื้นที่เกษตรกรรมโดยร้อยละ ๓๘ ของพื้นที่เกษตรกรรมที่สูญเสียไป เป็นพื้นที่เกษตรกรรมขั้นดี ซึ่งเป็นการสูญเสียทรัพยากรที่สำคัญของชาติไปอย่างถาวร การสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรมขั้นดีสูญเสียมากที่สุดของรัฐแคลิฟอร์เนีย และรัฐฟลอริดา ซึ่งเป็นรัฐที่ผลิตอาหารที่สำคัญของประเทศ

พื้นที่เกษตรกรรมของสหรัฐอเมริกาประมาณหนึ่งในสี่ของประเทศตั้งอยู่ในเขตเมืองใหญ่ ที่มีความสำคัญในการผลิตอาหารให้แก่ผู้บริโภคโดยตรง แต่พื้นที่เกษตรกรรมที่อยู่ใกล้กับเขตเมืองก็มีความ

เสี่ยงสูงต่อการพัฒนาเป็นที่อยู่อาศัยหรือกิจกรรมเชิงพาณิชย์อื่นๆ นอกภาคการเกษตร เมื่อพื้นที่เกษตรกรรมถูกเปลี่ยนแปลงไปเป็นกิจกรรมนอกภาคการเกษตรแล้ว มิใช่แต่ศักยภาพการผลิตสินค้าเกษตรจะสูญเสียไป แต่รวมถึงคุณค่าของพื้นที่สีเขียว และสิ่งแวดล้อมที่จะสูญเสียไปอย่างถาวร

ในสหรัฐอเมริกาแม้เพียงแต่พื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีจะลดลงเท่านั้น แต่จำนวนเกษตรกรรายใหม่ที่มีอายุน้อยก็ลดลงด้วยเช่นกัน ข้อมูลจากการสำรวจสำมะโนการเกษตรปี ๒๕๕๕ ของสหรัฐอเมริกาพบว่า มีเกษตรกรที่มีอายุน้อยกว่า ๓๕ ปี เพียงร้อยละ ๖ โดยเกษตรกรมีอายุเฉลี่ย ๕๘ ปี สิ่งสำคัญในการปกป้องพื้นที่เกษตรกรรมของสหรัฐอเมริกา คือ การสร้างความมั่นใจว่าที่ดินสำหรับเกษตรกรรมยังมีอยู่ และมูลค่าไม่สูง เกษตรกรสามารถเข้าถึงที่ดินที่เหมาะสมได้ เนื่องจากอุปทานของพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีลดลง จึงจะต้องมีนโยบายและโครงการเพื่อสนับสนุนการเข้าถึงพื้นที่เกษตรกรรม (ในปี ๒๐๑๔ เกษตรกรสหรัฐอเมริกามีการเช่าที่ดินทำการเกษตรร้อยละ ๔๐) การเข้าถึงพื้นที่เพาะปลูกเป็นหนึ่งในความท้าทายที่เร่งด่วนที่สุดที่ภาคการเกษตรของสหรัฐอเมริกากำลังเผชิญอยู่

รัฐบาลสหรัฐอเมริกามีนโยบายในการส่งเสริมการใช้ที่ดินของรัฐ และที่ดินของเอกชนที่ว่างเปล่า ในการทำการเกษตรผลิตอาหาร เป็นการสร้างโอกาสในการเข้าถึงที่ดินทางการเกษตรของเกษตรกรรายใหม่ และเป็นการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรเพิ่มขึ้น โดยขั้นตอนการดำเนินการผ่านองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมีการประสานความร่วมมือกับองค์กร ไม่แสวงหาผลกำไร และภาคเอกชนต่างๆ ทั้งนี้ในช่วงเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมา องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นหลายแห่งในสหรัฐอเมริกาได้ตระหนักถึงกับคุกคามต่อพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี และพื้นที่เกษตรกรรมที่สำคัญ ที่มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ในแต่ละเคาน์ตี จึงได้มีการสร้างแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยกำหนดให้พื้นที่เกษตรกรรมเป็นทรัพยากรที่สำคัญ และมีความจำเป็นที่จะต้องปกป้องรักษาเพื่อระบบการผลิตอาหารที่เข้มแข็งของชุมชนผ่านการสร้างกฎระเบียบ และแผนพัฒนาและบริหารท้องถิ่นด้านการเกษตร เพื่อส่งเสริมภาคการเกษตรและป้องกันการสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีที่แตกต่างจากการบริหารจัดการในอดีต ที่ถือว่าพื้นที่เกษตรกรรมเป็นเพียงพื้นที่สำรองสำหรับการพัฒนาเมืองในอนาคต

ตัวอย่างของแผนพัฒนาและบริหารท้องถิ่นด้านการเกษตร ได้กำหนดความสำคัญในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม เช่น

คาบาร์รัสเคาน์ตี รัฐนอร์ทแคโรไลนา (Cabarras County, North Carolina) ได้มีการระบุถึงความสำคัญ และคุณค่าของพื้นที่เกษตรกรรมที่มีอยู่ และต้องปกป้องพื้นที่เกษตรกรรมจากการพัฒนาเมือง โดยใช้การกำหนดเขตพื้นที่เกษตรกรรมโดยสมัครใจร่วมกับกลยุทธ์อื่นๆ

สตอรีเคาน์ตี รัฐไอโอวา (Story County, Iowa) กำหนดให้การคุ้มครองทรัพยากรทางการเกษตรเป็นเป้าหมายสำคัญ ๑ ใน ๔ เป้าหมายที่กำหนดในแผนพัฒนาท้องถิ่น

ดักลาสเคาน์ตี รัฐแคนซัส (Douglas County, Kansas) ระบุในแผนพัฒนาท้องถิ่นปี ๒๐๒๐ ว่าพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีเป็นทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด และมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของท้องถิ่น จำเป็นที่จะต้องปกป้องคุ้มครองเพื่อการใช้ประโยชน์ทำการเกษตรในปัจจุบันและอนาคต

เคนเคาน์ตี รัฐอิลลินอยส์ (Kane County, Illinois) ได้กำหนดในแผนพัฒนาท้องถิ่นสู่ปี ๒๐๔๐ ว่า การเกษตร : อาหาร และทำเกษตรกรรมเป็นเป้าหมาย ๑ ใน ๑๐ ข้อ โดยมีวัตถุประสงค์ในการปกป้องพื้นที่เกษตรกรรมในฐานะทรัพยากรที่มีค่า และเป็นการใช้ที่ดินที่เกิดประสิทธิผลทางด้านเศรษฐกิจ ผ่านนโยบายการใช้ที่ดิน การขยายพื้นที่เกษตรโดยวิธีการซื้อพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรม

โซโนมาเคาน์ตี้ รัฐแคลิฟอร์เนีย (Sonoma County, California) การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเป็นเป้าหมายเชิงนโยบายในเรื่องการใช้ที่ดินที่กำหนดอยู่ในแผนพัฒนาหลักของท้องถิ่น และได้มุ่งเน้นที่จะรักษาพื้นที่เกษตรกรรมบริเวณชานเมืองให้มีเสถียรภาพในการใช้ที่ดินสำหรับการเกษตร

แผนการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมีเป้าหมายที่จะดำเนินการในชุมชนที่มีพื้นฐานทางเกษตรกรรมเป็นหลัก สิ่งที่จะต้องพิจารณาจัดทำแผนการคุ้มครองพื้นที่เกษตร คือการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และกลยุทธ์ ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่ชัดเจน และแสดงให้เห็นว่าจะเป็นการสร้างความเชื่อมั่นในการคุ้มครองทรัพยากรเชิงเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ ในการดำเนินงานจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร และคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมควรจะต้องจัดตั้งคณะกรรมการด้านการเกษตรมาพิจารณาร่วมกับการวิเคราะห์ความต้องการ ข้อเสนอแนะของเกษตรกรเจ้าของพื้นที่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น และนำเสนอแผนเข้าสู่แผนพัฒนาท้องถิ่นเพื่อนำสู่การปฏิบัติต่อไป

แนวทางการจัดการเพื่อรักษาพื้นที่เกษตรกรรมขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

การกำหนดแผนพัฒนาท้องถิ่นเพื่อรองรับความเจริญ และการขยายตัวของชุมชนมีความจำเป็นที่จะต้องคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อสร้างความมั่นใจในการมีอยู่ของการทำการเกษตรที่เป็นส่วนสำคัญของชุมชน กลยุทธ์ที่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในสหรัฐอเมริกาใช้จะเน้น

การสร้างความสมดุลระหว่างการเติบโตของเขตเมือง และเขตชนบท พระราชบัญญัติการจัดการการเติบโตของรัฐวอชิงตัน ค.ศ. ๑๙๙๐ (Washington's Growth Management Act) ได้บัญญัติกำหนดให้เมืองและเคาน์ตีมีการจัดการการเติบโตขยายตัวของชุมชน ร่วมกับการปกป้องคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่ป่าไม้ โดยทั่วไปจะมีการกำหนดแบ่งพื้นที่ออกเป็นพื้นที่ชุมชนเมือง พื้นที่ชุมชนชนบท และพื้นที่ป่าไม้-ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งนี้พื้นที่ในเขตชนบทจะทำหน้าที่เป็นเขตกันชนระหว่างพื้นที่ชุมชนเมืองและพื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติ/ป่าไม้ การทำการเกษตรและการใช้ประโยชน์จากป่าไม้จะได้รับการคุ้มครอง และควบคุมให้พื้นที่เกษตรกรรมเป็นเขตที่อยู่อาศัยที่มีความหนาแน่นของประชากรต่ำ และพื้นที่ป่าไม้เป็นเขตห้ามอยู่อาศัย การจัดการทรัพยากรที่ดินกำหนดให้พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ป่าไม้ และพื้นที่เหมืองแร่ ได้รับการคุ้มครองอย่างถาวร เป็นกรอบรูปแบบที่ประสบความสำเร็จอย่างมากในสหรัฐอเมริกา ที่สามารถควบคุมการถูกบุกรุก และลดลงของเขตพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่ป่าไม้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๒๐๑๐-๒๐๑๗ พบว่าการกำหนดทิศทางการเติบโตของชุมชนการก่อสร้างชุมชนที่อยู่อาศัยใหม่ร้อยละ ๘๗ เกิดขึ้นในเขตพื้นที่ชุมชนเมืองที่ถูกกำหนดขึ้นตามแผนพัฒนา

ข้อกำหนดการแบ่งเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (Agricultural Protection Zoning Regulations)

การแบ่งเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเป็นเครื่องมือสำคัญขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในการเสริมสร้างประสิทธิภาพการใช้พื้นที่สำหรับการทำเกษตรกรรม และปกป้องคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม รวมถึงกำหนดทิศทางของกิจกรรมทางการเกษตรและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้การกำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมยังเป็นเครื่องมือช่วยในการจำกัดความหนาแน่นของการพัฒนาพื้นที่ที่อยู่อาศัยให้สัมพันธ์กับขนาดของแปลงถือครองพื้นที่เกษตรกรรม

ตัวอย่างการกำหนดเขตพื้นที่เกษตรกรรมออกเป็น ๔ เขตที่แตกต่างกัน คือ

๑. เขตเกษตรกรรมแบบเข้มข้น (The land intensive agricultural district) เป็นเขตพื้นที่เกษตรกรรมที่มีผลผลิตสูง

๒. เขตเกษตรกรรมทั่วไป (The land extensive agricultural district) เป็นเขตพื้นที่เกษตรที่มีผลผลิตต่อเนื้อที่ต่ำ

๓. เขตเกษตรกรรมที่มีความหลากหลาย (The diverse agricultural district) เป็นเขตพื้นที่เกษตรแบบผสมผสานปลูกพืชหลายชนิดร่วมกัน มักมีพื้นที่ขนาดเล็ก

๔. เขตเกษตรกรรมร่วมกับที่อยู่อาศัย (The agricultural and residential district) เป็นเขตที่ทำการเกษตรปลูกพืช ร่วมกับการทำปศุสัตว์ และมีที่อยู่อาศัยอยู่ในแปลงเดียวกัน เช่น พื้นที่ชุมชนชนบท

การพัฒนาเขตย่อยสำหรับการอนุรักษ์ทางการเกษตร (Agricultural Conservation Subdivision Development) เป็นเทคนิคที่สร้างขึ้นมาเพื่อรักษาหรือส่งเสริมให้มีการผลิตผลทางการเกษตรสำหรับเป็นแหล่งอาหารในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตอาหารปลอดภัยหรือเกษตรอินทรีย์ โดยกำหนดให้มีการแบ่งเขตย่อยให้เป็นพื้นที่ทำการเกษตรที่อยู่ภายใต้เขตพื้นที่ชุมชนที่ได้กำหนดไว้ก่อนแล้ว โดยอาจมีกำหนดเวลาไว้ควบคุม เพื่อเป็นการใช้ที่ดินในเขตชุมชนเมืองให้เกิดคุณภาพของสิ่งแวดล้อมที่ดี และเมื่อหมดข้อกำหนดหรือเงื่อนไขของเขตย่อยแล้วก็สามารถจะทำการพัฒนาที่ดินตามข้อกำหนดของเขตหลักได้ เทคนิคนี้ได้ถูกนำไปใช้ในหลายๆเคาน์ตี ในรัฐอิลลินอยส์ รัฐอินเดียนา และรัฐเวอร์จิเนีย เป็นต้น

ข้อกำหนดในการลดผลกระทบการสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรม (Farmland Loss Mitigation Requirements)

การสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อการพัฒนาเปลี่ยนเป็นชุมชนเมืองเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงได้ยาก แต่การพัฒนาเมืองจากการเปลี่ยนจากเป็นพื้นที่เกษตรกรรมจะต้องดำเนินการด้วยความสมดุล และจะต้องมีการปกป้องพื้นที่เกษตรกรรมอย่างถาวร ให้เกิดความสมดุลกับพื้นที่ที่เสียไปกับการพัฒนา ตัวอย่างที่เมืองเดวิส รัฐแคลิฟอร์เนีย ได้ออกกฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยใช้การกำหนดการเยียวยาการสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรม กำหนดว่า การพัฒนาเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรเป็นกิจกรรมนอกภาคการเกษตร ทุกหนึ่งเอเคอร์ที่เปลี่ยนไปนักพัฒนาที่ดินจะต้องทำการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมจำนวนสองเอเคอร์อย่างถาวร และในพื้นที่อื่นๆ ได้มีการใช้การลดผลกระทบการสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรมโดยใช้สัดส่วนพื้นที่ที่แตกต่างกัน หรือร่วมกับการจ่ายค่าธรรมเนียมหรือพร้อมกับมาตรการอื่นๆ เพื่อให้ครอบคลุมการบริหารจัดการลดผลกระทบจากการสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรม

การโอนสิทธิ์พัฒนา (Transfer of Development Rights: TDR)

เป็นเครื่องมือหนึ่งที่มีการใช้อย่างแพร่หลายสำหรับคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมการโอนสิทธิ์พัฒนาเป็นการขาย/โอนสิทธิ์จากพื้นที่ที่ต้องการอนุรักษ์ไปยังอีกพื้นที่หนึ่งที่ต้องการเพิ่มความเข้มข้นในการพัฒนาพื้นที่ที่ต้องการอนุรักษ์จะเสียสิทธิ์ในการพัฒนา แต่จะได้รับผลประโยชน์ตอบแทน โดยเจ้าของพื้นที่ก็จะมีสิทธิ์ในที่ดินนั้น เช่น พื้นที่ที่ต้องการอนุรักษ์คุ้มครองเพื่อทำการเกษตรได้ทำการโอนสิทธิ์ในการพัฒนาไปให้พื้นที่ชุมชนที่มีความหนาแน่นปานกลาง เพื่อให้สามารถก่อสร้างอาคารได้จำนวนชั้นสูงมากขึ้นกว่าข้อกำหนด โดยนักพัฒนาที่ดินได้ให้ผลประโยชน์แก่เจ้าของพื้นที่เกษตรกรรม ทั้งนี้พื้นที่เกษตรกรรมจะต้อง

ใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรเท่านั้นไม่สามารถเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินได้ เพราะได้โอนสิทธิ์การพัฒนาให้ผู้อื่นแล้ว โปรแกรมการโอนสิทธิ์พัฒนาในอเมริกาหลายพื้นที่ได้ทำการโอนสิทธิ์จากพื้นที่เกษตรกรรมเป็นหลักทำให้สามารถคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมได้เป็นจำนวนมาก ในมอนต์โกเมอรีเคาน์ตี รัฐแมริแลนด์เป็นโครงการการโอนสิทธิ์พัฒนาแรกในสหรัฐอเมริกา และประสบความสำเร็จสามารถคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมได้มากกว่า ๔๙,๐๐๐ เอเคอร์ จากพื้นที่คุ้มครองเกษตรกรรมทั้งหมด ๙๓,๐๐๐ เอเคอร์ที่เคาน์ตี รัฐวอชิงตัน เป็นอีกที่หนึ่งที่ประสบความสำเร็จในการใช้การโอนสิทธิ์พัฒนา ปกป้องคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในชนบทจำนวน ๑๔๑,๕๐๐ เอเคอร์ ในการบริหารจัดการโอนสิทธิ์พัฒนาองค์การบริหารของท้องถิ่นได้จัดตั้งธนาคารสำหรับโอนสิทธิ์พัฒนา เพื่ออำนวยความสะดวกในการซื้อขายสิทธิ์ในปี ๒๕๔๒ และเป็นการลดช่องว่างระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายโอนสิทธิ์ในพัฒนา นอกจากนี้้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นยังสามารถใช้บริหารพื้นที่โดยการกำหนดลำดับความสำคัญในการอนุรักษ์และการพัฒนาของพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การกำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม (Agricultural Protection Zoning: APZ)

เป็นการรักษาคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่มีอยู่สำหรับกิจกรรมการปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ เพื่อเป็นฐานการผลิตทางการเกษตรของชุมชน โดยการควบคุมลำดับการพัฒนากิจกรรมนอกภาคการเกษตรไม่ให้เกิดขึ้นภายในพื้นที่ที่กำหนดไว้ การกำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในสหรัฐอเมริกา มักจะบังคับใช้โดยองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เทศบาล และเคาน์ตี เพื่อใช้ปกป้องและเตรียมความพร้อมให้พื้นที่เกษตรกรรม ในการสร้างความมั่นคงให้กับเศรษฐกิจของชุมชนองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นจะเป็นผู้กำหนดเขตของพื้นที่ที่จะคุ้มครองตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดเพื่อจะให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็นหลัก การกำหนดกฎ ระเบียบสำหรับแบ่งเขตพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อจำกัดการใช้ประโยชน์ที่ดินกิจกรรมนอกภาคการเกษตรสามารถที่จะเกิดประโยชน์ได้คือ

- ลดความขัดแย้งระหว่างการใช้ที่ดิน สำหรับกิจกรรมการเกษตรและกิจกรรมนอกภาคการเกษตร
- เป็นการรักษาพื้นที่เกษตรกรรมที่สำคัญให้ได้จำนวนมาก เพื่อให้องค์กรและธุรกิจการเกษตรดำรงอยู่ได้
- ปกป้องคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีให้คงอยู่ ซึ่งทางพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีถูกพัฒนาไปใช้ประโยชน์อื่นแล้วจะไม่สามารถเปลี่ยนกลับมาเป็นพื้นที่เกษตรกรรมได้อีก
- คุ้มครองและรักษาให้ที่ดินที่เหมาะสมด้านการเกษตร ให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงและทำการเกษตรได้
- ส่งเสริมกิจกรรมทางการเกษตรให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
- คุ้มครองวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชนเกษตรกรรม

กรณีศึกษาเขตเมืองไฮเดลเบิร์กตอนล่าง (Lower Heidelberg Township) ในปี ค.ศ. ๑๙๖๙ เขตเมืองไฮเดลเบิร์กตอนล่าง ยังคงเป็นเขตชนบทและส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่มีความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากเป็นดินคาร์บอนเนต เขตเมืองจะอยู่ถัดจากเขตชุมชนเมืองริดจ์ เจ้าหน้าที่ของไฮเดลเบิร์กเห็นว่าในส่วนที่ติดต่อกับบริเวณเมืองริดจ์ ซึ่งเป็นเขตชนบท ได้เปลี่ยนไปเป็นเขตชุมชนชานเมือง และทำให้ที่ดินเกษตรกรรมได้สูญเสียไปกับการพัฒนานี้ดังนั้นเขตเมืองไฮเดลเบิร์ก จึงได้ดำเนินการจัดทำผังเมืองรวมโดยได้กำหนดพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม และดำเนินการปรับปรุงกฎระเบียบการใช้ที่ดินตามผังเมืองที่กำหนด สำหรับบทบัญญัติการใช้ที่ดินในเขตเกษตรกรรมได้กำหนดให้สร้างเป็นเขตที่อยู่อาศัยได้โดยขนาดแปลง จะต้องได้น้อย

กว่าหนึ่งเอเคอร์ บทบัญญัติการกำหนดเขตผังเมืองปี ๑๙๗๓ ได้ทำการปรับปรุงโดยรวมเขตคัมครองพื้นที่เกษตรกรรมตามแผนการใช้ที่ดินที่ได้กำหนดขึ้น การแบ่งเขตพื้นที่เกษตรกรรมจะต้องมีขนาดของแปลงติดต่อกันไม่น้อยกว่า ๔๐ เอเคอร์ และได้บัญญัติข้อกำหนดพิเศษเรื่องการพัฒนาเปลี่ยนเป็นเขตที่อยู่อาศัยได้จะต้องอยู่ในเขตบริการสาธารณูปโภค (ประปา และท่อระบายน้ำ) ของเทศบาล ข้อบัญญัติระเบียบการแบ่งเขตนี้ได้ผลดีมากสามารถคัมครองพื้นที่เกษตรกรรมได้ตามวัตถุประสงค์ จนกระทั่งมาถึงปี ๒๐๐๐ ได้มาตราการการบริการสาธารณูปโภคของเมืองออก จึงได้มีการขออนุญาตพัฒนาพื้นที่เกษตรเป็นเขตที่อยู่อาศัยจำนวน ๓๔๐ เอเคอร์ ภายใต้ข้อกำหนดยกเว้นพิเศษ และในปี ค.ศ. ๒๐๐๐ เขตเมืองไฮเดลเบิร์กตอนล่างจึงได้มีการปรับปรุงผังเมืองและแผนการใช้ที่ดินใหม่ โดยรวมกับเขตเมืองไฮเดลเบิร์กใต้ และเขตเมืองเวอร์เนอร์วิลล์ โดยยังคงกำหนดให้มีเขตคัมครองพื้นที่เกษตรกรรมเทศบาลของทั้งสามเขตเมืองได้บัญญัติระเบียบการกำหนดเขตพื้นที่ร่วมกัน โดยเขตคัมครองพื้นที่เกษตรกรรมยังคงอยู่ในพื้นที่ของไฮเดลเบิร์กตอนล่าง แต่พื้นที่เกษตรกรรมและธุรกิจเกษตร ในเขตเมืองไฮเดลเบิร์กใต้ซึ่งได้รับการออกแบบให้รองรับผลิตผลเกษตรและส่งเข้าสู่อุตสาหกรรมและธุรกิจเกษตรที่เกี่ยวข้องต่อเนื่องกัน แต่การอนุญาตให้มีการพัฒนาเป็นเขตที่อยู่อาศัยได้อย่างจำกัดแตกต่างกันตามขนาดของพื้นที่แปลงเกษตรกรรม พื้นที่แปลงเล็กที่สุด ๔๐ เอเคอร์ จะอนุญาตตั้งที่อยู่อาศัยได้ ๓ หลัง และอนุญาตให้เพิ่มได้อีกไม่เกินหนึ่งหลัง การกำหนดขนาดของพื้นที่แปลงที่เล็กที่สุด ๔๐ เอเคอร์ กำหนดเพื่อต้องการให้มีการใช้พื้นที่ทำการผลิตทางการเกษตรให้มากที่สุด และลดการสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี ขนาดของที่อยู่อาศัยรวมกันจะต้องมีขนาดไม่เกิน ๒ เอเคอร์ ต่อพื้นที่เกษตรกรรม ๔๐ เอเคอร์ เพื่อลดการสูญเสียพื้นที่เกษตรไปเป็นการพัฒนาอื่นนอกภาคการเกษตร ซึ่งคาดว่าจะสามารถจะควบคุม และปกป้องพื้นที่เกษตรกรรมได้โดยพื้นที่เกษตรกรรมจำนวน ๗,๐๐๐ เอเคอร์ จากพื้นที่ทั้งหมด ๙,๕๐๐ เอเคอร์ของเขตเมืองไฮเดลเบิร์กตอนล่าง ได้ถูกปกป้องคัมครองจากมาตรการกำหนดเขตพื้นที่เกษตรกรรมดังกล่าว

ในช่วงสี่ทศวรรษที่ผ่านมาองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นหลายแห่งได้นำการกำหนดเขตคัมครองพื้นที่เกษตรกรรมมาใช้ ก่อนปี ค.ศ. ๑๙๗๑ เทศบาลเมืองเพนซิลเวเนีย ได้นำแนวทางการกำหนดแบ่งเขตมาใช้ และได้มีการกำหนดเขตการใช้ที่ดินสำหรับเกษตรกรรม โดยใช้ชื่อว่า “Agriculture” โดยได้กำหนดขนาดแปลงขั้นต่ำไว้ที่ ๑ ถึง ๑๐ เอเคอร์ และได้มีการอนุญาตให้ใช้ประโยชน์ที่ดินนอกภาคการเกษตรได้ และในปี ๑๙๗๓ เขตเมืองไฮเดลเบิร์กในเบอร์กันดีได้นำการกำหนดเขตเกษตรกรรมใช้ในพื้นที่ โดยได้กำหนดขนาดแปลงขั้นต่ำที่ ๔๐ เอเคอร์ กรณีเหล่านี้ถือเป็นการใช้การแบ่งเขตพื้นที่เพื่อการเกษตรเป็นครั้งแรกในรัฐเพนซิลเวเนีย

ภายในปี ค.ศ. ๑๙๙๓ เทศบาลจำนวน ๙๓ แห่ง ได้นำการกำหนดแบ่งเขตพื้นที่เกษตรกรรมมาใช้ครอบคลุมพื้นที่ ๗๒๕,๐๐๐ เอเคอร์หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๐ ของพื้นที่เกษตรกรรมของรัฐเพนซิลเวเนีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเบิร์กส์เคาน์ตี แลงคลาสเตอร์เคาน์ตี และยอร์กเคาน์ตี คณะกรรมการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นได้ใช้มาตรการทางเทคนิคกำหนดเขตการใช้ที่ดิน และมาตรการทางการเงินร่วมสนับสนุนการกำหนดเขตพื้นที่เกษตรกรรม

ภายในปี ค.ศ. ๒๐๑๖ เทศบาลจำนวน ๖๕ แห่งใน เบริกส์เคาน์ตี และแลงคลาสเตอร์เคาน์ตี สามารถกำหนดเขตคัมครองพื้นที่เกษตรกรรมได้กว่า ๔๘๒,๐๐๐ เอเคอร์ ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การกำหนดเขตคัมครองพื้นที่เกษตรกรรมสำเร็จคือดำเนินการผ่านคณะกรรมการที่รับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการกำหนดแบ่งเขต เครื่องมือนี้จึงเป็นเครื่องมือสำคัญและมีประสิทธิภาพ ช่วยให้สามารถคัมครองพื้นที่เกษตรกรรม และรับประกันได้ว่าพื้นที่เกษตรกรรมจำนวนมากจะไม่สูญเสียไปเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินอื่น

นอกจากนี้ในการกำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมยังสามารถที่จะเลือกใช้เครื่องมือในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมอื่นมาพิจารณาใช้ร่วมกับการกำหนดแบ่งเขตพื้นที่เกษตรกรรมให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่ ตัวอย่างได้แก่

- พื้นที่เพื่อความมั่นคงทางด้านเกษตรกรรม โดยเจ้าของที่ดินอาจร้องขอให้รัฐโดยองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นกำหนดพื้นที่เกษตรกรรมของตนเองเป็นพื้นที่เพื่อความมั่นคงด้านเกษตรกรรม เพื่อที่จะได้รับความคุ้มครองเป็นพิเศษจากการกล่าวโทษ และจำกัดการทำเกษตรกรรมอย่างไม่มีเหตุผล แต่ไม่เกี่ยวกับการอนุรักษ์คงสภาพพื้นที่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม และการพัฒนาใช้ประโยชน์ด้านอื่น

- โปรแกรมการจำลองการใช้พื้นที่เพื่อกิจกรรมทางเกษตร เป็นการทำข้อตกลงโดยที่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นจ่ายเงินให้แก่เกษตรกรเจ้าของที่ดิน เพื่อให้ได้คงการใช้พื้นที่เพื่อเกษตรกรรม ไม่นำที่ดินไปใช้ประโยชน์ทำกิจกรรมอื่นนอกภาคการเกษตร

- การโอนสิทธิ์การพัฒนา เป็นเทคนิคที่มีวัตถุประสงค์ที่จะคุ้มครองพื้นที่เพื่อกิจกรรมทางการเกษตรอย่างถาวร โดยการกำหนดเปลี่ยนทิศทางการพัฒนาในพื้นที่เกษตรกรรมที่จะคุ้มครองไปยังพื้นที่อื่นที่มีการวางแผนเพื่อรองรับการเติบโต และการพัฒนาไว้แล้ว วิธีนี้นอกจากจะช่วยคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมแล้วยังช่วยให้เจ้าของที่ดินเกษตรกรรมที่มีมูลค่าที่ดินต่ำสามารถเข้าถึงเงินทุนได้

- การเติบโตอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยการออกแบบเมืองร่วมกับการอนุรักษ์ วิธีนี้จะสามารถช่วยให้พื้นที่พัฒนาสร้างที่อยู่อาศัย และกิจกรรมการใช้ที่ดินที่เป็นประโยชน์ร่วมกับการปกป้องคุ้มครองทรัพยากรที่สำคัญ รวมถึงพื้นที่เกษตรกรรมโดยการเปลี่ยนแปลงระเบียบข้อบัญญัติที่อำนาจต้องการออกแบบการใช้ที่ดินให้สามารถดำเนินกิจกรรมทางการเกษตร และกิจกรรมนอกภาคการเกษตรร่วมกันได้

- เมืองสะอาดสีเขียว วิธีนี้เป็นการใช้มาตรการจูงใจทางภาษีที่จะประเมินภาษีทรัพย์สินที่ใช้ประโยชน์เพื่อเกษตรกรรมปลูกป่า และการใช้พื้นที่เพื่อส่งเสริมสิ่งแวดล้อมที่สะอาดในระดับที่ต่ำ เพื่อเป็นการจูงใจให้เจ้าของที่ดินใช้ประโยชน์เพื่อสิ่งแวดล้อมที่ดีของชุมชน แทนการพัฒนาที่ดินเป็นที่อยู่อาศัยหรือพาณิชยกรรม

จากตัวอย่างกรณีศึกษาของประเทศเวียดนามจะเห็นว่าถึงจะเป็นประเทศกำลังพัฒนาแต่ถ้าได้มีการกำหนดนโยบายในการบริหารจัดการอย่างชัดเจนและมีระยะเวลาที่เหมาะสมแล้วก็จะสามารถกำหนดการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมได้ตามวัตถุประสงค์ ทั้งนี้รัฐจะต้องมีความเข้มงวดในการบริหารจัดการให้เกิดการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ และตัวอย่างกรณีศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกาจะแสดงให้เห็นถึงวิธีการในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยการกระจายอำนาจบริหารจัดการให้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเป็นผู้จัดการโดยใช้เทคนิคของการบังคับใช้กฎหมายร่วมกันกับแนวทางการจูงใจต่าง ๆ ที่ประเทศไทยสามารถนำมาปรับใช้ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศได้

บทที่ ๓

ข้อมูลพื้นฐาน และสถานภาพทรัพยากร

๓.๑ ทรัพยากรที่ดิน

สถานภาพทรัพยากรดิน

ทรัพยากรดินเป็นทรัพยากรที่สำคัญของประเทศ โดยเฉพาะสำหรับภาคการเกษตรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม และกิจกรรมภาคการเกษตร มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศ

กรมพัฒนาที่ดิน (๒๕๕๘) ได้ให้วางสถานภาพของทรัพยากรดินของประเทศไทยดังนี้

ทรัพยากรดินเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถทดแทน และรักษาไว้ได้ แต่การสร้างทดแทนตามธรรมชาติต้องใช้เวลานาน (ชั้นดินหนา ๑ นิ้วต้องใช้เวลา ๑๐๐-๑,๐๐๐ ปี ในการสร้างตามขบวนการธรรมชาติ) เนื่องจากดินส่วนใหญ่ที่พบในประเทศไทยเป็นดินที่มีพัฒนาการทางด้านการกำเนิดดินค่อนข้างสูง ส่งผลให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำ การดูแลรักษาทรัพยากรดินโดยการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เหมาะสม มีการปรับปรุงบำรุงดินและการจัดการเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์เป็นแนวทางที่ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรดินได้อย่างยั่งยืน

ทรัพยากรดินภาคเหนือ โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ราบหรือค่อนข้างราบ เป็นดินที่มีศักยภาพทางการเกษตรอยู่ในระดับปานกลางถึงสูง แต่มีข้อจำกัดของพื้นที่ของภาคที่เป็นเทือกเขาและมีความลาดชันสูงมากเป็นส่วนใหญ่ มีเนื้อที่รวม ๑๐๖.๐๓ ล้านไร่ ดินปัญหาที่พบ ประกอบด้วย ดินทราย และดินตื้น ภาคเหนือมีดินที่เหมาะสมสำหรับข้าว ประมาณ ๑๖.๙๐ ล้านไร่ และมีความเหมาะสมสำหรับพืชไร่ ไม้ผล ไม้ยืนต้นทั่วไป ประมาณ ๑๘.๘๗ ล้านไร่

ทรัพยากรดินภาคกลาง เป็นดินที่มีศักยภาพทางการเกษตรปานกลางถึงสูง ดินส่วนใหญ่มีระดับความอุดมสมบูรณ์ปานกลางถึงสูง เนื่องจากในช่วงฤดูน้ำหลากได้พาตะกอนมาทับถมทุกปี ดินมีข้อจำกัดน้อย และจัดการดินได้ค่อนข้างง่าย มีเนื้อที่รวม ๔๓.๔๕ ล้านไร่ ดินปัญหาที่พบ ประกอบด้วย ดินเปรี้ยวจัด ดินเค็มชายทะเล ดินเค็มบก ดินทราย และดินตื้น ภาคกลางมีดินที่เหมาะสมสำหรับข้าวประมาณ ๘.๘๓ ล้านไร่ และมีความเหมาะสมสำหรับพืชไร่ ไม้ผล และไม้ยืนต้นทั่วไป ประมาณ ๑๐.๒๖ ล้านไร่

ทรัพยากรดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่มีศักยภาพทางการเกษตรต่ำ เนื่องจากดินมีข้อจำกัดในเรื่องเนื้อดิน เช่น มีเนื้อดินออกทรายจัดหรือดินร่วนหยาบ ทำให้มีความจุในการอุ้มน้ำต่ำ ดินตื้น หรือดินมีก้อนกรวดลูกรังปะปนหนาแน่นในระดับตื้นถึงตื้นมาก ดินเค็มและพื้นที่เกษตรกรรมที่ได้รับผลกระทบจากความเค็มของดิน และดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ มีเนื้อที่รวม ๑๐๕.๕๓ ล้านไร่ ดินปัญหาที่พบ ประกอบด้วยดินเค็มบก ดินทราย และดินตื้น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีดินที่เหมาะสมสำหรับข้าวประมาณ ๒๑.๕๗ ล้านไร่ และมีความเหมาะสมสำหรับพืชไร่ ไม้ผล ไม้ยืนต้นทั่วไป ประมาณ ๔๔.๑๐ ล้านไร่

ทรัพยากรดินภาคตะวันออก เป็นดินที่มีศักยภาพทางการเกษตรต่ำถึงปานกลาง คล้ายคลึงกับทรัพยากรดินภาคใต้ มีเนื้อที่รวม ๒๑.๔๙ ล้านไร่ ดินปัญหาที่พบประกอบด้วย ดินเปรี้ยวจัด ดินเค็ม

ชายทะเล ดินทราย และดินตื้น ภาคตะวันออกมีดินที่เหมาะสมสำหรับข้าว ประมาณ ๒.๗๕ ล้านไร่ และมีความเหมาะสมสำหรับพืชไร่ ไม้ผล และไม้ยืนต้นทั่วไป ประมาณ ๖.๖๐ ล้านไร่

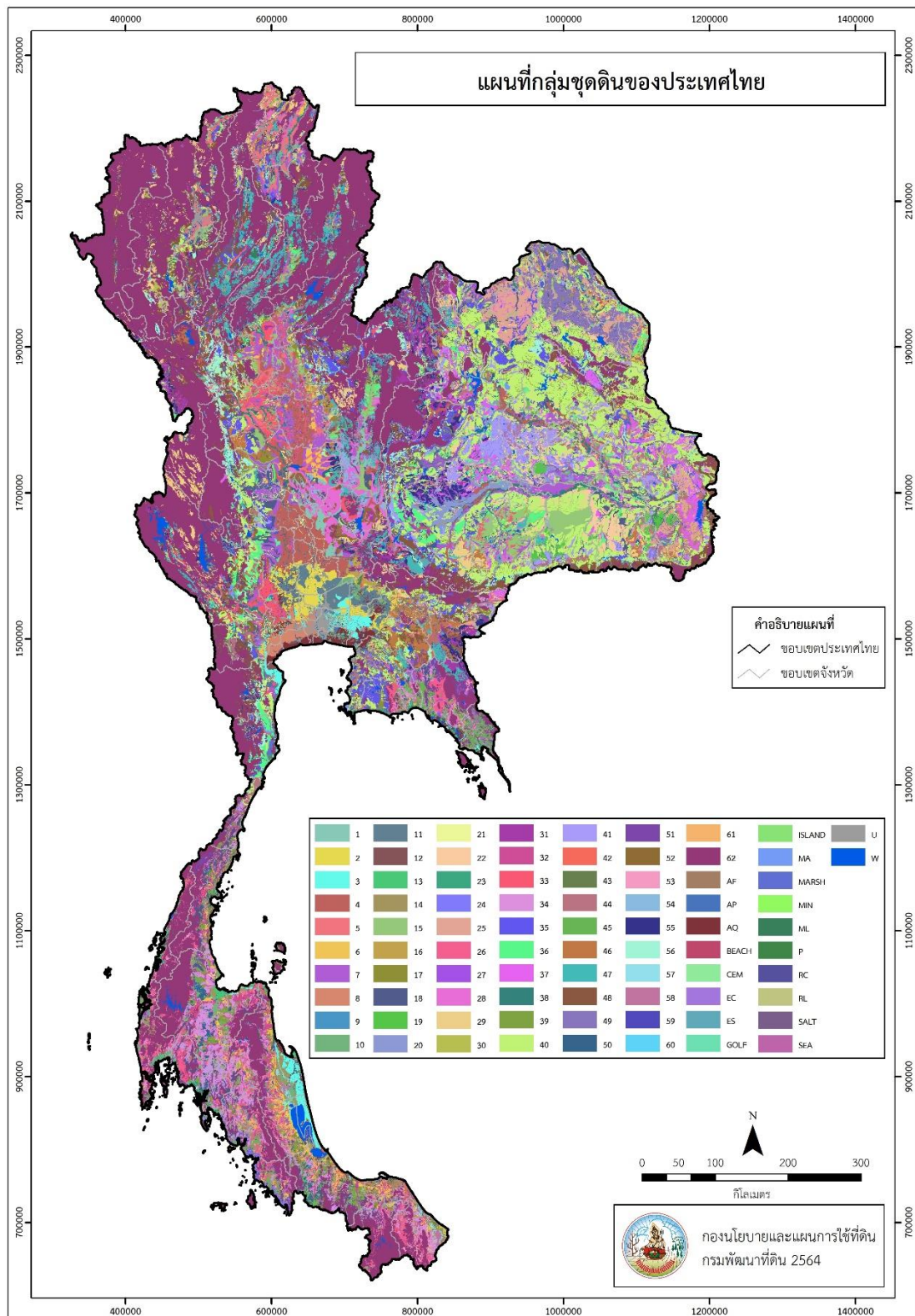
ทรัพยากรดินภาคใต้ เนื่องจากมีฝนตกและต่อเนื่องนานในรอบปี มีการชะล้าง น้ำพาหรือชะละลาย ธาตุอาหารออกไปจากดินสูงและดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ แต่เนื่องจากดินมีความชื้นค่อนข้างสม่ำเสมอทำให้เหมาะสมในการปลูกพืชประเภทไม้ผลและไม้ยืนต้น จึงทำให้มีปัญหาทางการเกษตรน้อยกว่าภูมิภาคอื่น ๆ มีเนื้อที่รวม ๔๔.๒๐ ล้านไร่ ดินปัญหาที่พบ ประกอบด้วย ดินเปรี้ยวจัด ดินอินทรีย์ ดินเค็มชายทะเล ดินทราย และดินตื้น ภาคใต้มีดินที่เหมาะสมสำหรับข้าว ประมาณ ๔.๕๙ ล้านไร่ และมีความเหมาะสมสำหรับพืชไร่ ไม้ผล และไม้ยืนต้นทั่วไป ประมาณ ๑๖.๑๗ ล้านไร่

ดินที่มีข้อจำกัดทางการเกษตรเป็นดินที่มีสมบัติไม่เหมาะสม (unsuited) หรือเหมาะสมน้อย (poorly suited) สำหรับการเพาะปลูก หากนำดินเหล่านี้มาใช้ปลูกพืชจะไม่ได้ผลผลิตหรือได้ผลผลิตต่ำ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการจัดการดินเป็นกรณีพิเศษกว่าดินทั่วไป จึงจะสามารถใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูก และให้ผลผลิตดีเท่าที่ควร ดินที่มีข้อจำกัดทางการเกษตร จำแนกตามสาเหตุของการเกิด ได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑) ดินปัญหาที่เกิดตามสภาพธรรมชาติ ได้แก่ ดินเปรี้ยวจัด หรือดินกรดกำมะถัน (acid sulfate soils) มีเนื้อที่รวมประมาณ ๕.๕๗ ล้านไร่ ดินอินทรีย์มีเนื้อที่รวมประมาณ ๐.๓๔ ล้านไร่ ดินเค็มมีเนื้อที่รวมประมาณ ๔.๒๒ ล้านไร่ ดินทรายมีเนื้อที่รวมประมาณ ๑๑.๗๖ ล้านไร่ ดินตื้นมีเนื้อที่รวมประมาณ ๓๔.๐๔ ล้านไร่ และดินบนพื้นที่สูงชันหรือพื้นที่ภูเขา มีความลาดชันมากกว่า ๓๕ เปอร์เซ็นต์ มีเนื้อที่รวมประมาณ ๙๖.๙๗ ล้านไร่

๒) ดินปัญหาที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ที่ดิน ได้แก่ ดินดาน ดินปนเปื้อน ดินเหมืองแร่ร้าง และพื้นที่ผ่านการเลี้ยงกุ้ง สำหรับดินปนเปื้อนในประเทศไทย นับว่าโชคดีที่ยังมีค่าเฉลี่ยปริมาณโลหะหนักไม่เกินค่ามาตรฐานที่อ้างอิงในดินต่างประเทศ ทั้งในยุโรป อเมริกา และเอเชีย

สถานการณ์ของทรัพยากรดินของประเทศไทยในปัจจุบันมีแนวโน้มที่ทรัพยากรดินจะเกิดความเสื่อมโทรมในระดับที่สูงขึ้นในอนาคต โดยสาเหตุที่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมส่วนใหญ่เกิดจากสาเหตุสมบัติของดินเปลี่ยนแปลง ซึ่งเกิดจากการขาดการอนุรักษ์ดินและน้ำ การปรับปรุงบำรุงดิน และมีการจัดการดินที่ไม่เหมาะสม การใช้ประโยชน์ที่ดินไม่เหมาะสม เนื่องจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ทำให้มีการขยายที่ดินทำกินมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบุกรุกแผ้วถางพื้นที่ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร ก่อให้เกิดปัญหาการชะล้างพังทลายอย่างรุนแรง จนถึงขั้นดินถล่ม ตลอดจนการใช้ที่ดินไม่สอดคล้องกับสมรรถนะของที่ดินหรือคุณภาพของที่ดิน และสาเหตุจากภัยพิบัติธรรมชาติ ที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศของโลก (Global climate change) ทำให้เกิดปัญหาโลกร้อน ภัยแล้ง ดินถล่ม และน้ำท่วมฉับพลันบ่อยครั้ง ก่อให้เกิดความเสียหายแก่พื้นที่ที่ประสบภัย และส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจนนำไปสู่การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพที่ไม่สามารถประเมินค่าได้

รูปที่ ๓-๑ แผนที่กลุ่มชุดดินของประเทศไทย

๓.๒ ทรัพยากรป่าไม้ และสถานการณ์ป่าไม้ไทย

ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรที่มีค่า และความสำคัญของประเทศไทย เนื่องจากเป็นฐานในการพิจารณาด้านเศรษฐกิจ สังคม ชุมชน สิ่งแวดล้อม และความมั่นคงของประเทศไทย ตามแผนการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่มีความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

จากสถิติข้อมูลพื้นที่ป่าไม้ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้จำนวน ๑๗๑.๐๘ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๕๓.๓ ของพื้นที่ประเทศ และในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าเหลืออยู่ ๑๐๒.๔๘ ล้านไร่ หรือประมาณ ๓๑.๖๘ ของพื้นที่ประเทศ จากข้อมูลภาพรวมการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๖๒ พบว่าข้อมูลในช่วงเวลา ๕๙ ปี พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยลดลงจำนวนทั้งสิ้น ๖๘.๖๐ ล้านไร่ แต่ในช่วงเวลา พ.ศ. ๒๕๕๖-๒๕๖๒ พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทย มีพื้นที่ค่อนข้างคงที่ โดยในปี พ.ศ. ๒๕๕๖ มีพื้นที่ป่าไม้ ๑๐๒,๑๑๙,๕๓๘ ไร่ หรือร้อยละ ๓๑.๕๗ และในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ มีพื้นที่ป่าไม้ ๑๐๒,๔๘๔,๐๗๓ ไร่ หรือร้อยละ ๓๑.๖๘

เมื่อ ๓ ธันวาคม ๒๕๒๘ คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบนโยบายป่าไม้แห่งชาติ โดยกำหนดให้มีพื้นที่ป่าไม้ ทั้งป่าอนุรักษ์ และป่าเศรษฐกิจ ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๔๐ ของประเทศ และได้ถูกบรรจุเป็นเป้าหมายพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ เป็นต้นมา ทั้งนี้พื้นที่ป่าไม้ร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศไทยแบ่งออกเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ร้อยละ ๒๕ และพื้นที่ป่าเศรษฐกิจรวมกับป่าชุมชนร้อยละ ๑๕ โดยพื้นที่ป่าอนุรักษ์ร้อยละ ๒๕ หรือ ๘๑ ล้านไร่ ส่วนที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชดูแล ปัจจุบันมีพื้นที่รับผิดชอบอยู่ประมาณ ๗๓ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๒๒.๖ ของพื้นที่ประเทศ และส่วนที่ยังขาดอีก ๗.๗๕ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๒.๔ อยู่ในขบวนการรับมอบพื้นที่จากกรมป่าไม้ ซึ่งจะได้ครบตามเป้าหมายร้อยละ ๒๕ ของพื้นที่ประเทศภายในปี ๒๕๖๙ ส่วนป่าเศรษฐกิจและป่าชุมชนร้อยละ ๑๕ หรือ ๔๘ ล้านไร่ อยู่ในความรับผิดชอบของกรมป่าไม้

นโยบายป่าไม้แห่งชาติ

คณะกรรมการป่าไม้แห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ ได้ดำเนินการจัดทำนโยบายป่าไม้แห่งชาติ และแผนแม่บทเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาป่าไม้ และทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งโดยพิจารณาจากปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และความมั่นคง เพื่อเป็นกรอบแนวทางการบริหารทรัพยากรป่าไม้ให้เป็นไปอย่างสมดุล และเป็นเอกภาพ เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒ ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติเห็นชอบนโยบายป่าไม้แห่งชาติอันประกอบด้วยเนื้อหาครอบคลุม ๓ ด้าน คือ

๑. ด้านการจัดการป่าไม้ โดยเน้นในเรื่องการบริหารจัดการป่าไม้ สัตว์ป่า และที่ดินของรัฐอย่างเป็นระบบและเป็นธรรม เพื่อดำเนินการตามเป้าหมายที่กำหนดให้มีพื้นที่ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๔๐ ของประเทศ แบ่งเป็นป่าอนุรักษ์ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๒๕ ป่าเศรษฐกิจและป่าชุมชนรวมกันไม่น้อยกว่าร้อยละ ๑๕ ของประเทศ

๒. ด้านการใช้ประโยชน์ผลผลิตและการบริการจากป่าไม้และอุตสาหกรรมป่าไม้ เกี่ยวข้องในเรื่องของการส่งเสริมด้านไม้เศรษฐกิจแบบครบวงจรตั้งแต่กระบวนการปลูก การรับรอง ซื้อ-ขาย และใช้ประโยชน์บริการทางนิเวศอย่างสมดุลและยั่งยืน

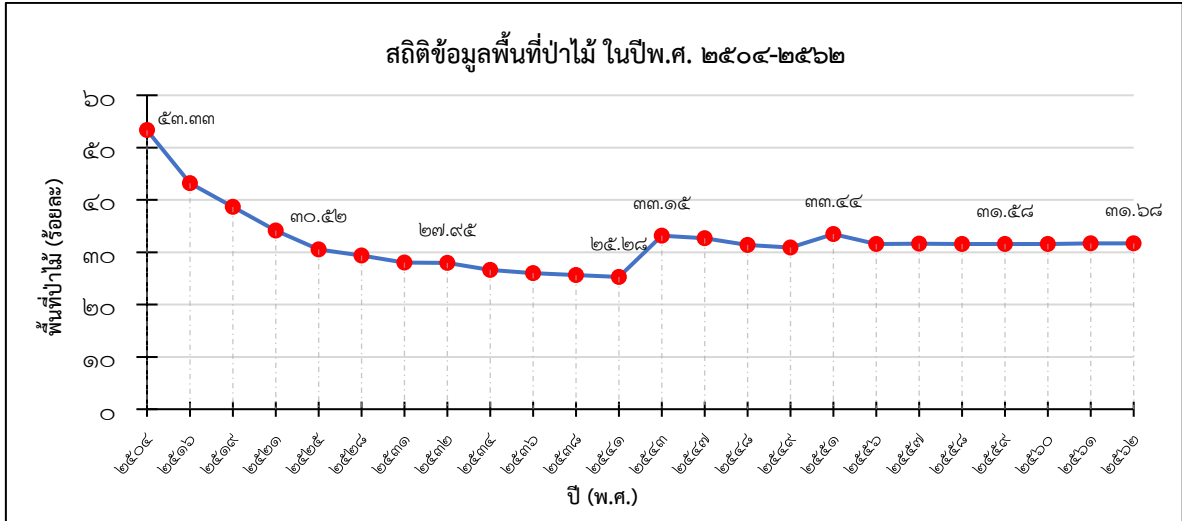
๓. ด้านการพัฒนาระบบบริหารและองค์กรเกี่ยวกับการป่าไม้ โดยมุ่งเน้นไปในกรอบนโยบายและการบริการงานขององค์กรป่าไม้ การพัฒนาโครงสร้างศักยภาพของหน่วยงาน ธรรมชาติบาล ปรับปรุงและพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ให้สอดคล้องกับบริบทและสถานการณ์ปัจจุบัน

ตารางที่ ๓-๑ เนื้อที่ป่าไม้ของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๖๒

พ.ศ.	เนื้อที่ป่าไม้	
	ไร่	ร้อยละ
๒๕๐๔	๑๗๑,๐๑๘,๑๒๕	๕๓.๓๓
๒๕๑๖	๑๓๘,๕๖๖,๘๗๕	๔๓.๒๑
๒๕๑๙	๑๒๔,๐๑๐,๖๒๕	๓๘.๖๗
๒๕๒๑	๑๐๙,๕๑๕,๐๐๐	๓๔.๑๕
๒๕๒๕	๙๗,๘๗๕,๐๐๐	๓๐.๕๒
๒๕๒๘	๙๔,๒๙๑,๒๕๐	๒๙.๔๐
๒๕๓๑	๘๙,๘๗๖,๘๗๕	๒๘.๐๓
๒๕๓๒	๘๙,๖๓๕,๖๒๕	๒๗.๙๕
๒๕๓๔	๘๕,๔๓๖,๒๕๐	๒๖.๖๔
๒๕๓๖	๘๓,๔๗๑,๒๕๐	๒๖.๐๓
๒๕๓๘	๘๒,๑๗๘,๑๒๕	๒๕.๖๒
๒๕๔๑	๘๑,๐๗๖,๒๕๐	๒๕.๒๘
๒๕๔๓	๑๐๖,๓๑๙,๒๓๙	๓๓.๑๕
๒๕๔๗	๑๐๔,๗๔๔,๓๖๐	๓๒.๖๖
๒๕๔๘	๑๐๐,๖๒๕,๘๑๓	๓๑.๓๘
๒๕๔๙	๙๙,๑๕๗,๘๖๙	๓๐.๙๒
๒๕๕๑	๑๐๗,๒๔๑,๐๓๑	๓๓.๔๔
๒๕๕๖	๑๐๒,๑๑๙,๕๓๘	๓๑.๕๗
๒๕๕๗	๑๐๒,๒๘๕,๔๐๐	๓๑.๖๒
๒๕๕๘	๑๐๒,๒๔๐,๙๘๒	๓๑.๖๐
๒๕๕๙	๑๐๒,๑๗๔,๘๐๕	๓๑.๕๘
๒๕๖๐	๑๐๒,๑๕๖,๓๕๑	๓๑.๕๘
๒๕๖๑	๑๐๒,๔๘๘,๓๐๒	๓๑.๖๘
๒๕๖๒	๑๐๒,๔๘๔,๐๗๓	๓๑.๖๘

ที่มา: สำนักจัดการที่ดินป่าไม้ กรมป่าไม้

หมายเหตุ: ๑. ปี ๒๕๔๑-๒๕๔๓ เปลี่ยนมาตรฐานและเครื่องมือในการวิเคราะห์จาก ๑:๒๕๐,๐๐๐ เป็น ๑:๕๐,๐๐๐
๒. ปี ๒๕๖๐-ปัจจุบัน เปลี่ยนชุดข้อมูลดาวเทียมเป็น Sentinel-๒ ที่มีความละเอียดเพิ่มขึ้นเป็น ๑๐ เมตร

รูปที่ ๓-๒ สถิติข้อมูลพื้นที่ป่าไม้ ในปีพ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๖๒

ที่มา: สำนักจัดการที่ดินป่าไม้ กรมป่าไม้

หมายเหตุ: ๑. ปี ๒๕๔๑-๒๕๔๓ เปลี่ยนมาตรฐานและเครื่องมือในการวิเคราะห์จาก ๑:๒๕๐,๐๐๐ เป็น ๑:๕๐,๐๐๐
๒. ปี ๒๕๖๐-ปัจจุบัน เปลี่ยนชุดข้อมูลดาวเทียมเป็น Sentinel-๒ ที่มีความละเอียดเพิ่มขึ้นเป็น ๑๐ เมตร

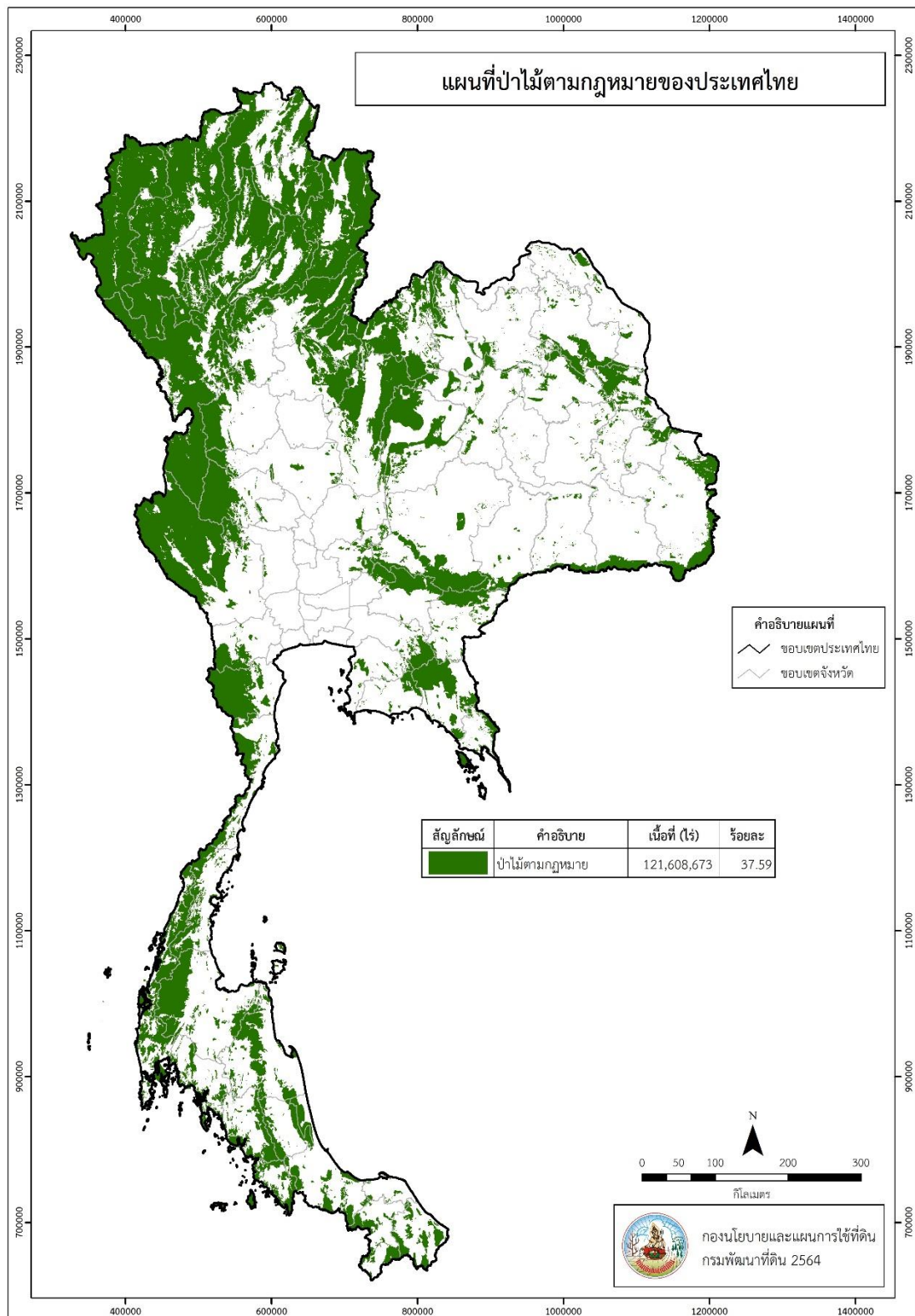
ยุทธศาสตร์กรมป่าไม้

จากสถานการณ์ทรัพยากรป่าไม้ของประเทศไทย และความจำเป็นในการคงสภาพและการฟื้นฟูให้พื้นที่ป่ามีความหลากหลายทางชีวภาพ และความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ เพื่อให้เกิดสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ จึงมีการกำหนดแผนยุทธศาสตร์กรมป่าไม้ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙ เพื่อเป็นกรอบทิศทางในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ให้มั่นคงและยั่งยืน โดยมีประเด็นยุทธศาสตร์ รวม ๗ ประเด็นดังนี้

๑. ป้องกันรักษาพื้นที่ป่าที่เหลือให้คงอยู่และยั่งยืน
๒. ฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรมอย่างมีประสิทธิภาพ
๓. ส่งเสริมธุรกิจป่าไม้และป่าเศรษฐกิจจากป่าปลูก และการส่งเสริมชุมชนในเมือง/ชุมชนชนบทเป็นพื้นที่สีเขียว
๔. แก้ไขปัญหาการขาดแคลนพื้นที่ป่าอย่างเป็นระบบและเป็นธรรม
๕. สนับสนุนและส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้
๖. บูรณาการและส่งเสริมการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน
๗. การพัฒนาระบบบริหารจัดการองค์กร

โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติได้รับการจัดการอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยให้มีพื้นที่ป่าไม้อย่างน้อยร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศภายใน ๒๐ ปี ในส่วนของกรมป่าไม้ แบ่งเป็น

๑. รักษาพื้นที่ป่าให้ได้ ๕๓.๘ ล้านไร่ จากปัจจุบันมีพื้นที่ป่าอยู่ ๓๙.๗๘ ล้านไร่
๒. บริหารจัดการพื้นที่ที่ไม่มีสภาพป่าจำนวน ๕.๗๙ ล้านไร่ แบ่งเป็นในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ และ ๒ จำนวน ๑.๘๗ ล้านไร่ และพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น ๓ ๔ และ ๕ จำนวน ๓.๙๒ ล้านไร่
๓. ฟื้นฟูป่าไม้ปลูกป่าอื่นๆ ๑๔.๐๒ ล้านไร่
๔. ส่งเสริมปลูกไม้เศรษฐกิจ ๘.๖๘ ล้านไร่

รูปที่ ๓-๓ แผนที่ป่าไม้ตามกฎหมายของประเทศไทย

๓.๓ ทรัพยากรน้ำ

ทรัพยากรน้ำหรือแหล่งของน้ำที่เป็นประโยชน์หรือมีศักยภาพที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่มนุษย์ไม่ว่าจะนำมาใช้ประโยชน์ด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม อุปโภค-บริโภค การท่องเที่ยว และสันติภาพ รวมทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรน้ำมีความสำคัญเนื่องจากเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิต แต่หลายพื้นที่ของประเทศไทยกำลังประสบปัญหาความไม่สมดุลของอุปสงค์ และอุปทานของการใช้น้ำ ดังนั้นการปกป้อง พื้นฟู และการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ จึงมีความจำเป็นเพื่อให้การใช้น้ำได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ

กรมพัฒนาที่ดิน (๒๕๖๒) แบ่งประเภทแหล่งน้ำออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ แหล่งน้ำที่เกิดตามธรรมชาติ และแหล่งน้ำที่มนุษย์สร้างขึ้น

๑) แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้นในประเทศไทยประกอบด้วยแหล่งน้ำที่มีขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก จากข้อมูลของกรมชลประทาน (๒๕๖๓) ปัจจุบันโครงการชลประทานขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก มีปริมาตรเก็บกักหรือปริมาณความจุทั้งหมด ๘๒,๙๑๑.๖๒๑ ล้านลูกบาศก์เมตร มีวัตถุประสงค์ไว้ใช้ประโยชน์สำหรับการเกษตร อุตสาหกรรม และการท่องเที่ยว มีพื้นที่ชลประทาน ๓๔,๙๓๕,๐๔๑ ไร่ และพื้นที่รับประโยชน์ ๒๙,๙๓๘,๑๙๖ ไร่ ผลการดำเนินงานพัฒนาแหล่งน้ำรวมของกรมชลประทานและการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย มีรายละเอียดดังนี้ และตารางที่ ๓-๒

(๑) โครงการชลประทานขนาดใหญ่ ประกอบด้วยจำนวนโครงการ ๑๐๑ แห่ง มีปริมาตรเก็บกักรวม ๗๓,๖๖๘.๐๓๓ ล้านลูกบาศก์เมตร โครงการชลประทานขนาดใหญ่ในแต่ละโครงการมีงานก่อสร้างหลายประเภท เช่น เขื่อนเก็บกักน้ำ เขื่อนหรือฝายทดน้ำ การสูบน้ำ ระบบส่งน้ำ ระบบระบายน้ำ ระบบชลประทานในแปลงนา ถ้าเป็นการก่อสร้างประเภทเขื่อนเก็บกักน้ำ สามารถเก็บกักน้ำได้มากกว่า ๑๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร หรือมีพื้นที่อ่างเก็บน้ำตั้งแต่ ๑๕ ตารางกิโลเมตร หรือมีพื้นที่ชลประทานมากกว่า ๘๐,๐๐๐ ไร่ สามารถใช้ประโยชน์อเนกประสงค์ทั้งทางด้านการเกษตร การอุปโภคบริโภค การบรรเทาอุทกภัย การอุตสาหกรรม การผลิตกระแสไฟฟ้าจากพลังน้ำ การคมนาคม แหล่งเพาะพันธุ์ประมงน้ำจืด แหล่งท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ และอื่น ๆ

(๒) โครงการชลประทานขนาดกลาง ประกอบด้วยจำนวนโครงการ ๘๙๓ แห่ง มีปริมาตรเก็บกักรวม ๕,๗๕๘.๙๔๔ ล้านลูกบาศก์เมตร พื้นที่ชลประทาน ๖,๒๕๐,๖๑๖ ไร่ และพื้นที่รับประโยชน์ ๒,๑๙๗,๖๙๗ ไร่ โครงการชลประทานขนาดกลาง มีปริมาตรเก็บกักน้ำน้อยกว่า ๑๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร มีพื้นที่เก็บกักน้ำน้อยกว่า ๑๕ ตารางกิโลเมตร หรือมีพื้นที่ชลประทานน้อยกว่า ๘๐,๐๐๐ ไร่ ซึ่งจะเป็นงานก่อสร้างอาคารชลประทานประเภทต่าง ๆ อาทิ เขื่อนเก็บกักน้ำ เขื่อนทดน้ำ ฝาย โรงสูบน้ำ ระบบส่งน้ำ และระบายน้ำ ฯลฯ รวมทั้งงานก่อสร้างทางลำเลียงผลผลิต และงานแปรสภาพลำน้ำ

(๓) โครงการชลประทานขนาดเล็ก ประกอบด้วยจำนวนโครงการ ๑๙,๙๙๒ แห่ง มีปริมาตรเก็บกักรวม ๓,๔๘๔.๖๓๙ ล้านลูกบาศก์เมตร พื้นที่ชลประทาน ๙,๑๘๒,๘๗๒ ไร่ และมีพื้นที่รับประโยชน์ ๒๔,๗๘๑,๔๒๒ ไร่ โครงการชลประทานขนาดเล็ก เป็นงานพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก โดยการก่อสร้างอาคารชลประทานขนาดเล็กประเภทต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและปัญหาที่เกิดขึ้น

ตามความต้องการของราษฎร ที่เพื่อแก้ปัญหาหรือบรรเทาความเดือดร้อนเกี่ยวกับเรื่องน้ำสำหรับการอุปโภคบริโภค และการเกษตร ซึ่งเป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานของราษฎรในชนบท หรือพื้นที่ที่ห่างไกล รวมทั้งการแก้ไขบรรเทาความเดือดร้อนจากอุทกภัย และน้ำเค็มที่ขึ้นถึงพื้นที่เพาะปลูก

ตารางที่ ๓-๒ ผลการดำเนินงานการพัฒนาแหล่งน้ำ ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓

ลำดับ ที่	รายการ	จำนวน โครงการ (แห่ง)	ปริมาตร น้ำเก็บกัก (ล้าน ลบ.ม.)	พื้นที่ ชลประทาน (ไร่)	พื้นที่ รับประโยชน์ (ไร่)
๑	โครงการชลประทานขนาดใหญ่ - อ่างเก็บน้ำ - สถานีสูบน้ำ - อื่น ๆ	๕ ๑ ๑ ๓	๗๓.๗๐๐ ๗๓.๗๐๐ - -	- - - -	๕๓,๕๐๐ ๕๓,๕๐๐ - -
๒	โครงการชลประทานขนาดกลาง - อ่างเก็บน้ำ - ฝาย - ประตูปรับน้ำ - สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า - อื่น ๆ	๖๐ ๗ ๘ ๑๓ ๙ ๒๓	๗๐.๕๖๘ ๕๔.๔๗๐ ๕.๔๑๙ ๔.๐๐๐ - ๖.๖๗๙	๒๕๙,๑๙๑ ๑๐,๘๕๐ - - ๑๐๑,๔๕๐ ๑๔๖,๘๙๑	๒๐๙,๓๘๑ ๒๕,๐๙๐ ๕๘,๕๑๗ ๘๖,๖๕๐ - ๓๙,๑๒๔
๓	โครงการชลประทานขนาดเล็ก - พระราชดำริ - พชด. - อ่างเก็บน้ำ - ฝาย - ประตูปรับน้ำ - สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า - แก้มลิง - อื่น ๆ	๖๖๘ ๕๖ ๑๙ ๒๒ ๑๒๖ ๖๒ ๘๒ ๑๕๗ ๑๔๔	๑๔๖.๒๕๐ ๘.๑๐๙ - ๑๓.๑๔๕ ๑๐.๑๙๑ ๑๑.๙๖๔ ๐.๕๗๑ ๖๙.๘๘๕ ๓๒.๓๘๔	๓๐๙,๗๖๘ ๑๑,๙๒๘ ๗,๒๕๘ ๑,๙๒๔ ๘,๒๖๘ ๓,๘๕๐ ๒๔๕,๗๑๒ ๑,๖๐๐ ๒๙,๒๒๘	๑,๐๒๘,๐๘๙ ๓๖,๑๙๐ ๓,๔๗๕ ๑๔,๗๙๓ ๗๐,๘๘๑ ๓๗๑,๗๑๙ ๑๐๕,๖๒๕ ๑๓๑,๓๕๐ ๒๙๔,๐๕๖
รวมทั้งสิ้น		๗๓๓	๒๙๐.๕๑๘	๕๖๘,๙๕๙	๑,๒๙๐,๙๗๐

หมายเหตุ : อื่น ๆ เช่น คลองส่งน้ำ ระบบระบายน้ำ อาคารบังคับน้ำ ท่อระบายน้ำ เป็นต้น

ที่มา : ข้อมูลสารสนเทศ โครงการชลประทาน ๒๕๖๓

๒) แหล่งน้ำธรรมชาติ

สำหรับแหล่งน้ำธรรมชาติกระจายอยู่ในพื้นที่โดยทั่วไปของประเทศไทย ซึ่งวิเคราะห์จากข้อมูลสารสนเทศและการสำรวจพื้นที่ของกลุ่มวางแผนบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ กรมพัฒนาที่ดิน (๒๕๖๐) พบว่ามีแหล่งพื้นที่ชุ่มน้ำที่เป็นทั้งประเภทลำคลอง ลำห้วย บึง สระน้ำหรือหนอง มีสภาพภาพที่ใช้การได้ดังต่อไปนี้

(๑) ลำห้วยมีสภาพภาพใช้การได้ ๔,๘๖๖ แห่ง ใช้การไม่ได้ ๓๘๖ แห่ง รวมทั้งสิ้น ๕,๒๕๒ แห่ง

(๒) ลำคลองมีสภาพภาพใช้การได้ ๔,๘๗๓ แห่ง ใช้การไม่ได้ ๖๖๔ แห่ง รวมทั้งสิ้น

๕,๕๓๗ แห่ง

(๓) บึงมีสถานภาพใช้การได้ ๒๖๕ แห่ง ใช้การไม่ได้ ๓๓ แห่ง รวมทั้งสิ้น ๒๙๘ แห่ง

(๔) สระน้ำหรือหนอง มีสถานภาพใช้การได้ ๔,๔๔๑ แห่ง ใช้การไม่ได้ ๕๓๖ แห่ง รวมทั้งสิ้น ๔๙๗๗ แห่ง

แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐) ได้รายงานสถานการณ์และปัญหาด้านทรัพยากรน้ำของประเทศ ดังนี้

ศักยภาพทรัพยากรน้ำของประเทศแบ่งเป็นน้ำผิวดินและน้ำบาดาล ปริมาณน้ำผิวดิน มีปริมาณน้ำท่าตามธรรมชาติ (Natural Flow) ๒๘๕,๒๒๗ ล้านลูกบาศก์เมตร เป็นปริมาณน้ำบนผิวดินที่เกิดจากฝนที่ไม่รวมน้ำซึมลงใต้ดิน และการระเหย โดยที่มีปริมาณน้ำท่าไหลออกนอกลุ่มน้ำเหลือจากการเก็บกักและการใช้ประโยชน์แล้ว (Runoff) จำนวน ๒๒๔,๐๒๔ ล้านลูกบาศก์เมตร คิดเป็นร้อยละ ๗๙ ของน้ำท่าตามธรรมชาติ

ปริมาณน้ำบาดาล ประเทศไทยมีแอ่งน้ำบาดาลทั้งหมด ๒๗ แอ่งน้ำบาดาล มีปริมาณกักเก็บในชั้นน้ำบาดาลรวมประมาณ ๑.๑๓ ล้านลูกบาศก์เมตร มีศักยภาพที่จะพัฒนามาใช้ได้ปีละ ๔๕,๓๘๕ ล้านลูกบาศก์เมตร แต่ในการพัฒนาน้ำบาดาลขึ้นมาใช้จะต้องพิจารณาข้อจำกัดเรื่องของความคุ้มทุนจากค่าใช้จ่ายในการเจาะบ่อบาดาล และค่าพลังงานในการสูบน้ำมาใช้ รวมถึงคุณภาพของน้ำบาดาลด้วย

ความต้องการใช้น้ำสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ ของประเทศ

๑. การใช้น้ำเพื่อการเกษตร มีการใช้น้ำมากกว่าร้อยละ ๗๕ ของปริมาณการใช้น้ำทั้งหมด โดยแบ่งเป็นการใช้น้ำในเขตพื้นที่ชลประทานทั่วประเทศ ๓๒.๗๕ ล้านไร่ มีการจัดสรรน้ำใช้ในการชลประทานรวมเฉลี่ยทั้งปี ๖๕,๐๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร ส่วนในพื้นที่เกษตรนอกเขตชลประทานมีทั้งสิ้น ๑๑๗ ล้านไร่เป็นการใช้น้ำฝนโดยตรง ในภาพรวมต้องการปริมาณน้ำเพื่อป้องกันผลผลิตเสียหายในช่วงฝนทิ้งช่วงอีกประมาณปีละ ๔๘,๙๖๑ ล้านลูกบาศก์เมตรสำหรับการเพาะปลูกในฤดูฝน

๒. การใช้น้ำเพื่ออุปโภคและการท่องเที่ยว จากข้อมูลในปีพ.ศ. ๒๕๕๘ มีความต้องการใช้น้ำอุปโภคบริโภค ๔,๗๘๓ ล้านลูกบาศก์เมตร และในอนาคตปีพ.ศ. ๒๕๘๐ คาดการณ์ความต้องการน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค และการท่องเที่ยวจำนวน ๕,๙๙๑ ล้านลูกบาศก์เมตร

๓. การใช้น้ำเพื่ออุตสาหกรรม จากข้อมูลปีพ.ศ. ๒๕๕๘ ภาคอุตสาหกรรมมีความต้องการใช้น้ำ ๑,๙๑๓ ล้านลูกบาศก์เมตร และในอนาคตปีพ.ศ. ๒๕๘๐ คาดการณ์ความต้องการน้ำเพื่ออุตสาหกรรมจำนวน ๓,๔๘๘ ล้านลูกบาศก์เมตร โดยเฉพาะในพื้นที่อุตสาหกรรม หรือกรุงเทพมหานครและปริมณฑล รวมถึงพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก ส่วนในพื้นที่อุตสาหกรรมในภูมิภาคอื่น ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากภาคเกษตรและการผลิตเพื่อใช้ในท้องถิ่น

๔. การใช้น้ำเพื่อรักษาระบบนิเวศ ปริมาณความต้องการน้ำเพื่อรักษาระบบนิเวศในฤดูแล้งแต่ละปีมากกว่า ๒๗,๐๙๐ ล้านลูกบาศก์เมตร

๓.๔ สภาพภูมิอากาศ

๓.๔.๑ ลมมรสุม

ประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตร้อน ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุม ๒ ชนิด คือ ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ โดยลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดปกคลุมประเทศไทยระหว่างกลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม มรสุมนี้จะนำมวลอากาศชื้นจากมหาสมุทรอินเดียมาสู่ประเทศไทยทำให้มีเมฆมากและฝนตกชุกทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามบริเวณชายฝั่งทะเลและเทือกเขาด้านรับลมจะมีฝนตกมากกว่าบริเวณอื่น ส่วนลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ จะพัดปกคลุมประเทศไทยจนถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ลมมรสุมนี้มีแหล่งกำเนิดจากบริเวณห่อความกดอากาศสูงบนซีกโลกเหนือแถบประเทศมองโกเลียและสาธารณรัฐประชาชนจีน จึงพัดพาเอามวลอากาศเย็นและแห้งจากแหล่งกำเนิดเข้ามาปกคลุมประเทศไทยทำให้ท้องฟ้าโปร่ง อากาศหนาวเย็น และแห้งแล้งทั่วไป โดยเฉพาะภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนภาคใต้จะมีฝนตกชุกโดยเฉพาะภาคใต้ฝั่งตะวันออก เนื่องจากมรสุมนี้นำความชื้นขึ้นจากอ่าวไทยเข้ามาปกคลุม ซึ่งส่งผลให้เกิดฤดูกาลต่าง ๆ

๓.๔.๒ ฤดูกาล

ประเทศไทยแบ่งฤดูกาลออกได้เป็น ๓ ฤดู ดังนี้

๑) ฤดูร้อน เริ่มต้นประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ไปจนถึงกลางเดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงเปลี่ยนจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือเป็นลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ โดยเดือนเมษายน บริเวณประเทศไทยมีดวงอาทิตย์อยู่เกือบตรงศีรษะในเวลาเที่ยงวันทำให้ได้รับความร้อนจากดวงอาทิตย์เต็มที่ สภาวะอากาศจึงร้อนอบอ้าว โดยทั่วไปในฤดูนี้แม้ว่าจะมีอากาศร้อนและแห้งแล้ง แต่บางครั้งอาจมีมวลอากาศเย็นจากสาธารณรัฐประชาชนจีนแผ่ลงมาปกคลุมถึงประเทศไทยตอนบนทำให้เกิดการปะทะกันของมวลอากาศเย็นกับมวลอากาศร้อนที่ปกคลุมอยู่เหนือประเทศไทย ก่อให้เกิดพายุฤดูร้อน ฝนฟ้าคะนอง และลมกระโชกแรง หรืออาจมีลูกเห็บตกก่อให้เกิดความเสียหายได้

๒) ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม เมื่อลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดปกคลุมประเทศไทย และร่องความกดอากาศต่ำพาดผ่านประเทศไทยทำให้มีฝนตกชุกทั่วไป ร่องความกดอากาศต่ำนี้ปกติจะพาดผ่านภาคใต้ในช่วงต้นเดือนพฤษภาคม แล้วจึงเลื่อนขึ้นไปทางเหนือตามลำดับ จนถึงช่วงประมาณปลายเดือนมิถุนายนจะพาดผ่านบริเวณสาธารณรัฐประชาชนจีนตอนใต้ ทำให้ฝนในประเทศไทยลดลงระยะหนึ่ง เรียกช่วงนี้ว่า “ฝนทิ้งช่วง” ซึ่งอาจนานประมาณ ๑-๒ สัปดาห์ หรือบางปีอาจเกิดขึ้นรุนแรงและมีฝนน้อยนานนับเดือน ในเดือนกรกฎาคมร่องความกดอากาศต่ำเลื่อนกลับลงมาจากทางตอนใต้ของสาธารณรัฐประชาชนจีนพาดผ่านบริเวณประเทศไทยอีกครั้ง ทำให้มีฝนตกชุกต่อเนื่องและปริมาณฝนเพิ่มขึ้นตั้งแต่ช่วงปลายเดือนกรกฎาคมเป็นต้นไป ยกเว้นภาคใต้ที่ยังคงมีฝนตกชุกต่อไปจนถึงเดือนธันวาคม และมักมีฝนตกหนักถึงหนักมากจนก่อให้เกิดอุทกภัย โดยเฉพาะภาคใต้ฝั่งตะวันออก ซึ่งจะมีปริมาณฝนมากกว่าภาคใต้ฝั่งตะวันตก

๓) ฤดูหนาว เริ่มต้นประมาณกลางเดือนตุลาคมถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ เมื่อลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดปกคลุมประเทศไทยตั้งแต่กลางเดือนตุลาคม ในช่วงกลางเดือนตุลาคมนาน ๑-๒ สัปดาห์ เป็นช่วงเปลี่ยนฤดูจากฤดูฝนเป็นฤดูหนาว อากาศแปรปรวนไม่แน่นอน อาจเริ่มมีอากาศเย็นหรือ

อาจยังมีฝนฟ้าคะนอง โดยเฉพาะบริเวณภาคกลางตอนล่างและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจะหมดฝนและเริ่มมีอากาศเย็นช้ากว่าภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๓.๔.๓ ปริมาณน้ำฝน

โดยทั่วไปประเทศไทยมีฝนอยู่ในเกณฑ์ดี พื้นที่ส่วนใหญ่มีปริมาณฝน ๑,๒๐๐-๑,๖๐๐ มิลลิเมตรต่อปี จากข้อมูลของกรมอุตุนิยมวิทยา (๒๕๖๐) ระหว่างปี ๒๕๓๑-๒๕๖๐ ปริมาณน้ำฝนรวมเฉลี่ยตลอดปีแต่ละภาคมีค่าดังนี้ ภาคเหนือมีค่า ๑,๔๒๘.๙ มิลลิเมตร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีค่า ๑,๕๑๓.๑ มิลลิเมตร ภาคกลางมีค่า ๑,๑๗๒.๖ มิลลิเมตร ภาคตะวันออกมีค่า ๑,๕๑๓.๑ มิลลิเมตร และภาคใต้มีค่า ๒,๔๘๖.๔ มิลลิเมตร ปริมาณฝนในแต่ละพื้นที่เปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะภูมิประเทศนอกเหนือจากการผันแปรตามฤดูกาล บริเวณประเทศไทยตอนบนปกติจะแห้งแล้งและมีฝนน้อยในฤดูหนาว เมื่อเข้าสู่ฤดูร้อนปริมาณฝนจะเพิ่มขึ้นบ้างพร้อมทั้งมีพายุฟ้าคะนอง และเมื่อเข้าสู่ฤดูฝนปริมาณฝนจะเพิ่มขึ้นมากโดยจะมีปริมาณฝนมากที่สุดในเดือนสิงหาคมหรือเดือนกันยายน สำหรับภาคใต้มีฝนตกชุกเกือบตลอดปี ยกเว้นช่วงฤดูร้อนพื้นที่บริเวณภาคใต้ฝั่งตะวันตกซึ่งเป็นด้านรับลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้จะมีปริมาณฝนมากกว่าภาคใต้ฝั่งตะวันออกในช่วงฤดูฝน โดยมีปริมาณฝนมากที่สุดในเดือนกันยายน ส่วนช่วงฤดูหนาวบริเวณภาคใต้ฝั่งตะวันออกซึ่งเป็นด้านรับลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือจะมีปริมาณฝนมากกว่าภาคใต้ฝั่งตะวันตก มีปริมาณฝนมากที่สุดในเดือนพฤศจิกายน

๓.๔.๔ ความชื้นสัมพัทธ์

ประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตร้อนใกล้เส้นศูนย์สูตรจึงมีอากาศร้อนชื้นปกคลุมเกือบตลอดปี เว้นแต่บริเวณที่อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน ตั้งแต่ภาคกลางขึ้นไป ความชื้นสัมพัทธ์จะลดลงชัดเจนในช่วงฤดูหนาวและฤดูร้อน โดยเฉพาะฤดูร้อนจะเป็นช่วงที่ความชื้นสัมพัทธ์ลดลงต่ำสุดในรอบปี ในบริเวณดังกล่าวมีความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยตลอดปี ๗๓-๗๕ เปอร์เซ็นต์ และจะลดลงเหลือ ๖๔-๖๙ เปอร์เซ็นต์ในช่วงฤดูร้อน ส่วนบริเวณที่อยู่ติดฝั่งทะเล ได้แก่ ภาคตะวันออก และภาคใต้จะมีความชื้นสัมพัทธ์สูงกว่า โดยเฉพาะภาคใต้มีความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยตลอดปี ๗๙-๘๐ เปอร์เซ็นต์

๓.๔.๕ อุณหภูมิ

ประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตร้อนสภาวะอากาศโดยทั่วไปจึงร้อนอบอ้าวเกือบตลอดปี อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีของประเทศไทยมีค่าประมาณ ๒๗ องศาเซลเซียส อย่างไรก็ตามอุณหภูมิจะมีความแตกต่างกันไปในพื้นที่และฤดูกาล พื้นที่ที่อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินบริเวณตั้งแต่ภาคกลางและระหว่างกลางวันกับกลางคืน สำหรับพื้นที่ซึ่งอยู่ติดทะเล ได้แก่ ภาคตะวันออกตอนล่างและภาคใต้ความผันแปรของอุณหภูมิในช่วงวันและฤดูกาลจะน้อยกว่า โดยฤดูร้อนอากาศไม่ร้อนจัดและฤดูหนาวอากาศไม่หนาวจัดเท่าที่ซึ่งอยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน

๓.๕ สภาพการใช้ที่ดิน

๓.๕.๑ สภาพการใช้ที่ดินปี พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๑

จากการสำรวจและจัดทำแผนที่สภาพการใช้ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดินโดยวิธีการแปลภาพถ่ายดาวเทียมร่วมกันกับการสำรวจตรวจสอบในพื้นที่พบว่าสภาพการใช้ที่ดินของประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๑ ซึ่งแบ่งเป็นการใช้ที่ดินหลักได้ ๕ ประเภท (รูปที่ ๓-๔ และตารางที่ ๓.๓)

๑) พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง มีเนื้อที่ ๑๘,๗๔๔,๐๐๑ ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๕.๑๕ ของเนื้อที่ประเทศ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้างมากที่สุด ๖,๐๙๕,๔๒๐ ไร่ แต่บริเวณที่มีพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้างหนาแน่นมากที่สุดอยู่ในภาคกลางบริเวณกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล

๒) พื้นที่เกษตรกรรม มีเนื้อที่ ๑๗๘,๗๓๗,๖๗๔ ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๕๓.๗๓ ของเนื้อที่ประเทศ ซึ่งเป็นประเภทการใช้ที่ดินที่มีเนื้อที่มากที่สุด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีพื้นที่เกษตรกรรมมากที่สุด รองลงมาเป็นภาคเหนือ และภาคใต้ มีเนื้อที่ ๗๔,๐๕๒,๐๕๗ ไร่ ๔๓,๐๖๔,๔๖๕ ไร่ และ ๒๗,๐๔๗,๘๓๒ ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๒๓.๐๙ ๑๓.๔๓ และ ๘.๔๓ ของเนื้อที่ประเทศตามลำดับ ทั้งนี้แบ่งประเภทการใช้ที่ดินของพื้นที่เกษตรกรรมออกเป็น ๗ กลุ่มย่อยดังนี้

(๑) พื้นที่นา รวมถึงพื้นที่นาร้าง พื้นที่นาข้าว และที่ลุ่มที่มีการทำนาในฤดูแล้ง โดยมีเนื้อที่ ๗๑,๔๕๒,๓๓๓ ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๒๒.๒๗ ของเนื้อที่ประเทศ เป็นประเภทการทำเกษตรกรรมที่มีพื้นที่มากที่สุด

(๒) พื้นที่ไม้ยืนต้น มีเนื้อที่ ๔๔,๕๙๓,๔๗๙ ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๓.๙๑ ของเนื้อที่ประเทศ โดยมีไม้ยืนต้นที่สำคัญและมีเนื้อที่มากที่สุดตามลำดับ คือ ยางพารา ปาล์มน้ำมัน และยูคาลิปตัส

(๓) พื้นที่พืชไร่ ๔๓,๘๐๗,๓๙๑ ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๓.๖๖ ของเนื้อที่ประเทศ โดยมีพืชไร่ที่สำคัญ และมีเนื้อที่มากที่สุดตามลำดับ คือ อ้อยโรงงาน มันสำปะหลัง และข้าวโพด

(๔) พื้นที่ไม้ผล มีเนื้อที่ ๑๐,๔๒๑,๖๒๙ ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๓.๒๕ ของเนื้อที่ประเทศ โดยมีไม้ผลที่สำคัญและมีเนื้อที่เพาะปลูกมากที่สุดตามลำดับ คือ ไม้ผลผสม ลำไย และมะพร้าว

(๕) พื้นที่ไร่มุขเวียน มีเนื้อที่ ๓,๘๔๒,๐๗๑ ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๑.๒๐ ของเนื้อที่ประเทศ โดยพบในบริเวณภาคเหนือ เป็นพื้นที่เพาะปลูกพืชไร่ต่างๆ เช่น ข้าวโพด ข้าวไร่ กะหล่ำปลี ซึ่งจะมีการพักแปลงปลูกไว้ ๓-๖ ปี แล้วจึงจะย้อนกลับมาทำการเพาะปลูกใหม่

(๖) พื้นที่สถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ มีเนื้อที่ ๒,๗๓๕,๖๒๓ ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๐.๘๒ ของเนื้อที่ประเทศ โดยส่วนใหญ่อยู่บริเวณภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

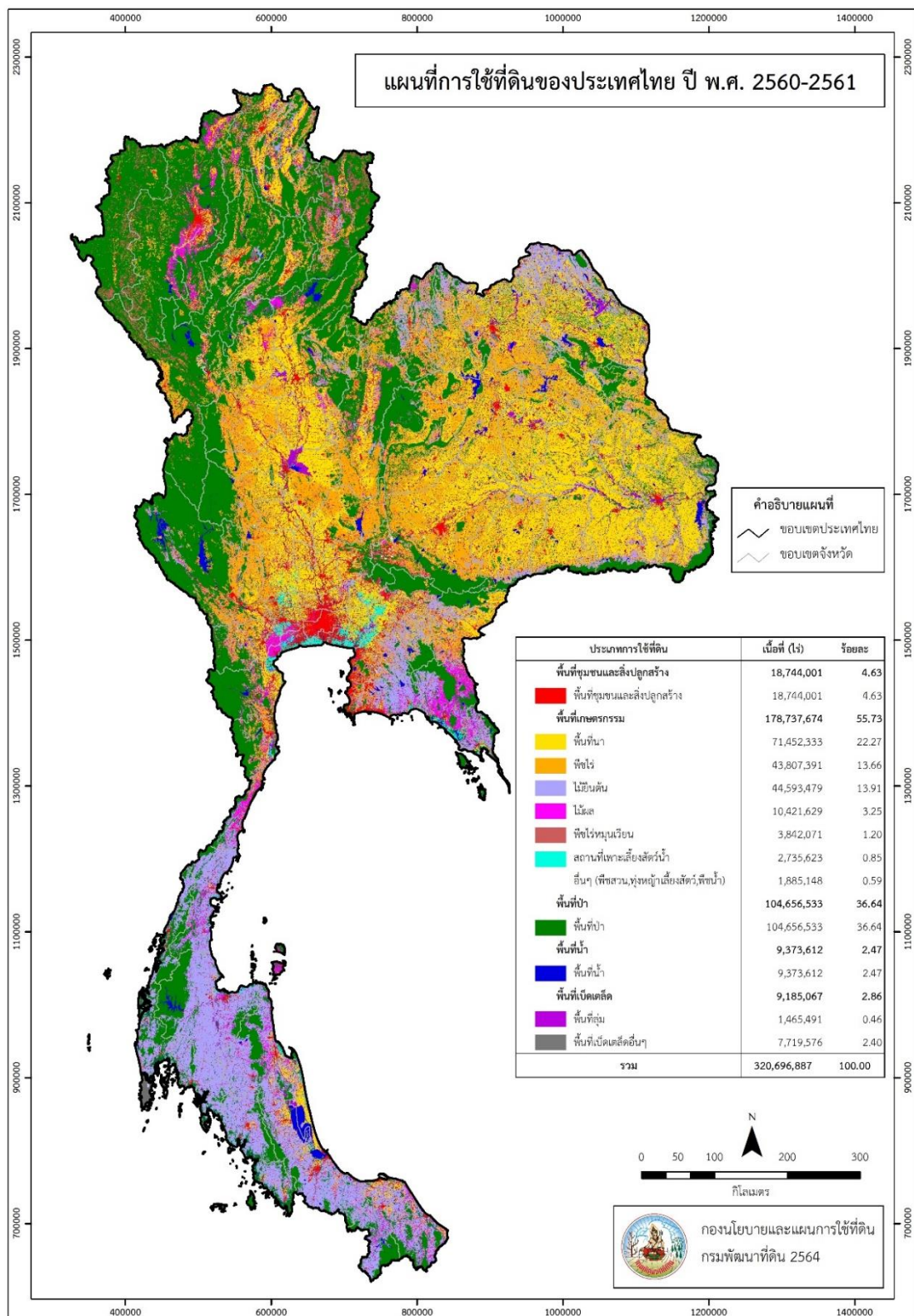
(๗) พื้นที่เกษตรกรรมอื่นๆ ได้แก่ พืชสวน พืชไร่และโรงเรือนเลี้ยงสัตว์ พืชน้ำ และพื้นที่เกษตรผสมผสาน มีเนื้อที่ ๑,๘๘๕,๑๔๘ ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๐.๕๙ ของเนื้อที่ประเทศ โดยภาคกลางเป็นภาคที่มีพื้นที่เกษตรกรรมอื่นๆ มากที่สุด รองลงมา คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๓) พื้นที่ป่าไม้ มีเนื้อที่ ๑๐๔,๖๕๖,๕๓๓ ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๓๖.๖๔ ของเนื้อที่ประเทศ โดยภาคเหนือมีพื้นที่ป่าไม้มากที่สุดรองลงมาเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง มีเนื้อที่ ๕๕,๔๔๘,๐๑๗ ไร่

๑๗,๕๐๑,๘๔๕ ไร่ และ ๑๔,๕๗๗,๘๔๕ ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๗.๒๙ ๕.๔๖ และ ๔.๕๕ ของเนื้อที่ประเทศตามลำดับ

๔) พื้นที่แหล่งน้ำ มีเนื้อที่ ๙,๓๗๓,๖๑๒ ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๒.๔๗ ของเนื้อที่ประเทศ โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีพื้นที่แหล่งน้ำมากที่สุด รองลงมาเป็นภาคเหนือ และภาคใต้ มีเนื้อที่ ๓,๘๕๐,๖๙๑ ไร่ ๑,๗๓๘,๕๓๙ ไร่ และ ๑,๖๐๙,๓๗๕ ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๑.๒๐ ๐.๕๔ และ ๐.๕๐ ของเนื้อที่ประเทศตามลำดับ

๕) พื้นที่เบ็ดเตล็ดอื่นๆ มีเนื้อที่ ๙,๑๘๕,๐๖๗ ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๒.๘๖ ของเนื้อที่ประเทศ พื้นที่เบ็ดเตล็ดหมายถึง ทุ่งหญ้าธรรมชาติ ไม้ละเมาะ เหมือง ที่ทิ้งขยะ นาเกลือ หาดทราย และพื้นที่ถม โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีพื้นที่เบ็ดเตล็ดมากที่สุด รองลงมาเป็นภาคกลาง และภาคเหนือ มีเนื้อที่ ๔,๐๓๓,๙๕๐ ไร่ ๑,๗๓๘,๕๓๙ ไร่ และ ๑,๖๒๗,๗๔๑ ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๑.๒๖ ๐.๕๓ และ ๐.๔๗ ของเนื้อที่ประเทศตามลำดับ

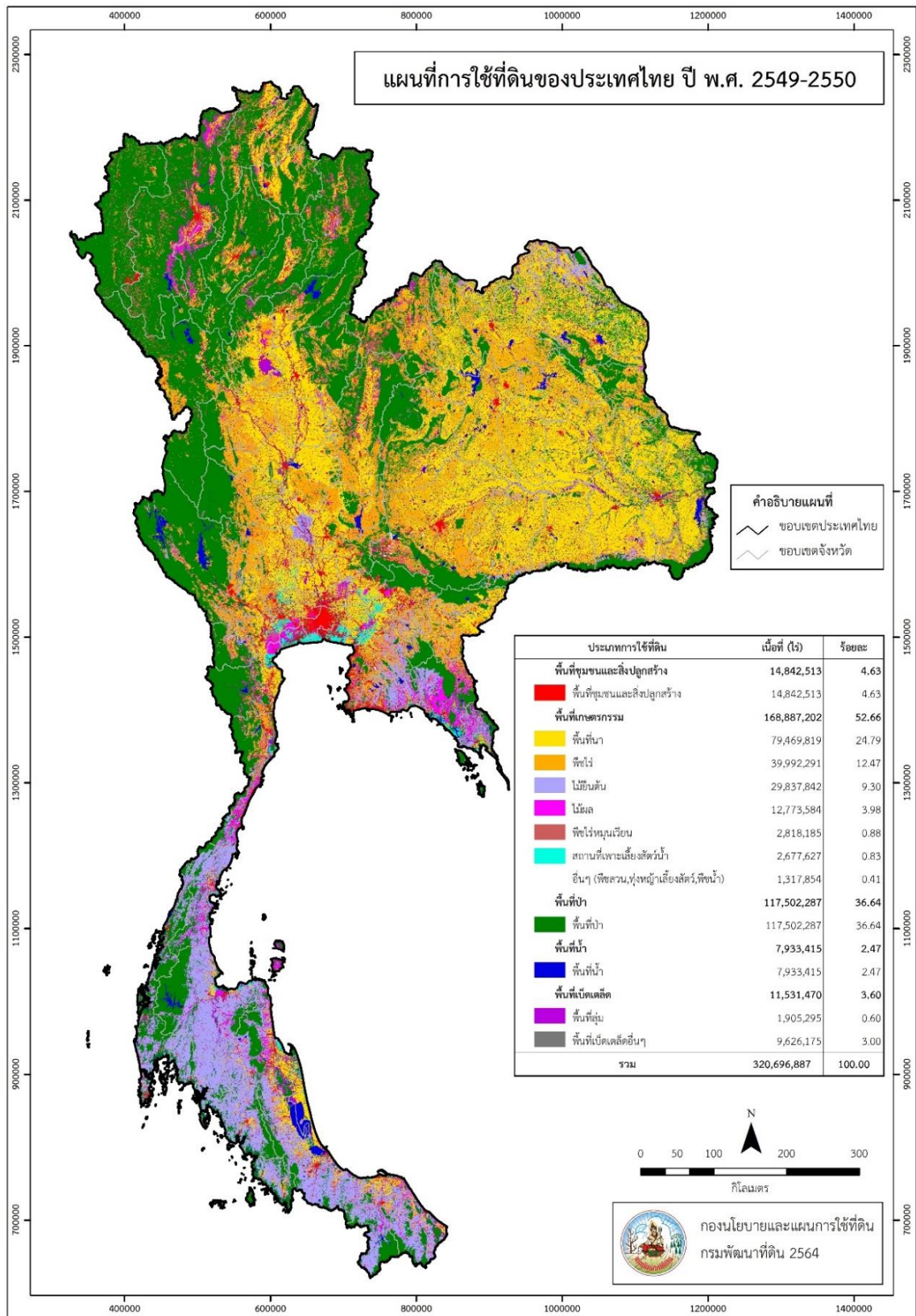
รูปที่ ๓-๔ แผนที่การใช้ที่ดินของประเทศไทย ปี พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๑

ที่มา: กองนโยบายและแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน

ตารางที่ ๓-๓ การใช้ที่ดินของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๑

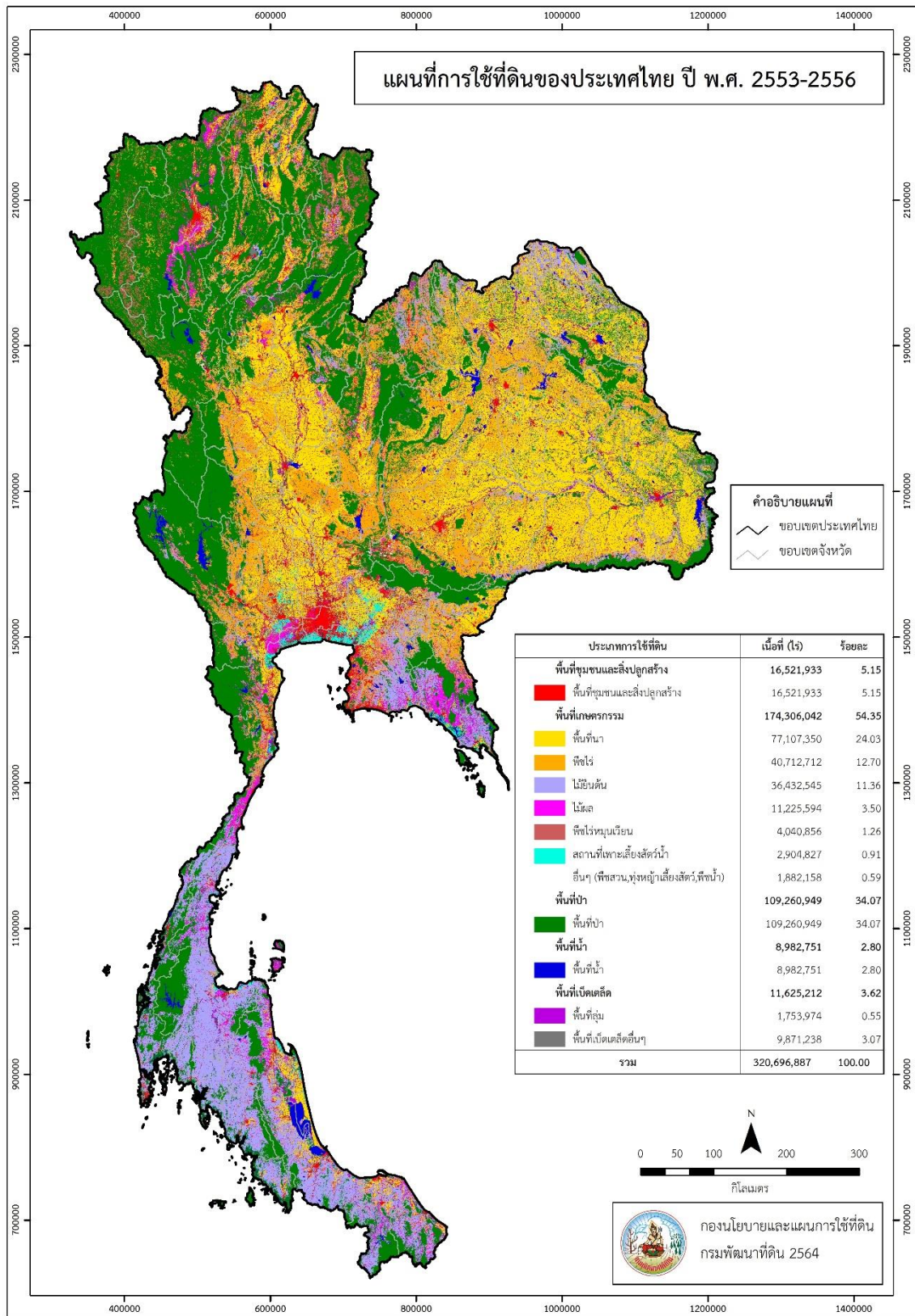
[illegible]

หมายเหตุ: จากข้อมูลการเติบโตรายจังหวัดกรมพัฒนาที่ดิน ปี ๒๕๖๐-๒๕๖๑ (กรมพัฒนาที่ดิน, ๒๕๖๒)

รูปที่ ๓-๕ แผนที่การใช้ที่ดินของประเทศไทย ปี พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๐

ที่มา: กองนโยบายและแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน

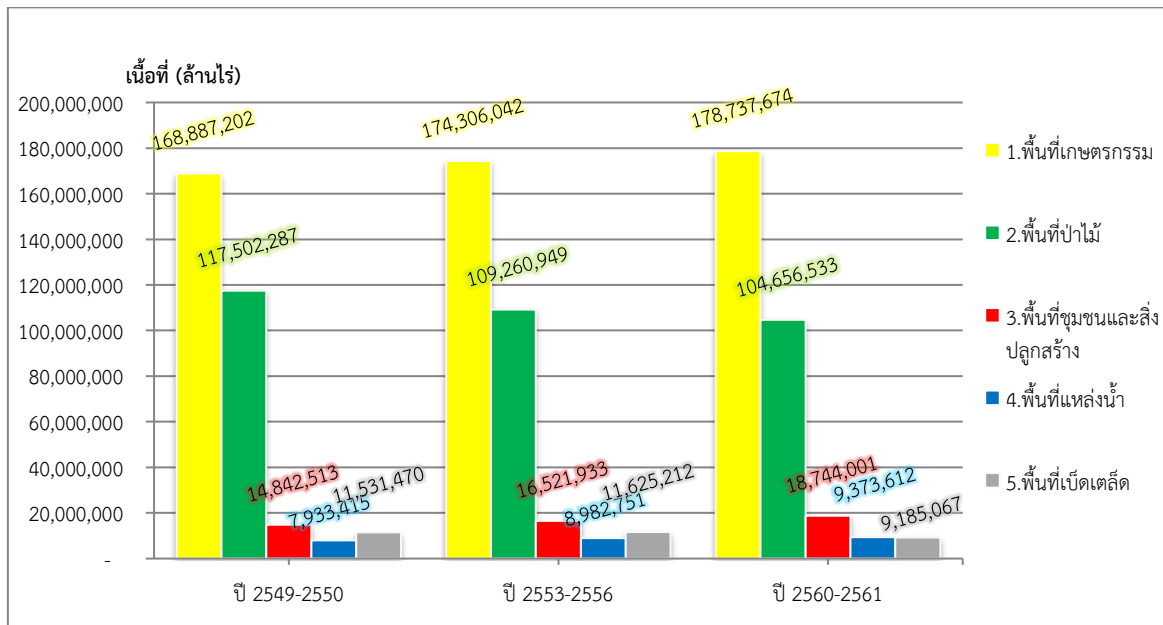

รูปที่ ๓-๖ แผนที่การใช้ที่ดินของประเทศไทย ปี พ.ศ. ๒๕๕๓-๒๕๕๖

ที่มา: กองนโยบายและแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน

ตารางที่ ๓-๔ การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ปี พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๖๑

ประเภทการใช้ที่ดิน	การใช้ที่ดิน (ไร่)			ร้อยละของการเปลี่ยนแปลง		
	ปี ๔๙-๕๐	ปี ๕๓-๕๖	ปี ๖๐-๖๑	๕๓-๕๖/ ๔๙-๕๐	๖๐-๖๑/ ๕๓-๕๖	๖๐-๖๑/ ๔๙-๕๐
๑.พื้นที่เกษตรกรรม	๑๖๘,๘๘๗,๒๐๒	๑๗๔,๓๐๖,๐๔๒	๑๗๘,๗๓๗,๖๗๔	๓.๑	๒.๕	๕.๕
๒.พื้นที่ป่าไม้	๑๑๗,๕๐๒,๒๘๗	๑๐๙,๒๖๐,๙๔๙	๑๐๔,๖๕๖,๕๓๓	-๗.๕	-๔.๔	-๑๒.๓
๓.พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง	๑๔,๘๔๒,๕๑๓	๑๖,๕๒๑,๙๓๓	๑๘,๗๔๔,๐๐๑	๑๐.๒	๑๑.๙	๒๐.๘
๔.พื้นที่แหล่งน้ำ	๗,๙๓๓,๔๑๕	๘,๙๘๒,๗๕๑	๙,๓๗๓,๖๑๒	๑๑.๗	๔.๒	๑๕.๔
๕.พื้นที่เปิดเตล็ด	๑๑,๕๓๑,๔๗๐	๑๑,๖๒๕,๒๑๒	๙,๑๘๕,๐๖๗	๐.๘	-๒๖.๖	-๒๕.๕
รวม	๓๒๐,๖๙๖,๘๘๗	๓๒๐,๖๙๖,๘๘๗	๓๒๐,๖๙๖,๘๘๗	๐	๐	๐

รูปที่ ๓-๗ การใช้ที่ดินของประเทศไทย ระหว่างปี ๒๕๔๙-๒๕๕๐, ๒๕๕๓-๒๕๕๖, ๒๕๖๐-๒๕๖๑

๓.๕.๒ การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของประเทศไทย

จากข้อมูลการใช้ที่ดินของประเทศไทย ๓ ช่วงเวลา ปี ๒๕๔๙/๒๕๕๐ ปี ๒๕๕๓/๒๕๕๖ และ ปี ๒๕๖๐/๒๕๖๑ นำมาวิเคราะห์ดูการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน โดยเปรียบเทียบกลุ่มการใช้ที่ดิน ๕ กลุ่ม ได้แก่ พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง พื้นที่แหล่งน้ำ และพื้นที่เบ็ดเตล็ด พบว่าในช่วงเวลาดังกล่าว มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินดังนี้

๑) พื้นที่เกษตรกรรม ที่มีสัดส่วนการใช้ที่ดินมากที่สุดมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นจาก ๑๖๘,๘๘๗,๒๐๒ ไร่ ในปี ๒๕๔๙/๒๕๕๐ ไปเป็น ๑๗๘,๗๓๗,๖๗๔ ไร่ ในปี ๒๕๖๐/๒๕๖๑ โดยมีเนื้อที่เพิ่มขึ้น ๙,๘๕๐,๔๔๕ ไร่ หรือคิดเป็นอัตราการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นร้อยละ ๕.๕

๒) พื้นที่ป่าไม้ ที่มีเนื้อที่รองลงมามีแนวโน้มการเปลี่ยนของพื้นที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง จากเนื้อที่ ๑๑๗,๕๐๒,๒๘๗ ไร่ ในปี ๒๕๔๙/๒๕๕๐ เป็น ๑๐๔,๖๕๖,๕๓๓ ไร่ ในปี ๒๕๖๐/๒๕๖๑ โดยมีเนื้อที่ลดลง ๑๒,๘๔๕,๗๕๔ ไร่ หรือคิดเป็นอัตราการเปลี่ยนแปลงลดลงร้อยละ ๑๒.๓

๓) พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง มีสัดส่วนการใช้ที่ดินมากเป็นลำดับที่สาม พบว่ามีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากเนื้อที่ ๑๔,๘๔๒,๕๑๓ ไร่ ในปี ๒๕๔๙/๒๕๕๐ เป็น ๑๘,๗๔๔,๐๐๑ ไร่ ในปี ๒๕๖๐/๒๕๖๑ โดยมีเนื้อที่เพิ่มขึ้น ๓,๙๐๑,๔๘๘ ไร่ หรือคิดเป็นอัตราการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นร้อยละ ๒๐.๘

๔) พื้นที่แหล่งน้ำ มีสัดส่วนการใช้ที่ดินเป็นลำดับที่ ๔ ในปี ๒๕๖๐/๒๕๖๑ ในขณะที่ในปี ๒๕๔๙/๒๕๕๐ และปี ๒๕๕๓/๒๕๕๖ มีเนื้อที่น้อยกว่าพื้นที่เบ็ดเตล็ด พบว่าพื้นที่แหล่งน้ำมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จาก ๗,๙๓๓,๔๑๕ ไร่ ในปี ๒๕๔๙/๒๕๕๐ เป็น ๙,๓๗๓,๖๑๒ ไร่ ในปี ๒๕๖๐/๒๕๖๑ โดยมีเนื้อที่เพิ่มขึ้น ๑,๔๔๐,๑๙๗ ไร่ หรือคิดเป็นอัตราการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๕.๔

๕) พื้นที่เบ็ดเตล็ด มีสัดส่วนการใช้ที่ดินเป็นลำดับที่ ๕ ในปี ๒๕๖๐/๒๕๖๑ แต่ในปี ๒๕๔๙/๒๕๕๐ และปี ๒๕๕๓/๒๕๕๖ มีเนื้อที่มากกว่าพื้นที่แหล่งน้ำ พบว่าพื้นที่เบ็ดเตล็ดมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างจะแปรปรวน โดยในปี ๒๕๕๓/๒๕๕๖ มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นเล็กน้อยจากปี ๒๕๔๙/๒๕๕๐ แต่ในปี ๒๕๖๐/๒๕๖๑ มีการเปลี่ยนแปลงลดลงอย่างมากจาก ๑๑,๖๒๕,๒๑๒ ไร่ ในปี ๒๕๕๓/๒๕๕๖ มาเป็น ๙,๑๘๕,๐๖๗ ไร่ หรือเปลี่ยนแปลงลดลงถึงร้อยละ ๒๖.๖ แต่เมื่อพิจารณาแนวโน้มระหว่างปี ๒๕๔๙/๒๕๕๐ ถึงปี ๒๕๖๐/๒๕๖๑ พบว่าพื้นที่เบ็ดเตล็ดมีเนื้อที่ลดลงจาก ๑๑,๕๓๑,๔๗๐ ไร่ คิดเป็น ๙,๑๘๕,๐๖๗ ไร่ โดยมีเนื้อที่ลดลง ๒,๓๔๖,๔๐๓ ไร่ หรือมีอัตราการเปลี่ยนแปลงลดลงร้อยละ ๒๔.๕

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากระยะช่วงเวลาปี ๒๕๔๙/๒๕๕๐ ถึงปี ๒๕๖๐/๒๕๖๑ ประมาณ ๑๒ ปี อาจกล่าวในภาพรวมเบื้องต้นได้ว่า พื้นที่ของการใช้ที่ดินพื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง และพื้นที่แหล่งน้ำที่เพิ่มขึ้นเปลี่ยนแปลงมาจากพื้นที่ป่าไม้ และพื้นที่เบ็ดเตล็ดที่ลดลง แต่การจะระบุว่าการใช้ที่ดินประเภทใดเปลี่ยนแปลงเป็นการใช้ที่ดินประเภทใด จำนวนเท่าใด จำเป็นจะต้องวิเคราะห์ให้ละเอียดต่อไป โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เปรียบเทียบด้วย Confusion Matrix ซึ่งได้วิเคราะห์ในบทต่อไป

ตารางที่ ๓-๕ เปรียบเทียบการใช้ที่ดินของประเทศไทย ปี พ.ศ. ๒๕๔๙/๕๐ ๒๕๕๑/๕๒ ๒๕๕๓/๕๔ ๒๕๕๕/๕๖ และ ๒๕๖๐/๖๑

ประเภทการใช้ที่ดิน	รวม				เพิ่ม-ลด (%) ปี ๕๕- ๕๖/๕๖-๕๗	เพิ่ม-ลด (%) ปี ๕๖- ๕๗/๕๗-๕๘	เพิ่ม-ลด (%) ปี ๕๗- ๕๘/๕๘-๕๙	เพิ่ม-ลด (%) ปี ๕๘- ๕๙/๕๙-๖๐	เพิ่ม-ลด (%) ปี ๕๙- ๖๐/๖๐-๖๑
	ปี ๕๙-๕๐	ปี ๕๐-๕๑	ปี ๕๑-๕๒	ปี ๕๒-๕๓	ปี ๕๓-๕๔	ปี ๖๐-๖๑			
พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง	๑๔,๘๔๗,๕๑๓	๑๕,๑๑๑,๘๐๐	๑๕,๑๑๑,๘๐๐	๑๖,๕๒๑,๙๓๓	๑๗,๙๑๘,๙๘๘	๑๘,๗๔๔,๐๐๑	+๑.๘๑	+๙.๓๓	+๒๖.๒๙
พื้นที่เกษตรกรรม	๑๖๘,๘๘๗,๒๐๒	๑๗๑,๕๕๘,๕๕๖	๑๗๑,๕๕๘,๕๕๖	๑๗๕,๓๐๖,๐๕๒	๑๗๗,๖๓๐,๑๓๓	๑๗๘,๗๓๗,๖๗๔	+๑.๕๙	+๐.๖๒	+๕.๘๓
นาร้าง	๑,๑๙๒,๘๔๙	๑,๓๔๐,๙๑๔	๑,๓๔๐,๙๑๔	๑,๑๙๒,๑๑๘	๑,๐๓๓,๐๘๖	๘๘๕,๓๘๙	-๑๑.๑๐	-๑๓.๓๔	-๒๕.๗๘
นา	๗๘,๒๗๖,๙๗๐	๗๘,๖๑๙,๓๖๒	๗๘,๖๑๙,๓๖๒	๗๕,๙๑๕,๒๓๒	๗๓,๒๔๕,๘๖๖	๗๐,๕๖๖,๙๔๔	-๓.๔๔	-๓.๕๒	-๙.๘๕
พืชไร่	๓๙,๙๙๒,๒๙๑	๓๘,๖๗๙,๓๗๑	๓๘,๖๗๙,๓๗๑	๔๐,๗๑๒,๗๑๒	๔๑,๒๕๓,๖๒๑	๔๓,๘๐๗,๓๙๑	+๕.๒๖	+๑.๓๓	+๙.๕๔
ไม้ยืนต้น	๒๙,๘๓๗,๘๔๒	๓๒,๔๖๔,๒๗๖	๓๒,๔๖๔,๒๗๖	๓๖,๔๓๒,๒๗๖	๔๒,๘๖๘,๘๓๗	๔๕,๕๙๓,๔๗๙	+ ๘.๘	+๑๗.๖๗	+๔๙.๔๕
ไม้ผล	๑๒,๗๗๓,๕๘๔	๑๒,๕๖๖,๙๖๓	๑๒,๕๖๖,๙๖๓	๑๑,๒๒๕,๕๙๔	๑๐,๒๙๘,๔๓๐	๑๐,๔๒๑,๖๒๙	- ๑.๙๓	-๑๐.๓๙	-๑๘.๔๑
พืชไร่หมุนเวียน	๒,๘๑๘,๑๘๕	๓,๖๐๗,๙๑๖	๓,๖๐๗,๙๑๖	๔,๐๔๐,๘๕๖	๔,๓๓๓,๑๙๐	๔,๘๔๒,๐๗๑	+ ๒๘.๐๒	+๗.๒๓	+๓๖.๓๓
สถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	๒,๖๗๗,๖๒๗	๒,๖๙๔,๓๗๒	๒,๖๙๔,๓๗๒	๒,๙๐๔,๘๒๗	๒,๖๘๐,๗๗๒	๒,๗๓๕,๖๒๓	+ ๐.๖๓	+๗.๘๑	+๒.๑๗
อื่นๆ (พืชสวน,ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์,พืชน้ำ)	๑,๓๑๗,๘๕๔	๑,๖๕๒,๓๘๒	๑,๖๕๒,๓๘๒	๑,๘๘๒,๑๕๘	๑,๙๑๖,๓๗๑	๑,๘๘๕,๑๔๘	+ ๒๕.๓๘	+๑.๘๒	+๔๓.๐๕
พื้นที่ป่าไม้	๑๑๗,๕๐๒,๒๘๗	๑๑๓,๑๗๐,๑๓๖	๑๑๓,๑๗๐,๑๓๖	๑๐๙,๒๖๐,๙๔๙	๑๐๕,๘๕๖,๓๕๖	๑๐๔,๖๕๖,๕๓๓	-๓.๖๙	-๓.๔๕	-๑๐.๙๓
ป่าสมบูรณ์	๑๐๕,๒๐๑,๒๕๖	๑๐๒,๙๘๓,๕๑๓	๑๐๒,๙๘๓,๕๑๓	๙๙,๔๙๔,๓๑๐	๙๘,๖๕๑,๘๒๑	๙๗,๕๗๕,๖๖๗	-๒.๑๑	-๓.๓๙	-๗.๓๔
ป่าเสื่อมสภาพพื้นที่ฟื้นฟู	๑๒,๓๐๑,๐๓๑	๑๐,๑๘๖,๖๒๓	๑๐,๑๘๖,๖๒๓	๙,๗๖๖,๖๓๙	๙,๑๙๕,๕๓๕	๙,๑๘๐,๘๖๖	-๔.๑๒	-๒๖.๓๔	-๔๑.๖๒
พื้นที่แหล่งน้ำ	๗,๙๓๓,๔๑๕	๘,๘๑๒,๓๕๒	๘,๘๑๒,๓๕๒	๘,๙๘๒,๗๕๑	๙,๒๖๘,๒๘๙	๙,๓๗๓,๖๑๒	+ ๑.๙๓	+๒.๙๔	+๑๘.๑๕
พื้นที่เปิดเตลิด	๑๑,๕๓๑,๔๗๐	๑๒,๐๑๗,๐๕๓	๑๒,๐๑๗,๐๕๓	๑๑,๖๒๕,๒๑๒	๑๐,๐๕๕,๑๒๕	๙,๑๘๕,๐๖๗	-๓.๒๖	-๑๓.๕๑	-๒๐.๓๕
พื้นที่ทิ้งร้าง	๘,๘๐๑,๙๖๗	๙,๑๗๙,๖๒๔	๙,๑๗๙,๖๒๔	๘,๔๙๘,๘๐๐	๖,๙๙๖,๖๘๘	๖,๓๔๐,๔๒๙	+ ๔.๒๙	-๗.๔๒	-๒๗.๙๗
พื้นที่ลุ่ม	๑,๙๐๕,๒๙๕	๑,๘๓๓,๗๘๓	๑,๘๓๓,๗๘๓	๑,๗๕๓,๙๗๔	๑,๔๙๙,๖๙๐	๑,๔๖๕,๔๙๑	- ๓.๗๕	-๔.๓๕	-๒๓.๐๘
อื่นๆ (เหมืองแร่,บ่อลูกรัง,บ่อทราย)	๘๒๔,๒๐๘	๑,๐๐๓,๖๓๖	๑,๐๐๓,๖๓๖	๑,๓๗๒,๔๓๘	๑,๕๕๗,๗๔๗	๑,๓๗๙,๑๔๗	+๒๑.๗๕	+๑๓.๕๐	+๖๗.๓๓
รวม	๓๒๐,๖๙๖,๘๘๗	๓๒๐,๖๙๖,๘๘๗	๓๒๐,๖๙๖,๘๘๗	๓๒๐,๖๙๖,๘๘๗	๓๒๐,๖๙๖,๘๘๗	๓๒๐,๖๙๖,๘๘๗			

๓.๖ ข้อมูลประชากรที่เกี่ยวข้องกับที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

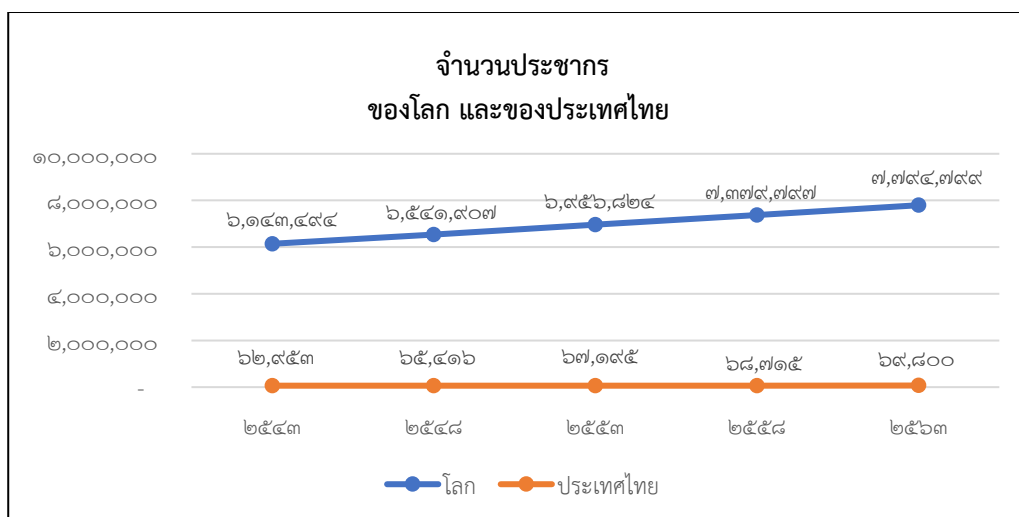
การศึกษาได้นำข้อมูลสำมะโนประชากรและเคหะ ปี ๒๕๔๓ และปี ๒๕๕๓ ข้อมูลสำมะโนการเกษตร ปี ๒๕๔๖-๒๕๖๑ ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ข้อมูลประชากรโลกขององค์การสหประชาชาติ รวมถึงข้อมูลเศรษฐกิจการเกษตรของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร มาใช้วิเคราะห์เพื่อดูความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร รวมถึงศึกษาแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง เพื่อใช้กำหนดเนื้อที่ทำการเกษตรของประเทศไทยได้อย่างเหมาะสม

ในช่วง ๒๐ ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. ๒๕๔๓-๒๕๖๓) จากข้อมูลขององค์การสหประชาชาติรายงานว่าประเทศไทยมีประชากรในปี ๒๕๔๓ จำนวน ๖๒.๙ ล้านคน และในปี ๒๕๖๓ เพิ่มขึ้นเป็น ๖๙.๘ ล้านคน หรือเปลี่ยนแปลงเพิ่มเป็นร้อยละ ๙.๘๑ และเมื่อเปรียบเทียบกับ การเปลี่ยนแปลงของประชากรโลกในช่วงเวลาเดียวกัน ประชากรโลกเปลี่ยนแปลงจาก ๖,๑๔๓ ล้านคน เป็น ๗,๗๙๕ ล้านคน หรือเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นร้อยละ ๒๑.๘ ซึ่งอัตราการเพิ่มประชากรของประเทศไทยอยู่ในอัตราที่ต่ำกว่าของประชากรโลกอยู่ ๒.๒๒ เท่า รายละเอียดตามตารางที่ ๓-๖ และรูปที่ ๓-๘

ตารางที่ ๓-๖ จำนวนประชากรของประเทศไทย และของโลก (x ๑,๐๐๐ คน)

ประเทศและโลก	๒๕๔๓	๒๕๔๘	๒๕๕๓	๒๕๕๘	๒๕๖๓	ร้อยละการเปลี่ยนแปลงช่วง ๒๐ ปี
โลก	๖,๑๔๓,๔๙๔	๖,๕๔๑,๙๐๗	๖,๙๕๖,๘๒๔	๗,๓๗๙,๗๙๗	๗,๗๙๔,๗๙๙	๒๑.๑๘
ประเทศไทย	๖๒,๙๕๓	๖๕,๔๑๖	๖๗,๑๙๕	๖๘,๗๑๕	๖๙,๘๐๐	๙.๘๑

ที่มา: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Population Prospects 2019, custom data acquired via website.

รูปที่ ๓-๘ จำนวนประชากรของโลก และของประเทศไทย

ที่มา: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (๒๐๑๙). World Population Prospects ๒๐๑๙, custom data acquired via website.

ขนาดของครัวเรือน

จากข้อมูลสำมะโนประชากรและเคหะปี ๒๕๕๓ ประเทศไทยมีจำนวนครัวเรือน ๒๐.๕ ล้านครัวเรือน ขนาดครัวเรือนเฉลี่ย ๓.๒ คนต่อครัวเรือน ซึ่งขนาดของครัวเรือนได้ลดลงจาก ๓.๘ คนต่อครัวเรือน ในปี ๒๕๔๓ ในขณะที่จำนวนครัวเรือนได้เพิ่มขึ้นจาก ๑๕.๙ ล้านครัวเรือนเป็น ๒๐.๕ ล้านครัวเรือน โดยเมื่อแยกจำนวนครัวเรือน และขนาดครัวเรือน พบว่าสัดส่วนของครัวเรือนที่อยู่ในเขตเทศบาลมีจำนวนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๓๓.๒ เป็นร้อยละ ๔๗.๖ และขนาดครัวเรือนของประชาชนในเขตเทศบาลในปี ๒๕๕๓ มีขนาด ๓.๐ คนต่อครัวเรือน ลดลงจาก ๓.๕ คนต่อครัวเรือนในปี ๒๕๔๓ เช่นเดียวกัน คือ ขนาดครัวเรือนของประชากรที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลมีขนาดครัวเรือน ๓.๔ คนต่อครัวเรือน ลดลงจาก ๓.๙ คนต่อครัวเรือนในช่วงเวลาเดียวกัน รายละเอียดตามตารางที่ ๓-๗

ตารางที่ ๓-๗ จำนวนประชากร และครัวเรือนของประเทศไทย ปี ๒๕๔๓-๒๕๖๓

ประชากร และ ครัวเรือน	๒๕๔๓			๒๕๕๓			๒๕๖๓		
	จำนวน ประชากร	จำนวน ครัวเรือน	ขนาด ครัวเรือน เฉลี่ย	จำนวน ประชากร	จำนวน ครัวเรือน	ขนาด ครัวเรือน เฉลี่ย	จำนวน ประชากร	จำนวน ครัวเรือน	ขนาด ครัวเรือน เฉลี่ย
ยอดรวม	๖๐,๙๑๖,๔๔๑	๑๕,๙๓๗,๘๐๔	๓.๘	๖๕,๔๗๙,๔๕๓	๒๐,๕๒๓,๔๗๐	๓.๒	๖๘,๐๒๐,๙๘๖	๒๑,๘๘๔,๓๙๖	๓.๑
ในเขตเทศบาล	๑๘,๙๗๒,๓๓๐ (๓๑.๑)	๕,๒๙๑,๘๗๑ (๓๓.๒)	๓.๕	๒๘,๘๖๒,๕๓๒ (๔๔.๑)	๙,๗๗๕,๑๙๙ (๔๗.๖)	๓.๐	๓๐,๕๑๕,๑๘๔ (๔๔.๙)	๑๐,๒๒๘,๗๑๖ (๔๖.๗)	๓.๐
นอกเขตเทศบาล	๔๑,๙๔๔,๑๑๑ (๖๘.๙)	๑๐,๖๔๕,๙๓๓ (๖๖.๘)	๓.๙	๓๖,๖๑๖,๙๒๑ (๕๕.๙)	๑๐,๗๔๘,๒๗๑ (๕๒.๔)	๓.๔	๓๗,๕๐๕,๘๐๒ (๕๕.๑)	๑๑,๖๕๕,๖๘๐ (๕๓.๓)	๓.๒

ที่มา: โครงการสำมะโนประชากรและเคหะ ปี ๒๕๔๓-๒๕๕๓ สำนักงานสถิติแห่งชาติ การสำรวจข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน พ.ศ. ๒๕๖๓

จำนวนผู้ถือครองและเนื้อที่ถือครองทำการเกษตร

จากข้อมูลการสำรวจการเปลี่ยนแปลงทางการเกษตร พ.ศ. ๒๕๖๑ รายงานว่าประเทศไทยมีเนื้อที่ถือครองทำการเกษตร ๑๑๒.๘ ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๑ ของเนื้อที่ประเทศไทย มีผู้ถือครองทำการเกษตร ๖.๐ ล้านราย เนื้อที่ถือครองเฉลี่ย ๑๙.๐ ไร่ต่อราย สมาชิกในครัวเรือนผู้ถือครองทำการเกษตรจำนวน ๑๙,๑๘๙,๖๗๕ คน มีขนาดครัวเรือนเฉลี่ย ๓.๒ รายต่อครัวเรือน

ในช่วงระยะเวลา พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๖๑ จำนวนผู้ถือครองทำการเกษตรเพิ่มขึ้นจาก ๕.๘ ล้านรายเป็น ๖.๐ ล้านราย หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ ๒ และเนื้อที่ถือครองทำการเกษตรเพิ่มขึ้นเล็กน้อยจาก ๑๑๒.๖ ล้านไร่ เป็น ๑๑๒.๘ ล้านไร่ หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ ๐.๑ ในขณะที่เนื้อที่ถือครองเฉลี่ยได้ลดลงจาก ๑๙.๔ ไร่ต่อราย เป็น ๑๙.๐ ไร่ต่อราย หรือลดลงร้อยละ ๒.๑

จำนวนผู้ถือครองทำการเกษตรพบว่าภาคกลางมีการเปลี่ยนแปลงผู้ถือครองทำการเกษตรมากที่สุด ลดลงถึงร้อยละ ๖.๕๗ จากผู้ถือครองทำการเกษตรในปี ๒๕๔๖ จำนวน ๙๐๒,๗๕๙ ราย เปลี่ยนเป็นในปี ๒๕๖๑ มีจำนวน ๘๔๑,๗๕๕ ราย ลดลงจำนวน ๖๑,๐๐๔ ราย รองลงมาเป็นภาคเหนือที่มีจำนวนผู้ถือครองทำการเกษตรลดลงจำนวน ๔๖,๙๑๖ ราย หรือเปลี่ยนแปลงลดลงร้อยละ ๓.๔ จากในปี ๒๕๔๖ จำนวน ๑,๓๗๑,๕๘๑ ราย เป็นในปี ๒๕๖๑ จำนวน ๑,๓๒๔,๖๖๕ ราย ส่วนภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีจำนวนผู้ถือครองทำการเกษตรเพิ่มขึ้น โดยภาคใต้มีจำนวนผู้ถือครองเพิ่มขึ้นจำนวน ๑๓๓,๔๒๒ ราย หรือเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๔.๕ จากปี ๒๕๔๖ จำนวน ๘๘๖,๙๔๘ ราย เป็นในปี ๒๕๖๑ จำนวน ๑,๐๒๐,๓๗๐ ราย และในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีผู้ถือครองเพิ่มขึ้นจำนวน ๑๓๕,๘๗๔ ราย หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ ๕.๐๔ จากปี ๒๕๔๖ จำนวน ๒,๖๕๓,๓๙๑ ราย เป็นในปี ๒๕๖๑ จำนวน ๒,๗๘๙,๒๖๕ ราย (ตารางที่ ๓-๘)

โดยพื้นที่ถือครองของภาคกลางในช่วงระยะเวลา ๑๕ ปี จากปี ๒๕๔๖-๒๕๖๑ มีเนื้อที่ถือครองลดลงมากที่สุดจากพื้นที่ถือครองในปี ๒๕๔๖ จำนวน ๒๑,๕๙๒,๓๙๑ ไร่ เปลี่ยนเป็น ๑๙,๐๙๘,๙๒๘ ไร่ ในปี ๒๕๖๑ เนื้อที่ลดลงถึง ๒,๔๙๓,๔๖๓ ไร่ หรือเปลี่ยนแปลงลดลงร้อยละ ๑๑.๕๗ และภาคใต้เป็นอีกภาคหนึ่งที่มีพื้นที่ถือครองลดลง โดยในปี ๒๕๔๖ มีเนื้อที่ถือครอง ๑๔,๙๓๐,๓๖๖ ไร่ เปลี่ยนเป็น ๑๔,๕๘๙,๐๒๑ ไร่ ในปี ๒๕๖๑ เนื้อที่ลดลง ๓๔๑,๓๔๕ ไร่ หรือเปลี่ยนแปลงลดลงร้อยละ ๒.๒๘ ในขณะที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ถือครองมีเนื้อที่เพิ่มขึ้น พื้นที่ถือครองภาคเหนือในปี ๒๕๔๖ มีเนื้อที่ ๒๕,๐๑๒,๖๔๘ ไร่ เปลี่ยนแปลงในปี ๒๕๖๑ มีเนื้อที่ ๒๖,๗๓๔,๙๖๖ ไร่ เพิ่มขึ้น ๑,๗๒๒,๓๑๘ ไร่ หรือเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นร้อยละ ๖.๘๔ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ถือครองในปี ๒๕๔๖ จำนวน ๕๑,๑๕๐,๐๖๙ ไร่ และในปี ๒๕๖๑ มีเนื้อที่ ๕๒,๓๘๐,๔๓๗ ไร่ เพิ่มขึ้น ๑,๒๓๐,๓๖๘ ไร่ หรือเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นร้อยละ ๒.๔๗ (ตารางที่ ๓-๙)

แสดงให้เห็นว่าการใช้ที่ดินทำการเกษตรของประเทศไทยมีแนวโน้มที่ขนาดแปลงทำการเกษตรจะมีขนาดเล็กลง และในบางพื้นที่เนื้อที่ถือครองทำการเกษตรมีอัตราการเปลี่ยนแปลงเป็นกิจกรรมอันนอกภาคการเกษตรมีจำนวนมากโดยเฉพาะภาคกลางที่มีพื้นที่เกษตรกรรมที่มีความอุดมสมบูรณ์

ตาราง ๓-๘ จำนวนผู้ถือครองทำการเกษตรของประเทศไทย จำแนกตามภาค พ.ศ. ๒๕๔๖ ๒๕๕๑ ๒๕๕๖ และ ๒๕๖๑

ภาค	จำนวนผู้ถือครอง (ราย)				ร้อยละการเปลี่ยนแปลง		
	๒๕๔๖	๒๕๕๑	๒๕๕๖	๒๕๖๑	๒๕๕๑/๔๖	๒๕๕๖/๕๑	๒๕๖๑/๕๖
ทั่วราชอาณาจักร	๕,๘๑๔,๖๗๙	๕,๘๑๙,๘๖๐	๕,๙๑๔,๐๔๕	๕,๙๗๖,๐๕๕	๐.๐๙	๑.๖๒	๑.๐๕
กลาง	๙๐๒,๗๕๙ ^(๑๕.๕)	๘๒๖,๐๗๖ ^(๑๔.๒)	๘๔๘,๕๔๘ ^(๑๔.๓)	๘๔๑,๗๕๕ ^(๑๔.๑)	-๘.๔๙	๒.๗๒	-๐.๘๐
เหนือ	๑,๓๗๑,๕๘๑ ^(๒๓.๖)	๑,๓๓๕,๔๐๘ ^(๒๒.๙)	๑,๓๐๐,๗๒๗ ^(๒๒.๐)	๑,๓๒๔,๖๖๕ ^(๒๒.๒)	-๒.๖๔	-๒.๖๐	๑.๘๔
ตะวันออกเฉียงเหนือ	๒,๖๕๓,๓๙๑ ^(๔๕.๖)	๒,๗๑๓,๖๖๐ ^(๔๖.๖)	๒,๗๔๖,๙๗๘ ^(๔๖.๔)	๒,๗๘๙,๒๖๕ ^(๔๖.๗)	๒.๒๗	๑.๒๓	๑.๕๔
ใต้	๘๘๖,๙๔๘ ^(๑๕.๓)	๙๔๔,๗๑๖ ^(๑๖.๒)	๑,๐๑๗,๗๙๒ ^(๑๗.๒)	๑,๐๒๐,๓๗๐ ^(๑๗.๑)	๖.๕๑	๗.๗๔	๐.๒๕

ที่มา: สำมะโนการเกษตร พ.ศ.๒๕๔๖ พ.ศ.๒๕๕๖ และสำรวจการเปลี่ยนแปลงทางการเกษตร พ.ศ. ๒๕๕๑ พ.ศ. ๒๕๖๑

ตาราง ๓-๙ จำนวนเนื้อที่ถือครองทำนองการเกษตรของประเทศไทย จำแนกตามภาค พ.ศ. ๒๕๔๖ ๒๕๕๑ และ๒๕๖๑

ภาค	เนื้อที่ถือครอง (ไร่)						ร้อยละการเปลี่ยนแปลง เนื้อที่ถือครอง				
	๒๕๔๖		๒๕๕๑		๒๕๕๖		๒๕๖๑		๒๕๖๑/ ๒๕๕๖	๒๕๕๖/ ๒๕๔๖	
	จำนวน	เนื้อที่ ถือ ครอง เฉลี่ย	จำนวน	เนื้อที่ ถือ ครอง เฉลี่ย	จำนวน	เนื้อที่ ถือ ครอง เฉลี่ย	จำนวน	เนื้อที่ ถือ ครอง เฉลี่ย			
ทั่วราชอาณาจักร	๑๑๒,๖๘๕,๔๗๔	๑๙.๔	๑๑๒,๖๓๔,๔๐๑	๑๙.๔	๑๑๔,๕๖๑,๖๒๓	๑๙.๔	๑๑๒,๘๐๓,๓๕๒	๑๙.๐	-๐.๐๕	๑.๗๑	๒๕๖๑/ ๒๕๕๖
กลาง	๒๑,๕๙๒,๓๙๑ (๑๙.๒)	๒๓.๙	๑๙,๑๓๔,๖๐๖ (๑๗.๐)	๒๓.๒	๑๙,๒๒๑,๐๔๒ (๑๖.๘)	๒๒.๗	๑๙,๐๙๘,๙๒๘ (๑๖.๙)	๒๒.๗	-๑๑.๓๘	๐.๔๕	-๐.๖๔
เหนือ	๒๕,๐๑๒,๖๔๘ (๒๒.๒)	๑๘.๒	๒๕,๘๓๓,๖๘๒ (๒๒.๙)	๑๙.๓	๒๗,๑๓๔,๐๕๖ (๒๓.๗)	๒๐.๙	๒๖,๗๓๔,๙๖๖ (๒๓.๗)	๒๐.๒	๓.๒๘	๕.๐๓	-๑.๔๗
ตะวันออกเฉียงเหนือ	๕๑,๑๕๐,๐๖๙ (๔๕.๔)	๑๙.๓	๕๓,๐๘๙,๖๓๔ (๔๗.๑)	๑๙.๖	๕๓,๔๙๖,๗๖๑ (๔๖.๗)	๑๙.๕	๕๒,๓๘๐,๔๓๗ (๔๖.๔)	๑๘.๘	๓.๗๙	๐.๗๗	-๒.๐๙
ใต้	๑๔,๙๓๐,๓๖๖ (๑๓.๒)	๑๖.๘	๑๔,๕๗๖,๔๗๙ (๑๒.๙)	๑๕.๔	๑๔,๗๐๙,๗๖๔ (๑๒.๘)	๑๔.๕	๑๔,๕๘๙,๐๒๑ (๑๒.๙)	๑๔.๓	-๒.๓๗	๐.๙๑	-๐.๘๒

ที่มา: สำมะโนการเกษตร พ.ศ.๒๕๔๖ พ.ศ.๒๕๕๑ และสำมะโนการเปลี่ยนแปลงทางการเกษตร พ.ศ. ๒๕๕๑ พ.ศ. ๒๕๕๑ พ.ศ. ๒๕๖๑

จำนวนผู้ถือครองทำการเกษตรมีเนื้อที่ถือครองทำการเกษตรน้อยกว่า ๔๐ ไร่ต่อราย มีจำนวน ๕,๓๗๗,๑๔๐ ราย หรือคิดเป็นร้อยละ ๘๘.๙ โดยส่วนใหญ่มีขนาดเนื้อที่ถือครอง ๑๐-๓๙ ไร่ มากถึงร้อยละ ๕๐.๙ มีขนาดเนื้อที่ถือครองต่ำกว่า ๖ ไร่ต่อราย ร้อยละ ๒๓.๖ ขนาดเนื้อที่ถือครอง ๖-๙ ไร่ต่อราย ร้อยละ ๑๕.๕ และขนาดเนื้อที่มากกว่า ๔๐ ไร่ต่อราย ร้อยละ ๑๐.๐๒ โดยจำนวนผู้ถือครองทำการเกษตรที่มีเนื้อที่ ๖-๙ ไร่ มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๓.๓ ในขณะที่ผู้ถือครองทำการเกษตรที่มีเนื้อที่ถือครองมากกว่า ๔๐ ไร่ต่อราย มีจำนวนลดลงร้อยละ ๘.๖ ในช่วงระยะเวลาเดียวกัน (ตารางที่ ๓-๑๐)

ตาราง ๓-๑๐ จำนวนและร้อยละของผู้ถือครองทำการเกษตร จำแนกตามขนาดเนื้อที่ถือครองทั้งสิ้น

ขนาดเนื้อที่ถือครอง (ไร่)	จำนวนและร้อยละของผู้ถือครอง (ราย)				ร้อยละของการเปลี่ยนแปลง		
	๒๕๕๖	๒๕๕๑	๒๕๔๖	๒๕๖๑	๕๑/๕๖	๕๖/๕๑	๖๑/๕๖
ผู้ถือครองทำการเกษตร ทั้งสิ้น	๕,๘๑๔,๖๗๙	๕,๘๑๙,๖๘๐	๕,๙๑๑,๕๖๗	๕,๙๗๖,๐๕๕	๐.๑	๑.๖	๑.๑
ต่ำกว่า ๖	๑,๓๗๒,๒๑๕ (๑๙.๑)	๑,๔๓๑,๐๘๘ (๒๔.๖)	๑,๓๗๗,๔๙๙ (๒๓.๓)	๑,๔๐๙,๔๖๐ (๒๓.๖)	๔.๓	-๓.๗	๒.๓
๖ - ๙	๘๑๖,๕๘๘ (๑๔.๐)	๘๑๘,๒๘๑ (๑๔.๑)	๘๑๗,๔๗๓ (๑๓.๘)	๙๒๕,๓๔๕ (๑๕.๕)	๐.๒	-๐.๑	๑๓.๒
๑๐ - ๓๙	๒,๙๗๐,๕๗๑ (๕๑.๑)	๓,๐๐๕,๖๓๔ (๕๑.๖)	๓,๐๐๐,๐๔๓ (๕๐.๗)	๓,๐๔๒,๓๓๕ (๕๐.๙)	๑.๒	-๐.๒	๑.๔
มากกว่า ๔๐	๖๕๕,๓๐๕ (๑๑.๓)	๕๖๔,๘๕๗ (๙.๗)	๗๑๖,๕๕๒ (๑๒.๑)	๕๙๘,๙๑๕ (๑๐.๐)	-๑๓.๘	๒๖.๙	-๑๖.๔

ที่มา: สำมะโนการเกษตร พ.ศ.๒๕๕๖ พ.ศ.๒๕๕๑ และสำรวจการเปลี่ยนแปลงทางการเกษตร พ.ศ. ๒๕๕๑ พ.ศ. ๒๕๖๑

ลักษณะการถือครองที่ดินและเอกสารสิทธิ์

ลักษณะการถือครองที่ดินทำการเกษตรส่วนใหญ่ ผู้ถือครองทำการเกษตรในพื้นที่ของตนเอง คิดเป็นร้อยละ ๗๘.๑ โดยร้อยละ ๖๙.๗ มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินในรูปของโฉนดที่ดิน และหนังสือสิทธิครอบครองทำประโยชน์ นส.๓ นส.๔ นส.๕ และตราจอง ส่วนผู้ที่ทำการเกษตรในที่ดินที่ได้รับการจัดสรรจากรัฐ เช่น สปก.๔-๐๑ นค. สทก. กสน. นส.๒ และ สค.๑ มีสัดส่วนร้อยละ ๑๙.๕ และที่เหลือร้อยละ ๑.๓ มีเพียงใบแสดงเสียภาษีบำรุงท้องที่ (ภบท.)

เมื่อพิจารณาในเรื่องเนื้อที่ถือครองทำการเกษตรส่วนใหญ่เป็นเนื้อที่ของตนเองถึงร้อยละ ๗๖.๔ และมีเอกสารสิทธิ์ในรูปของโฉนด ตราจอง นส.๕ และนส.๓ คิดเป็นร้อยละ ๖๕ ของเนื้อที่ถือครองทำการเกษตรที่เป็นของตนเอง ร้อยละ ๒๕.๔ เป็นเอกสารสิทธิ์ที่รัฐจัดสรรให้ และในรูปแบบอื่นๆ รวม ภบท. อีกร้อยละ ๙.๖ (ตารางที่ ๓-๑๑)

ตารางที่ ๓-๑๑ ลักษณะการถือครองที่ดินและเนื้อที่ถือครองทำการเกษตร

ลักษณะการถือครองที่ดิน	๒๕๕๖		๒๕๕๑		๒๕๕๖		๒๕๖๑		ร้อยละของการเปลี่ยนแปลง		
	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	๒๕๕๑/๕๖	๒๕๕๖/๕๑	๒๕๖๑/๕๖
จำนวนผู้ถือครองทำการเกษตรที่มีที่ดิน	๕,๘๑๒,๓๒๓	๑๐๐.๐	๕,๘๑๙,๘๖๐	๑๐๐.๐	๕,๙๑๑,๕๖๗	๑๐๐.๐	๕,๙๗๖,๐๕๕	๑๐๐.๐	๐.๑	๑.๕๘	๑.๐๙
เนื้อที่ของตนเอง	๔,๓๕๖,๑๔๑	๗๔.๙	๔,๔๑๑,๕๗๑	๗๕.๘	๔,๖๕๒,๙๐๘	๗๘.๗	๔,๖๖๗,๓๘๓	๗๘.๑	๑.๓	๕.๔๗	๐.๓๑
เนื้อที่ไม่ใช่ของตนเอง	๖๔๗,๒๔๙	๑๑.๑	๔๙๐,๒๑๕	๘.๔	๖๖๗,๕๑๘	๑๑.๓	๖๖๑,๐๔๐	๑๑.๑	- ๒๔.๓	๓๖.๑๗	- ๐.๙๗
เนื้อที่ของตนเองและไม่ใช้ของตนเอง	๘๐๘,๙๓๓	๑๓.๙	๙๑๘,๐๗๔	๑๕.๘	๕๙๑,๑๔๑	๑๐.๐	๖๔๗,๖๓๒	๑๐.๘	๑๓.๕	- ๓๕.๖๑	๙.๕๖
จำนวนเอกสารสิทธิ์ (เฉพาะเนื้อที่ของตนเอง)	๕,๗๗๓,๙๘๖		๕,๙๕๘,๘๗๖		๕,๖๙๒,๘๓๐		๕,๗๐๖,๑๐๐		๓.๒	- ๔.๔๖	๐.๒๓
โฉนด (น.ส.๔)/ ตราจอง/ น.ส.๕/ น.ส.๓/ น.ส.๓ก./ น.ส.๓ข.	๓,๗๔๖,๒๓๕	๖๔.๕	๔,๐๙๗,๙๒๔	๗๐.๔	๔,๐๒๔,๑๑๘	๖๘.๑	๔,๑๖๗,๙๖๔	๖๙.๗	๙.๔	- ๑.๘๐	๓.๕๗
สปก.๔-๐๑/ นค./ สทก./ กสน.	๙๒๙,๗๘๕	๑๖.๐	๑,๐๑๗,๔๓๑	๑๗.๕	๑,๑๔๔,๑๙๘	๑๙.๔	๑,๐๕๕,๖๓๒	๑๗.๗	๙.๔	๑๒.๔๖	- ๗.๗๔
นส.๒/ สค.๑	๑๒๑,๗๒๘	๒.๑	๑๒๐,๙๗๑	๒.๑	๘๘,๑๐๕	๑.๕	๑๐๕,๖๖๘	๑.๘	- ๐.๖	- ๒๗.๑๗	๑๙.๙๓
อื่นๆ (รวม ภพ.)	๙๗๖,๒๓๘	๑๖.๘	๗๒๒,๕๕๐	๑๒.๔	๔๓๖,๔๐๙	๗.๔	๓๗๖,๘๓๖	๖.๓	- ๒๖.๐	- ๓๙.๖๐	- ๑๓.๖๕

ที่มา: สำนักทะเบียนการเกษตร พ.ศ.๒๕๕๖ พ.ศ.๒๕๕๑ และสำรวจการเปลี่ยนแปลงทางการเกษตร พ.ศ. ๒๕๕๑ พ.ศ. ๒๕๖๑

ตารางที่ ๓-๑๑ ลักษณะการถือครองที่ดินและเนื้อที่ถือครองทำการเกษตร (ต่อ)

เนื้อที่ถือครองทำการเกษตร	๒๕๕๖		๒๕๕๑		๒๕๕๖		๒๕๖๑		ร้อยละของการเปลี่ยนแปลง		
	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	๕๑/๕๖	๕๖/๕๑	๖๑/๕๖
เนื้อที่ถือครองที่ดิน	๑๑๒,๖๘๕,๔๗๔	๑๐๐.๐	๑๑๒,๖๓๔,๔๐๑	๑๐๐.๐	๑๑๖,๖๒๓,๖๖๔	๑๐๐.๐	๑๑๒,๘๐๓,๓๕๒	๑๐๐.๐	๐.๐	๓.๕๔	-๓.๒๘
เนื้อที่ของตนเอง	๘๖,๖๓๘,๒๕๙	๗๖.๙	๘๗,๖๒๑,๙๓๕	๗๗.๘	๙๒,๓๗๖,๒๓๒	๗๙.๒	๘๖,๑๔๖,๑๘๔	๗๖.๔	๑.๑	๕.๔๓	-๖.๗๔
เนื้อที่ไม่ใช่ของตนเอง	๒๖,๐๔๗,๒๑๕	๒๓.๑	๒๕,๐๑๒,๔๖๖	๒๒.๒	๒๔,๒๔๗,๔๓๒	๒๑.๘	๒๖,๖๕๗,๑๖๘	๒๓.๖	-๔.๐	-๓.๐๖	๙.๙๔
เนื้อที่ถือครองตามเอกสารสิทธิ์ (เฉพาะเนื้อที่ของตนเอง)	๘๖,๖๓๘,๒๕๙		๘๗,๖๒๑,๙๓๕		๙๒,๓๗๖,๒๓๒		๘๖,๑๔๖,๒๒๑		๑.๑	๕.๔๓	-๖.๗๔
โฉนด (น.ส.๔)/ ตราจอง/ น.ส.๕/ น.ส.๓/ น.ส.๓ก./ น.ส.๓ข.	๕๑,๘๓๖,๘๕๑	๔๖.๐	๕๕,๖๘๖,๔๓๒	๔๙.๔	๕๙,๓๘๐,๒๗๓	๕๐.๙	๕๖,๐๔๑,๘๙๖	๔๙.๗	๗.๔	๖.๖๓	-๕.๖๒
สปก.๔-๐๑/ นค./ สทก./ กสน.	๑๗,๖๓๘,๕๐๗	๑๕.๗	๑๙,๑๑๓,๓๑๓	๑๗.๐	๒๒,๗๖๕,๗๐๐	๑๙.๕	๒๐,๖๕๘,๗๑๔	๑๘.๓	๘.๔	๑๙.๑๑	-๙.๒๖
นส.๒/ สค.๑	๑,๕๕๙,๘๑๑	๑.๔	๑,๕๐๘,๘๒๐	๑.๓	๑,๐๕๘,๗๔๓	๐.๙	๑,๑๘๒,๙๐๘	๑.๐	-๓.๓	-๒๙.๘๓	๑๑.๗๓
อื่นๆ (รวม กระทบ.)	๑๕,๖๐๓,๐๙๐	๑๓.๘	๑๑,๓๑๓,๓๗๐	๑๐.๐	๙,๑๗๑,๕๑๖	๗.๙	๘,๒๖๒,๗๐๓	๗.๓	-๒๗.๕	-๑๘.๙๓	-๙.๙๑

ที่มา: สำนักนโยบายการเกษตรและสำรวจการเปลี่ยนแปลงทางการเกษตร พ.ศ. ๒๕๕๑ พ.ศ. ๒๕๖๑

พื้นที่ถือครองทำการเกษตรตามการใช้ประโยชน์ที่ดิน

จากเนื้อที่ถือครองทำการเกษตรตามข้อมูลสำรวจการเปลี่ยนแปลงทางการเกษตร พ.ศ.๒๕๖๑ มีเนื้อที่ทำการเกษตรทั้งประเทศรวม ๑๑๒.๘ ล้านไร่ เนื้อที่ส่วนใหญ่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นที่ปลูกข้าว ๕๔.๗ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๔๘.๕ ของเนื้อที่ถือครอง รองลงมาเป็นปลูกพืชไร่ ๒๔.๕ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๒๑.๗ และปลูกยางพารา ๑๔.๘ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๑๓.๒ ที่เหลือเป็นปลูกพืชยืนต้น ไม้ผล และสวนป่า ปลูกผัก สมุนไพร และไม้ดอกไม้ประดับ ร้อยละ ๑๑.๔ และ ๑๐ ตามลำดับ

การเปลี่ยนแปลงเนื้อที่ถือครองทำการเกษตรตามการใช้ประโยชน์ในที่ดินถือครอง ผลจากการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงในรอบ ๒๐ ปีที่ผ่านมา (ปี ๒๕๔๑-๒๕๖๑) พบว่าเนื้อที่ถือครองใช้ประโยชน์ในการปลูกข้าวมากที่สุด และมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องจาก ๖๒.๗ ล้านไร่ในปี ๒๕๔๑ เป็น ๕๔.๗ ล้านไร่ในปี ๒๕๖๑ รองลงมาเป็นเนื้อที่ถือครองที่ปลูกพืชไร่ที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจาก ๒๑.๐ ล้านไร่ในปี ๒๕๔๑ เป็น ๒๔.๕ ล้านไร่ในปี ๒๕๖๑ ในขณะที่เนื้อที่ปลูกยางพารามีเนื้อที่เพิ่มมากขึ้นจาก ๙.๖ ล้านไร่ในปี ๒๕๔๑ เป็น ๑๓.๖ และ ๑๖.๙ ล้านไร่ในปี ๒๕๕๑ และปี ๒๕๕๖ ตามลำดับ แต่กลับลดลงในปี ๒๕๖๑ เป็น ๑๔.๙ ล้านไร่ (ตารางที่ ๓-๑๒)

จำนวนผู้ถือครองทำการเกษตร จำแนกตามเพศและอายุ

จากข้อมูลสำรวจการเปลี่ยนแปลงทางการเกษตรในปี พ.ศ. ๒๕๖๑ มีผู้ถือครองทำการเกษตรเป็นเพศชายจำนวน ๓,๓๓๖,๗๙๖ ราย หรือร้อยละ ๕๕.๙ และเป็นเพศหญิงจำนวน ๒,๖๓๖,๖๙๓ ราย หรือร้อยละ ๔๔.๑ ทำให้มีผู้ถือครองทำการเกษตรเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง

ผลจากการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางการเกษตรช่วงระยะเวลา ๑๕ ปี (ปี ๒๕๔๖-๒๕๖๑) พบว่าจำนวนผู้ถือครองทำการเกษตรที่เป็นเพศหญิงในปี ๒๕๕๑ ลดลงจากปี ๒๕๔๖ ร้อยละ -๐.๖ และในปี ๒๕๕๖ มีจำนวนผู้ถือครองทำการเกษตรเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง โดยในปี ๒๕๕๖ เพิ่มขึ้นจากปี ๒๕๕๑ และปี ๒๕๖๑ เพิ่มขึ้นจากปี ๒๕๖๖ ร้อยละ ๒๓.๐ และ ๓๔.๑ ตามลำดับ

จำนวนผู้ถือครองทำการเกษตรมีอายุอยู่ในช่วง ๕๕-๖๔ ปี มากที่สุดร้อยละ ๓๑.๖ และมีอายุอยู่ในช่วง ๔๕-๕๔ ปี ๖๕ ปีขึ้นไป ๓๕-๔๔ ปี ร้อยละ ๓๐.๘ ๑๘.๗ และ ๑๕.๖ ตามลำดับ ผลจากการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางการเกษตรในรอบ ๑๕ ปีที่ผ่านมา (ปี ๒๕๔๖-๒๕๖๑) พบว่าจำนวนผู้ถือครองทำการเกษตรที่มีช่วงอายุค่อนข้างสูงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเพิ่มขึ้นในปี ๒๕๔๖ ช่วงอายุ ๕๕-๖๔ ปี มีจำนวนผู้ถือครอง ๑,๐๖๔,๘๕๑ ราย เป็น ๑,๘๘๖,๕๕๓ ราย ในปี ๒๕๖๑ รองลงมาคือช่วงอายุมากกว่า ๖๕ ปีขึ้นไป ในปี ๒๕๔๖ มีจำนวน ๗๕๙,๗๔๗ ราย เพิ่มขึ้นเป็น ๑,๑๑๖,๔๘๖ ราย ในปี ๒๕๖๑ ส่วนช่วงอายุที่มีแนวโน้มลดลงคือ ช่วงอายุ ๒๕-๓๔ ปี ในปี ๒๕๔๖ มีจำนวน ๗๔๙,๕๖๘ ราย ลดลงในปี ๒๕๖๑ เป็น ๑๘๕,๗๔๓ ราย รองลงมาคือช่วงอายุ ต่ำกว่า ๒๕ ปี มีจำนวน ๕๑,๓๐๐ ลดลงในปี ๒๕๖๑ เป็น ๑๖,๕๘๘ ราย (ตารางที่ ๓-๑๓)

ตาราง ๓-๑๒ เนื้อที่และร้อยละของเนื้อที่ถือครองของการเกษตร จำแนกตามการใช้ประโยชน์ในที่ดิน

การใช้ประโยชน์ ในที่ดิน	เนื้อที่เพาะปลูก (ไร่)					ร้อยละการเปลี่ยนแปลง			
	๒๕๔๑	๒๕๔๖	๒๕๕๑	๒๕๕๖	๒๕๖๑	๕๖/๔๑	๕๖/๔๖	๕๖/๕๑	๖๑/๕๖
ที่ปลูกข้าว	๖๒,๖๘๐,๕๙๘ (๕๖.๑๓)	๕๘,๙๑๕,๔๓๖ (๕๒.๒๘)	๕๖,๙๕๑,๐๗๑ (๕๐.๕๖)	๕๙,๘๑๒,๓๑๙ (๕๑.๒๙)	๕๕,๗๓๙,๔๗๐ (๔๘.๕๓)	-๖.๐	-๓.๓	๕.๐	-๘.๕
ที่ปลูกยางพารา	๑๐,๕๕๔,๔๑๗ (๙.๓๖)	๙,๖๔๔,๔๒๘ (๘.๕๖)	๑๓,๖๓๑,๘๕๑ (๑๒.๑๐)	๑๖,๙๓๙,๕๙๖ (๑๔.๕๒)	๑๔,๘๕๕,๐๙๖ (๑๓.๑๗)	-๗.๗	๔๑.๓	๒๔.๓	-๑๒.๓
ที่ปลูกพืชยืนต้น ไม้ผล และสวนป่า	๑๑,๗๘๑,๘๙๙ (๑๐.๕๖)	๑๓,๒๐๗,๖๐๒ (๑๑.๗๒)	๑๑,๘๗๔,๑๖๓ (๑๐.๕๔)	๙,๘๔๑,๔๒๔ (๘.๔๔)	๑๒,๙๐๕,๔๗๓ (๑๑.๔๔)	๑๒.๐	-๑๐.๑	-๑๗.๑	๓๑.๑
ที่ปลูกพืชไร่	๒๐,๙๖๔,๙๐๖ (๑๘.๗๗)	๒๑,๕๔๙,๔๑๓ (๑๙.๑๒)	๒๒,๑๘๒,๙๖๓ (๑๙.๖๙)	๒๖,๑๐๒,๖๖๖ (๒๒.๓๘)	๒๔,๕๐๐,๕๔๓ (๒๑.๗๒)	๒.๘	๒.๙	๑๗.๗	-๖.๑
ที่ปลูกผัก สมุนไพร และไม้ดอกไม้ ประดับ	๑,๖๐๕,๒๔๑ (๑.๔๔)	๑,๓๗๘,๗๓๐ (๑.๒๒)	๑,๓๓๓,๘๓๒ (๑.๒๒)	๙๖๐,๗๘๕ (๐.๘๒)	๑,๐๗๖,๓๙๕ (๐.๙๕)	-๑๔.๑	-๐.๔	-๓๐.๑	๑๒.๐
อื่นๆ	๔,๑๗๗,๔๐๘ (๓.๗๔)	๗,๙๘๙,๘๖๕ (๗.๐๙)	๖,๖๒๐,๕๒๑ (๕.๘๘)	๒,๙๖๗,๑๗๔ (๒.๕๔)	๔,๗๒๖,๓๗๕ (๔.๑๙)	๙๑.๓	-๑๗.๑	-๕๕.๒	๕๙.๓
รวม	๑๑๑,๖๗๔,๔๖๙	๑๑๒,๖๘๕,๔๗๔	๑๑๒,๖๓๔,๔๐๑	๑๑๖,๖๒๓,๖๖๔	๑๑๒,๘๐๓,๓๕๒	๐.๙	๐.๐	๓.๕	-๓.๓

ที่มา: สำนักการเกษตร พ.ศ.๒๕๔๖ พ.ศ.๒๕๕๖ และสำรวจการเปลี่ยนแปลงทางการเกษตร พ.ศ. ๒๕๔๑ พ.ศ. ๒๕๕๑ พ.ศ. ๒๕๖๑

ตาราง ๓-๑๓ จำนวนและร้อยละของผู้ถือครองทำเกษตร จำแนกตามเพศและอายุ พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๕๑
๒๕๕๖ และ ๒๕๖๑

เพศและอายุ	จำนวนและร้อยละของผู้ถือครอง (ราย)				ร้อยละของการเปลี่ยนแปลง		
	๒๕๔๖	๒๕๕๑	๒๕๕๖	๒๕๖๑	๒๕๕๑/๔๖	๒๕๕๖/๕๑	๒๕๖๑/๕๖
ผู้ถือครองทำ การเกษตร (ไม่รวมบริษัท)	๕,๘๐๘,๑๒๘	๕,๘๑๙,๔๔๑	๕,๙๐๕,๗๑๔	๕,๙๗๓,๔๘๙	๐.๒	๑.๕	๑.๑
เพศ							
ชาย	๔,๒๐๐,๔๖๑ (๗๒.๓)	๔,๒๒๑,๐๙๑ (๗๒.๕)	๓,๗๖๑,๖๐๒ (๖๓.๗)	๓,๓๓๖,๗๙๖ (๕๕.๙)	๐.๕	-๑๐.๙	-๑๑.๓
หญิง	๑,๖๐๗,๖๖๗ (๒๗.๗)	๑,๕๙๘,๓๕๐ (๒๗.๕)	๒,๑๔๔,๑๑๒ (๓๖.๓)	๒,๖๓๖,๖๙๓ (๔๔.๑)	-๐.๖	๓๔.๑	๒๓.๐
อายุ							
ต่ำกว่า ๒๕ ปี	๕๑,๓๐๐ (๐.๙)	๒๖,๕๖๑ (๐.๕)	๓๔,๓๑๓ (๐.๖)	๑๖,๕๘๘ (๐.๓)	-๔๘.๒	๒๙.๒	-๕๑.๗
๒๕ - ๓๔ ปี	๗๔๙,๕๖๘ (๑๒.๙)	๓๖๕,๖๘๘ (๖.๓)	๓๐๖,๑๔๐ (๕.๒)	๑๘๕,๗๔๓ (๓.๑)	-๕๑.๒	-๑๖.๓	-๓๙.๓
๓๕ - ๔๔ ปี	๑,๕๕๓,๗๙๙ (๒๖.๘)	๑,๓๓๘,๕๓๓ (๒๓.๐)	๑,๐๘๘,๓๘๙ (๑๘.๔)	๙๒๙,๓๙๗ (๑๕.๖)	-๑๓.๙	-๑๘.๗	-๑๔.๖
๔๕ - ๕๔ ปี	๑,๖๒๘,๘๖๓ (๒๘.๐)	๑,๗๖๘,๐๑๖ (๓๐.๔)	๑,๘๓๔,๙๕๘ (๓๑.๑)	๑,๘๓๘,๗๒๒ (๓๐.๘)	๘.๕	๓.๘	๐.๒
๕๕ - ๖๔ ปี	๑,๐๖๔,๘๕๑ (๑๘.๓)	๑,๓๗๒,๘๓๑ (๒๓.๖)	๑,๕๕๕,๖๐๕ (๒๖.๒)	๑,๘๘๖,๕๕๓ (๓๑.๖)	๒๘.๙	๑๒.๖	๒๒.๑
๖๕ ปีขึ้นไป	๗๕๙,๗๔๗ (๑๓.๑)	๙๔๗,๘๑๒ (๑๖.๓)	๑,๐๙๖,๓๑๖ (๑๘.๖)	๑,๑๑๖,๔๘๖ (๑๘.๗)	๒๔.๘	๑๕.๗	๑.๘

ที่มา: สำนักงานการเกษตร พ.ศ.๒๕๔๖ พ.ศ.๒๕๕๖ และสำรวจการเปลี่ยนแปลงทางการเกษตร พ.ศ. ๒๕๕๑ พ.ศ. ๒๕๖๑

บทที่ ๔

การวิเคราะห์กำหนดแผนการใช้ที่ดินเพื่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

๔.๑ การเปลี่ยนแปลงทางการเกษตรและการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน

จากการศึกษาข้อมูลประชากร สำนะโนการเกษตร การใช้ที่ดิน นโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ กับพื้นที่เกษตรกรรมทำให้ทราบว่า

ประชากรของประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นแต่การเพิ่มขึ้นอยู่ในอัตราที่ค่อนข้างต่ำ เมื่อเทียบกับการเปลี่ยนแปลงประชากรของโลก การใช้ที่ดินของประเทศไทยมีการใช้ที่ดินทำการเกษตรมากถึง ๑๗.๗ ล้านไร่ และพื้นที่เกษตรกรรมมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้น

พื้นที่ป่าไม้มีแนวโน้มภาคเปลี่ยนแปลงลดลง ปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยตามรายงานของกรมป่าไม้มีเนื้อที่ ๑๐๒.๕ ล้านไร่ และเมื่อพฤษภาคม ๒๕๖๒ รัฐบาลเห็นชอบนโยบายป่าไม้แห่งชาติกำหนดให้มีพื้นที่ป่าไม้ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๔๐ ของประเทศ นั้นแสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ในอนาคตควรจะต้องมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้างมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นค่อนข้างรวดเร็ว โดยจากในปี ๒๕๔๙/๒๕๕๐ มีเนื้อที่ ๑๔.๘๔ ล้านไร่ เพิ่มขึ้นเป็น ๑๘.๗๔ ล้านไร่ ในปี ๒๕๖๐/๒๕๖๑ หรือเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ ๒๐.๘

จากข้อมูลสำมะโนการเกษตรในช่วงปี ๒๕๔๖-๒๕๖๑ พบว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเกษตรของประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย คือ พื้นที่ถือครองทำการเกษตรเปลี่ยนแปลงจาก ๑๑๒.๖ ล้านไร่ เป็น ๑๑๒.๘ ล้านไร่ จำนวนผู้ถือครองทำการเกษตรจาก ๕.๘๒ ล้านราย เป็น ๕.๘๘ ล้านราย เนื้อที่ถือครองเฉลี่ยจาก ๑๙.๔ ไร่ต่อราย เป็น ๑๙.๐ ไร่ต่อราย มีเพียงเนื้อที่ถือครองทำการเกษตรบริเวณภาคกลางที่ลดลงในช่วงเวลาปี ๒๕๔๖-๒๕๖๑ จาก ๒๑,๕๙๒,๓๙๑ ไร่ เป็น ๑๙,๐๘๘,๙๒๘ ไร่ หรือเปลี่ยนแปลงลดลงร้อยละ ๑๑.๕

เพื่อให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินให้ชัดเจนมากขึ้นจึงได้ทำการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินโดยใช้วิธี Confusion Matrix ที่จะแสดงให้เห็นว่าการใช้ที่ดินที่เปลี่ยนแปลงนั้นเปลี่ยนแปลงจากประเภทการใช้ที่ดินอะไรไปเป็นการใช้ที่ดินประเภทใด โดยทำการเปรียบเทียบการใช้ที่ดินในระหว่างช่วงเวลาปี ๒๕๔๙-๒๕๕๐ ถึงปี ๒๕๖๐-๒๕๖๑ พบว่า

พื้นที่ป่าไม้เปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรมมากที่สุดถึง ๑๒,๔๔๘,๙๘๓ ไร่ รองลงมาเป็นพื้นที่เบ็ดเตล็ด เปลี่ยนไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรม จำนวน ๔,๘๐๕,๔๐๙ ไร่ พื้นที่เกษตรกรรมเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่เบ็ดเตล็ด ๓,๖๗๑,๓๒๑ ไร่ และพื้นที่เกษตรกรรมเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง ๓,๖๓๕,๙๐๑ ไร่ รายละเอียดตามตารางที่ ๔-๑

เมื่อพิจารณาเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินบริเวณกรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีเนื้อที่รวม ๔,๗๙๖,๘๘๓ ไร่ ในช่วงเวลาเดียวกันพบว่า ประเภทการใช้ที่ดินที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด คือ เปลี่ยนแปลงจากพื้นที่เกษตรกรรมไปเป็นพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง มีเนื้อที่ ๒๖๔,๗๕๑ ไร่ รองลงไปเป็นการเปลี่ยนแปลง

จากพื้นที่เกษตรกรรมไปเป็นพื้นที่เบ็ดเตล็ด จำนวน ๑๑๔,๖๑๙ ไร่ และเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่เบ็ดเตล็ดไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ๑๐๓,๖๔๒ ไร่ รายละเอียดตามตารางที่ ๔-๒

จากการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ที่ดินของประเทศที่มากที่สุด คือ เปลี่ยนแปลงจากพื้นที่ป่าไม้ไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรม และถ้าไม่รับรวมการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เบ็ดเตล็ดซึ่งหมายถึงพื้นที่ไม่สามารถจำแนกประเภทที่ดินให้แน่ชัดได้ จะเป็นการเปลี่ยนแปลงประเภทการใช้ที่ดินจากพื้นที่เกษตรกรรมไปเป็นพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง การเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ที่ดินดังกล่าว ถ้าปราศจากการควบคุมแล้วจะเป็นผลเสียโดยรวมต่อประเทศ แต่จากการศึกษาข้อมูลนโยบายและข้อกฎหมายจะพบว่ารัฐบาลได้มีแนวทาง และได้ประกาศชัดเจนเกี่ยวกับการคุ้มครองพื้นที่ป่าไม้ไม่ให้ลดลงไปจากเดิม และจะต้องเพิ่มพื้นที่ป่าอนุรักษ์ให้ได้ร้อยละ ๒๕ ของเนื้อที่ประเทศหรือ ๘๑ ล้านไร่ และพื้นที่ป่าเศรษฐกิจรวมกับป่าชุมชน ร้อยละ ๑๕ ของเนื้อที่ประเทศหรือ ๔๘ ล้านไร่ ตามนโยบายป่าไม้แห่งชาติที่กำหนดให้มีพื้นที่ป่าไม้ร้อยละ ๔๐ ของประเทศ ซึ่งจะเป็นการประกันได้ว่าพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยจะไม่ถูกบุกรุกและพื้นที่ที่ลดลง ตามแผนแม่บทในการบริหารจัดการที่มีหน่วยงานรับผิดชอบตามกฎหมาย

แต่ปัญหาพื้นที่เกษตรกรรมมีการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ที่ดินไปเป็นกิจกรรมอื่นนอกภาคการเกษตร เช่น เปลี่ยนเป็นพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้างยังขาดนโยบายการควบคุมดูแลที่ชัดเจน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีที่มีศักยภาพการผลิตสูงไปใช้ประโยชน์อื่น ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างการรับรู้ถึงศักยภาพของพื้นที่เกษตรกรรมที่ให้บรรลุผลที่แตกต่างกัน โดยต้องสร้างและเผยแพร่ข้อมูลรวมถึงขอบเขตในรูปของแผนที่ เพื่อใช้สนับสนุนการตัดสินใจกำหนดทิศทางการพัฒนาเมืองไม่ให้รุกร้าในพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี และควรมีมาตรการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีไว้เพื่อความมั่นคงทางด้านอาหารและเกษตรกรรมของประเทศ

ตารางที่ ๔-๑ การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของประเทศไทยระหว่างช่วงปี ๒๕๔๙-๒๕๕๐ และปี ๒๕๖๐-๒๕๖๑

การใช้ที่ดิน ๒๕๔๙-๒๕๕๐	การใช้ที่ดิน ๒๕๖๐-๒๕๖๑					
	พื้นที่ เกษตรกรรม	พื้นที่ป่าไม้	พื้นที่เบ็ดเตล็ด	พื้นที่ชุมชนและ สิ่งปลูกสร้าง	พื้นที่แหล่งน้ำ	รวม
พื้นที่ เกษตรกรรม	๑๕๖,๗๓๗,๓๐๐ (๔๘.๙)	๒,๔๕๐,๕๙๙ (๐.๘)	๓,๖๗๑,๓๒๑ (๑.๑)	๓,๖๓๕,๙๐๑ (๑.๑)	๑,๒๓๐,๘๐๑ (๐.๔)	๑๖๗,๗๒๕,๙๒๒ (๕๒.๓)
พื้นที่ป่าไม้	๑๒,๔๔๘,๙๘๓ (๓.๙)	๑๐๑,๗๕๗,๕๘๐ (๓๑.๗)	๑,๑๓๕,๔๑๖ (๐.๔)	๕๒๒,๑๓๘ (๐.๒)	๒๗๙,๒๖๙ (๐.๑)	๑๑๖,๑๔๓,๓๘๖ (๓๖.๒)
พื้นที่เบ็ดเตล็ด	๔,๘๐๕,๔๐๙ (๑.๕)	๕๖๔,๓๐๘ (๐.๒)	๔,๘๗๔,๘๗๒ (๑.๕)	๖๖๗,๑๐๕ (๐.๒)	๔๒๘,๐๕๓ (๐.๑)	๑๑,๓๓๙,๗๕๗ (๓.๕)
พื้นที่ชุมชนและ สิ่งปลูกสร้าง	๑,๘๗๘,๔๖๙ (๐.๖)	๑๙๓,๙๓๓ (๐.๑)	๓๓๕,๒๐๐ (๐.๑)	๑๓,๘๕๒,๖๙๗ (๔.๓)	๑๒๕,๒๕๙ (๐.๐)	๑๖,๓๘๕,๕๕๘ (๕.๑)
พื้นที่แหล่งน้ำ	๓๖๓,๐๖๖ (๐.๑)	๔๗,๓๔๓ (๐.๐)	๒๐๗,๙๖๙ (๐.๑)	๑๐๐,๗๒๐ (๐.๐)	๘,๓๘๓,๑๖๖ (๒.๖)	๙,๑๐๒,๒๖๔ (๒.๘)
รวม	๑๗๖,๒๓๓,๒๒๗ (๕๕.๐)	๑๐๕,๐๑๓,๗๗๓ (๓๒.๗)	๑๐,๒๒๔,๗๗๘ (๓.๒)	๑๘,๗๗๘,๕๖๑ (๕.๙)	๑๐,๔๔๖,๕๔๘ (๓.๓)	๓๒๐,๖๙๖,๘๘๗ (๑๐๐.๐)

ที่มา: กองนโยบายและแผนการใช้ที่ดิน

ตารางที่ ๔-๒ การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในพื้นที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ระหว่างช่วงปี ๒๕๔๙-๒๕๕๐ และปี ๒๕๖๐-๒๕๖๑

การใช้ที่ดิน ๒๕๔๙-๒๕๕๐	การใช้ที่ดิน ๒๕๖๐-๒๕๖๑					
	พื้นที่ เกษตรกรรม	พื้นที่ป่าไม้	พื้นที่ เบ็ดเตล็ด	พื้นที่ชุมชนและ สิ่งปลูกสร้าง	พื้นที่แหล่งน้ำ	รวม
พื้นที่ เกษตรกรรม	๒,๒๐๙,๖๘๐ (๔๖.๑)	๙,๖๕๕ (๐.๒)	๑๑๔,๖๑๙ (๒.๔)	๒๖๔,๗๕๑ (๕.๕)	๒๖,๕๑๐ (๐.๖)	๒,๖๒๕,๒๑๕ (๕๔.๗)
พื้นที่ป่าไม้	๔,๙๙๑ (๐.๑)	๒๑,๓๕๘ (๐.๔)	๔,๓๕๓ (๐.๑)	๘,๖๗๕ (๐.๒)	๑,๗๐๖ (๐.๐)	๔๑,๐๘๓ (๐.๙)
พื้นที่เบ็ดเตล็ด	๑๐๓,๖๔๒ (๒.๒)	๒,๕๖๓ (๐.๑)	๑๖๘,๑๕๑ (๓.๕)	๘๔,๓๙๕ (๑.๘)	๔,๘๖๗ (๐.๑)	๓๖๓,๖๑๘ (๗.๖)
พื้นที่ชุมชนและ สิ่งปลูกสร้าง	๑๐๒,๔๗๐ (๒.๑)	๑,๓๓๘ (๐.๐)	๔๕,๐๕๔ (๐.๙)	๑,๔๒๕,๘๔๕ (๒๙.๗)	๑๒,๗๑๒ (๐.๓)	๑,๕๘๗,๔๑๙ (๓๓.๑)
พื้นที่แหล่งน้ำ	๑๒,๒๔๘ (๐.๓)	๖๒๐ (๐.๐)	๑๓,๕๗๒ (๐.๓)	๑๒,๙๖๑ (๐.๓)	๑๔๐,๑๔๗ (๒.๙)	๑๗๙,๕๔๘ (๓.๗)
รวม	๒,๔๓๓,๐๓๑ (๕๐.๗)	๓๕,๕๓๔ (๐.๗)	๓๔๕,๗๔๙ (๗.๒)	๑,๗๙๖,๖๒๗ (๓๗.๕)	๑๘๕,๙๔๒ (๓.๙)	๔,๗๙๖,๘๘๓ (๑๐๐.๐)

ที่มา: กองนโยบายและแผนการใช้ที่ดิน

๔.๒ การประเมินคุณภาพที่ดิน

การประเมินคุณภาพที่ดิน (Land Evaluation) สำหรับการวางแผนการใช้ที่ดินเพื่อกำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศไทยได้ใช้ฐานข้อมูลการประเมินความเหมาะสมของที่ดินสำหรับพืชเศรษฐกิจ (๒๕๖๒) ของกองนโยบายและแผนการใช้ที่ดิน ที่ใช้แผนที่ดิน และแผนที่การใช้ที่ดิน มาตราส่วน ๑:๒๕,๐๐๐ เป็นพื้นฐานในการจัดทำ มาประกอบการกำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม โดยใช้ข้อมูลความเหมาะสมของที่ดินสำหรับพืชเศรษฐกิจ ๑๙ ชนิดประกอบด้วย ข้าว อ้อยโรงงาน มันสำปะหลัง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ สับปะรด ปาล์มน้ำมัน ยางพารา มะพร้าว ลำไยทุเรียน เงาะ มังคุด กาแฟอบาบัก กาแฟโรบัสต้า มะม่วง กระชายดำ ขมิ้นชัน บัวบก และไพล (ตารางที่ ๔-๓)

การประเมินคุณภาพที่ดิน เป็นการประเมินศักยภาพของที่ดิน ทำให้ทราบว่าที่ดินนั้นๆ เหมาะสมมากหรือน้อยเพียงใดต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ทั้งนี้ที่ดิน (Land) จะหมายรวมถึง สภาพภูมิประเทศ ดิน ภูมิอากาศ สิ่งปกคลุมดิน และปัจจัยอื่นๆ เพื่อที่จะใช้ในการบ่งชี้และเปรียบเทียบกับการใช้ที่ดินในรูปแบบต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ของการประเมินที่ดิน (Riveira & Maseda, 2006) การประเมินคุณภาพที่ดินพิจารณาจากคุณลักษณะที่ดินที่ได้จำแนกไว้ในแต่ละหน่วยที่ดิน (Land Unit, LU) สภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการเจริญเติบโตของพืช และระดับการจัดการในการใช้ประโยชน์ที่ดินสำหรับแต่ละประเภทการใช้ที่ดิน (Land Utilization Type, LUT) ซึ่งการประเมินคุณภาพที่ดินด้านกายภาพหรือด้านคุณภาพ (Qualitative land evaluation) ได้ศึกษาตามกรอบแนวทางขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ Guidelines: Land evaluation for rainfed agriculture (FAO., 1983) และคู่มือการประเมินคุณภาพที่ดินสำหรับพืชเศรษฐกิจ ของกรมพัฒนาที่ดิน (๒๕๓๕)

คุณภาพที่ดิน (land quality) คือ คุณสมบัติของดินที่คำนึงถึงองค์ประกอบของสภาพสิ่งแวดล้อมที่อยู่โดยรอบ เช่น สภาพภูมิอากาศ สภาพพื้นที่ พืชพรรณธรรมชาติ สิ่งมีชีวิตและการใช้ประโยชน์ที่ดิน เป็นต้น โดยทั่วไปการประเมินคุณภาพที่ดินทางกายจะพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างความต้องการปัจจัยคุณภาพที่ดินของพืชแต่ละชนิดกับคุณภาพที่ดินของแต่ละหน่วยที่ดินนั้นๆ เหมาะสมมากหรือน้อยเพียงใด คุณภาพที่ดินที่ใช้พิจารณาในการประเมินความเหมาะสมของที่ดินพืชเศรษฐกิจมีดังนี้

- ระบอบอุณหภูมิ (Temperature regime: t) คุณลักษณะที่ดินที่เป็นตัวแทน ได้แก่ ค่าอุณหภูมิเฉลี่ยในฤดูปลูกเพราะอุณหภูมิมีอิทธิพลต่อการงอกของเมล็ด ต่อการออกดอกของพืชบางชนิด และมีส่วนสัมพันธ์กับขบวนการสังเคราะห์แสง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการเจริญเติบโตของพืช

- ความชุ่มชื้นที่เป็นประโยชน์ต่อพืช (Moisture availability: m) คุณลักษณะที่ดินที่เป็นตัวแทน ได้แก่ ระยะเวลาการท่วมขังของน้ำในฤดูฝน ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยในรอบปีหรือความต้องการน้ำในช่วงการเจริญเติบโตของพืช

- ความเป็นประโยชน์ของออกซิเจนต่อรากพืช (Oxygen availability: o) คุณลักษณะที่ดินที่เป็นตัวแทน ได้แก่ สภาพการระบายน้ำของดิน ทั้งนี้เพราะพืชโดยทั่วไป รากพืชต้องการออกซิเจนในขบวนการหายใจ

- ความเป็นประโยชน์ของธาตุอาหาร (Nutrient availability: s) คุณลักษณะที่ดินที่เป็นตัวแทน ได้แก่ ปริมาณธาตุอาหารพืชในดิน

- ความจุในการดูดซับธาตุอาหาร (Nutrient retention capacity: n) คุณลักษณะที่ดินที่เป็นตัวแทน ได้แก่ ความจุในการแลกเปลี่ยนประจุบวก (Cation exchange capacity) และความอิ่มตัวด้วยด่าง (Base saturation)

- สภาพการหยั่งลึกของราก (Rooting conditions: r) คุณลักษณะที่ดินที่เป็นตัวแทน ได้แก่ ความลึกของดิน ความลึกของระดับน้ำใต้ดิน และชั้นการหยั่งลึกของราก โดยความยากง่ายต่อการหยั่งลึกของรากในดินมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ลักษณะเนื้อดิน โครงสร้างของดิน การเกาะตัวของดิน และปริมาณกรวดหรือเศษหินที่พบในหน้าตัดดิน

- ความเสียหายจากน้ำท่วม (Flood hazard: f) คุณลักษณะที่ดินที่เป็นตัวแทน ได้แก่ จำนวนครั้งที่น้ำท่วมในช่วงรอบปีที่กำหนดไว้

- การมีเกลือมากเกินไป (Excess of salts: x) คุณลักษณะที่ดินที่เป็นตัวแทน ได้แก่ ปริมาณเกลืออิสระที่สะสมมากเกินไปจนเป็นอันตรายต่อการเจริญเติบโตของพืช

- สารพิษ (Soil toxicities: z) คุณลักษณะที่ดินที่เป็นตัวแทน ได้แก่ ระดับความลึกของชั้น jarosite ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อการปฏิกริยาของดิน จะทำให้ดินเป็นกรดจัดมาก ปริมาณซัลเฟตของเหล็ก และอลูมิเนียมในดินจะสูงมากจนเป็นพิษต่อพืช

- สภาพการเชตกรรม (Soil workability: k) คุณลักษณะที่ดินที่เป็นตัวแทน ได้แก่ ชั้นความยากง่ายในการเชตกรรม ซึ่งอาจหมายถึง การไถพรวนโดยเครื่องจักรหรือสัตว์หรือเครื่องมืออื่นๆ ที่ใช้มือก็ได้ ชั้นระดับความยากง่ายในการไถพรวนใช้มาตรฐานเดียวกันกับการจัดลำดับการหยั่งลึกของราก แต่ใช้เฉพาะดินบนเท่านั้น

- ศักยภาพการใช้เครื่องจักร (Potential for mechanization: w) คุณลักษณะที่ดินที่เป็นตัวแทน ได้แก่ ความลาดชันของพื้นที่ ปริมาณหินโผล่ ปริมาณก้อนหิน และการมีเนื้อดินเหนียวจัด ซึ่งปัจจัยทั้ง ๔ นี้ อาจเป็นอุปสรรคต่อการไถพรวนโดยเครื่องจักร

- ความเสียหายจากการกัดกร่อน (Erosion hazard: e) คุณลักษณะที่ดินที่เป็นตัวแทน ได้แก่ ความลาดชันของพื้นที่

การจำแนกชั้นความเหมาะสมของที่ดิน (Land suitability classification) ตามกรอบแนวทางของ FAO ได้จำแนกความเหมาะสมออกเป็น ๒ อันดับ

๑. อันดับที่เหมาะสม (Suitability: S)

๒. อันดับความไม่เหมาะสม (Not suitability: N)

โดยที่อันดับที่เหมาะสมแบ่งย่อยออกเป็น ๓ ชั้น และอันดับที่ไม่เหมาะสม ๑ ชั้น

- S๑: ชั้นที่มีความเหมาะสมสูง
- S๒: ชั้นที่มีความเหมาะสมปานกลาง
- S๓: ชั้นที่มีความเหมาะสมเล็กน้อย
- N: ชั้นที่ไม่มีความเหมาะสม

ในแต่ละชั้นความเหมาะสมยังแบ่งย่อยตามข้อจำกัดของคุณภาพที่ดินที่มีอิทธิพลต่อการเจริญเติบโตของพืช แต่สำหรับการประเมินความเหมาะสมของที่ดินสำหรับการกำหนดเขตคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเป็นการประเมินระดับภาพรวมของประเทศจะไม่แสดงข้อจำกัดของคุณภาพที่ดิน

ตารางที่ ๔-๓ ความเหมาะสมของที่ดินสำหรับพืชเศรษฐกิจของประเทศไทย

พืชเศรษฐกิจ	ระดับความเหมาะสม				รวม
	S๑	S๒	S๓	N	
๑. ข้าว	๓๒,๕๘๘,๔๕๙	๓๐,๔๗๗,๘๔๑	๒๒,๙๒๑,๕๔๙	๖๗,๑๙๖,๖๗๘	๑๕๓,๑๘๔,๕๒๗
๒. อ้อยโรงงาน	๑๑,๒๙๙,๙๔๒	๕๘,๕๔๖,๒๙๘	๒๘,๕๓๐,๐๓๓	๕๔,๘๐๘,๒๕๔	๑๕๓,๑๘๔,๕๒๗
๓. มันสำปะหลัง	๘,๕๒๖,๔๒๑	๔๒,๖๖๖,๑๔๖	๔๔,๖๔๒,๑๓๘	๕๗,๓๔๙,๘๒๒	๑๕๓,๑๘๔,๕๒๗
๔. ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	๓,๖๘๗,๐๐๗	๖๓,๑๒๗,๔๑๒	๒๕,๘๙๐,๑๕๘	๖๐,๔๗๙,๙๕๐	๑๕๓,๑๘๔,๕๒๗
๕. สับปะรด	๑๘,๐๓๐,๒๘๒	๖๙,๑๐๖,๓๖๗	๘,๙๕๑,๕๗๐	๕๗,๐๙๖,๓๐๘	๑๕๓,๑๘๔,๕๒๗
๖. ปาล์มน้ำมัน	๘,๖๘๑,๕๘๔	๑๔,๑๔๖,๓๒๑	๑๗,๔๓๓,๘๘๖	๑๑๒,๔๑๒,๗๓๖	๑๕๓,๑๘๔,๕๒๗
๗. ยางพารา	๑๒,๖๑๒,๗๒๑	๕๘,๓๔๕,๗๘๖	๓๘,๔๓๐,๒๔๕	๔๓,๗๙๕,๗๗๕	๑๕๓,๑๘๔,๕๒๗
๘. มะพร้าว	๒,๘๐๓,๘๘๓	๔๔,๔๒๖,๗๒๔	๓๓,๒๕๖,๗๘๕	๗๒,๖๙๗,๑๓๕	๑๕๓,๑๘๔,๕๒๗
๙. ลำไย	๑๐,๐๖๘,๖๗๓	๕๓,๑๒๓,๙๘๒	๑๑,๙๙๐,๔๘๘	๗๘,๐๐๑,๓๘๔	๑๕๓,๑๘๔,๕๒๗
๑๐. ทูเรียน	๑๑,๗๒๐,๖๘๓	๑๙,๙๗๐,๗๓๕	๔,๐๕๙,๓๔๔	๑๑๗,๔๓๓,๗๖๕	๑๕๓,๑๘๔,๕๒๗
๑๑. เงาะ					
๑๒. มังคุด					
๑๓. กาแฟอาราบิก้า	๙๙๐,๗๘๙	๔๓,๓๕๔,๔๘๖	๒๙,๐๙๘,๑๒๗	๗๙,๗๔๑,๑๒๕	๑๕๓,๑๘๔,๕๒๗
๑๔. กาแฟโรบัสต้า	๘๕๓,๖๖๘	๒๔,๑๗๕,๕๖๒	๕๑,๗๘๗,๐๑๕	๗๖,๓๖๘,๒๘๒	๑๕๓,๑๘๔,๕๒๗
๑๕. มะม่วง*	๗,๑๑๔,๖๔๖	๖๔,๑๐๒,๒๐๕	๒๑,๓๙๕,๙๕๒	๖๐,๕๗๑,๗๒๔	๑๕๓,๑๘๔,๕๒๗
๑๖. กระชายดำ	๘,๑๖๐,๗๘๖	๕๑,๒๙๑,๑๘๙	๔๔,๘๑๔,๔๐๓	๔๘,๙๑๘,๑๔๙	๑๕๓,๑๘๔,๕๒๗
๑๗. ขมิ้นชัน	๑๖,๓๖๗,๓๔๐	๖๗,๕๙๑,๐๔๙	๒๐,๙๒๖,๓๗๔	๔๘,๒๙๙,๗๖๔	๑๕๓,๑๘๔,๕๒๗
๑๘. บัวบก	๕,๒๐๖,๗๐๕	๔๙,๒๘๙,๙๕๓	๓๙,๘๘๒,๒๗๙	๕๘,๘๐๕,๕๕๐	๑๕๓,๑๘๔,๕๒๗
๑๙. ไพล	๑,๔๙๕,๗๕๒	๑๑,๑๓๑,๐๖๘	๑๐๖,๐๙๕,๖๔๐	๓๔,๔๖๒,๐๖๗	๑๕๓,๑๘๔,๕๒๗

ที่มา: กองนโยบายและแผนการใช้ที่ดิน ๒๕๖๒

๔.๓ การวางแผนการใช้ที่ดินเพื่อกำหนดเขตการใช้ที่ดิน

การวางแผนการใช้ที่ดินเพื่อคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศไทยครั้งนี้ ได้ดำเนินการตามกรอบแนวทางการวางแผนการใช้ที่ดินขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) Guidelines for Land-Use Planning ๑๙๙๓ ร่วมกับแนวทางการวางแผนของกรมพัฒนาที่ดิน ๒๕๓๕ (บัณฑิต, ๒๕๓๕) ซึ่งเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ประเมินเชิงพื้นที่ โดยพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องทางกายภาพ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ที่เกี่ยวข้อง อย่างเป็นระบบเพื่อกำหนดทางเลือกที่เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดในการตอบสนองความต้องการใช้ทรัพยากรที่ดินของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อให้เกิดการใช้ที่ดินอย่างชาญฉลาดและมีความยั่งยืน

ขั้นตอนและกระบวนการวางแผนการใช้ที่ดินที่ประยุกต์ใช้ระบบของ FAO และกรมพัฒนาที่ดิน นำมาศึกษาครั้งนี้จะดำเนินการ ๙ ขั้นตอน จนถึงขั้นการจัดทำแผนการใช้ที่ดินพร้อมนโยบายเสนอแนะขั้นตอนทั้ง ๙ ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การกำหนดเป้าหมาย/เป้าประสงค์ของการวางแผนการใช้ที่ดิน

เป็นการกำหนดเป้าหมายหรือเป้าประสงค์ของการวางแผนการใช้ที่ดินที่ต้องการโดยการศึกษาครั้งนี้ มีเป้าหมายของการวางแผนการใช้ที่ดินเพื่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศไทยที่สอดคล้องกับศักยภาพของที่ดิน และเศรษฐกิจ-สังคมของประเทศ

ขั้นตอนที่ ๒ กำหนดกรอบและแผนการดำเนินงาน

เป็นการกำหนดกรอบของงานขั้นตอนและวิธีการที่สอดคล้องกับเรื่องงบประมาณ และเวลาในการดำเนินงาน การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องต่างๆ

ขั้นตอนที่ ๓ วิเคราะห์สถานการณ์เพื่อทราบถึงปัญหาของการใช้ที่ดิน

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่จะประเมินสถานการณ์เพื่อที่จะชี้ถึงปัญหา โดยที่มีข้อมูลจากการศึกษารวบรวมมาสนับสนุน เพื่อนำไปสู่แนวทางการใช้ที่ดิน และทางเลือกที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน

ขั้นตอนที่ ๔ ระบุโอกาสในการเปลี่ยนแปลง

เป็นขั้นตอนที่จะดำเนินต่อจากการกำหนดสภาพปัญหา เพื่อนำมาสู่การพิจารณาหาแนวทางแก้ไขที่สมเหตุสมผล โดยจะต้องกำหนดทางเลือกและโอกาส เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

ขั้นตอนที่ ๕ ประเมินความเหมาะสมของที่ดิน

การประเมินความเหมาะสมของที่ดินเป็นขั้นตอนที่บ่งชี้ถึงศักยภาพของหน่วยที่ดินต่างๆ ที่มีคุณภาพของที่ดินแตกต่างกันว่าจะมีความเหมาะสมสำหรับกิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทใดบ้าง เพื่อนำมากำหนดทางเลือกการใช้ที่ดินให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด ขั้นตอนนี้ดำเนินการตามหลักการจำแนกชั้นความเหมาะสมของที่ดินของ FAO (A framework for Land Evaluation, 1981) และคู่มือการประเมินความเหมาะสมของที่ดินของกรมพัฒนาที่ดิน

ขั้นตอนที่ ๖ ประเมินเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด

โดยจะทำการรวบรวมและสรุปข้อเท็จจริงจากการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสมมากที่สุด โดยทางเลือกการใช้ประโยชน์ที่ดินจะต้องตรงและสอดคล้องกับเป้าหมายที่กำหนดมากที่สุด

ขั้นตอนที่ ๗ จัดทำแผนการใช้ที่ดิน

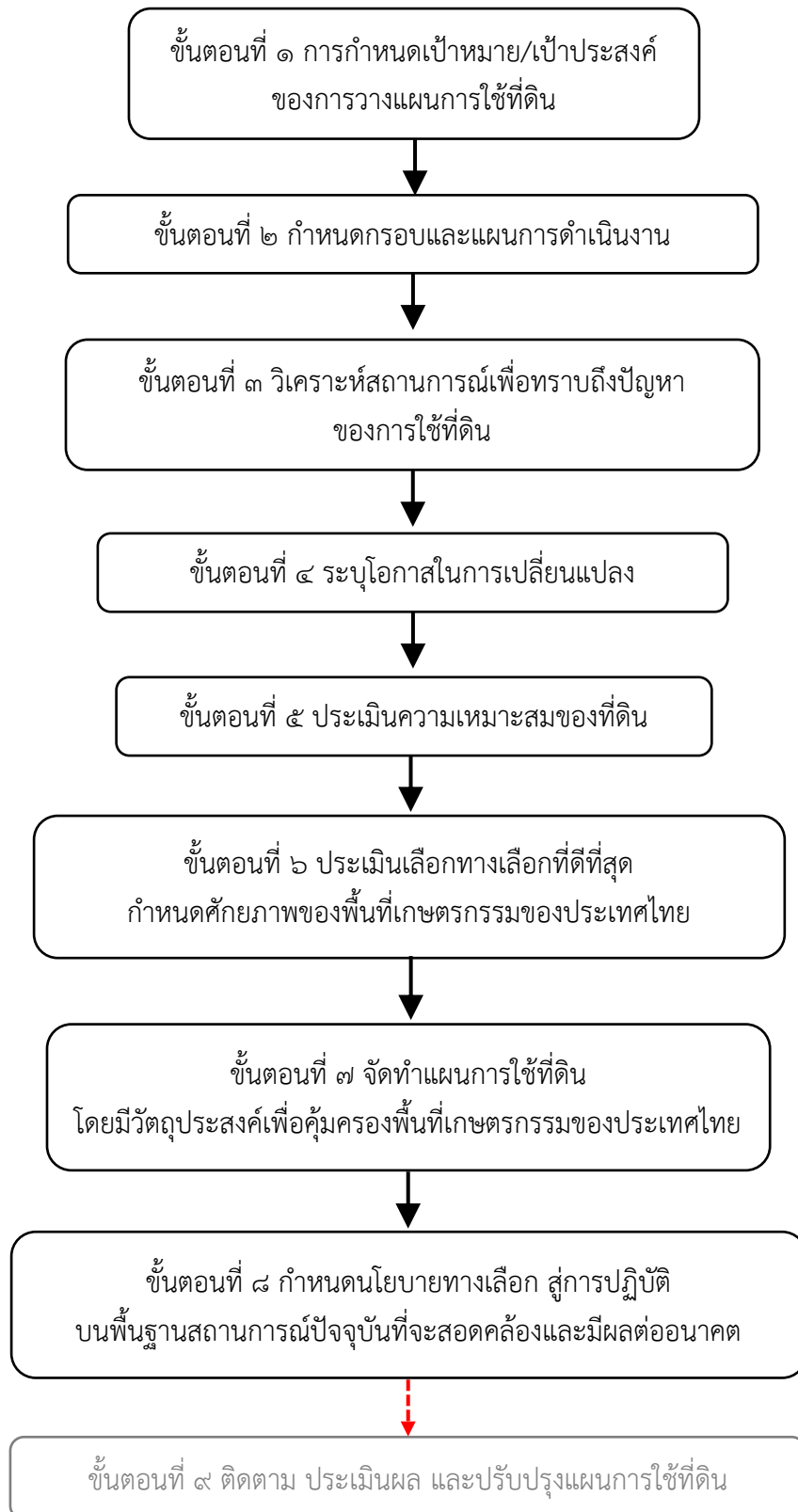
ขั้นตอนนี้เป็นการกำหนดเขตการใช้ที่ดินตามทางเลือกที่เหมาะสมพร้อมแนวทางการใช้ที่ดินที่แนะนำ โดยในการวางแผนการใช้ที่ดินเพื่อคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศไทย ได้กำหนดเขตการใช้ที่ดินสำหรับการเกษตรออกเป็น ๓ เขตคือ เขตเกษตรกรรมชั้นดี เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง และเขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตต่ำ

ขั้นตอนที่ ๘ กำหนดนโยบายทางเลือกสู่การปฏิบัติ

การกำหนดนโยบายทางเลือกที่ตอบสนองต่อสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อให้เป็นแนวทางในการกำหนดมาตรการในการปฏิบัติเพื่อคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในอนาคตให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

ขั้นตอนที่ ๙ ติดตาม ประเมินผล และปรับปรุงแผนการใช้ที่ดิน

เป็นการติดตาม และตรวจสอบผลของแผนการใช้ที่ดินและนโยบายที่เลือกในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศไทย ไปปฏิบัติว่าสำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์เพียงใด เพื่อจะได้ดำเนินการปรับปรุงแผนการใช้ที่ดินเพื่อคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศไทยให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ต่อไป

รูปที่ ๔-๑ ขั้นตอนการวางแผนการใช้ที่ดินเพื่อคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

๔.๔ เขตการใช้ที่ดินเพื่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

จากการวางแผนการใช้ที่ดินพื้นที่ของประเทศไทย ๓๒๐.๗๐ ล้านไร่ ได้กำหนดเขตการใช้ที่ดินต่าง ๆ ตามเงื่อนไขนโยบาย ข้อกฎหมาย การใช้ที่ดิน และศักยภาพของที่ดิน สามารถกำหนดเขตการใช้ที่ดินออกเป็น ๕ เขตประกอบด้วย เขตป่าไม้ เขตเกษตรกรรม เขตชุมชน เขตพื้นที่แหล่งน้ำ และพื้นที่อื่น ๆ ดังนี้

๑. เขตป่าไม้ ๑๓๕.๐๙ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๔๒.๑๓ ของเนื้อที่ประเทศ พิจารณาจาก ยุทธศาสตร์ ป่าไม้แห่งชาติ แผนแม่บทที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไม้ ขอบเขตป่าไม้ตามกฎหมาย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า อุทยานแห่งชาติ เขตห้ามล่าสัตว์ป่า ป่าสงวนแห่งชาติ วนอุทยาน สวนรุกชชาติ สวนพฤกษศาสตร์ เขตอนุรักษ์ ป่าชายเลนตามมติคณะรัฐมนตรี พื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ และชั้นที่ ๒ เพื่อนำมากำหนดเป็นเขตป่าไม้

๒. เขตเกษตรกรรม ๑๕๓.๑๘ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๔๗.๗๗ ของเนื้อที่ประเทศ พิจารณาจากสิทธิในการใช้พื้นที่ได้ตามกฎหมาย เช่น นอกเขตป่าไม้ตามกฎหมาย และนอกเขตพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ และชั้นที่ ๒ มาพิจารณาร่วมกับปัจจัยด้านความเหมาะสมของที่ดิน การพัฒนาระบบชลประทาน และโครงสร้างพื้นฐานด้านการเกษตร และกำหนดเป็นเขตพื้นที่ความเหมาะสมออกเป็น ๓ เขต ดังนี้

๒.๑ เขตเกษตรกรรมขั้นดี มีเนื้อที่ประมาณ ๕๓,๔๙๗,๕๒๕ ไร่ หรือร้อยละ ๑๖.๖๘ ของเนื้อที่ประเทศไทย เป็นเขตที่มีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองไว้เป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตร เพื่อความมั่นคงทางด้านอาหาร และผลิตสินค้าเกษตรที่ให้ผลตอบแทนสูง หรือรองรับอุตสาหกรรมแปรรูปเพื่อการส่งออก โดยรัฐใช้ลงทุนสร้างโครงสร้างพื้นฐานด้านการเกษตรกรรม เช่น โครงการชลประทาน และการจัดรูปที่ดินต่าง ๆ แบ่งออกเป็น ๒ เขตย่อยดังนี้

๑) เขตพื้นที่ทำนา มีเนื้อที่ประมาณ ๓๕,๘๐๖,๓๔๓ ไร่ หรือร้อยละ ๑๑.๑๗ ของเนื้อที่ประเทศ มีการสร้างระบบชลประทาน หรือมีการจัดรูปที่ดิน ทำให้สามารถทำนาได้ผลผลิตสูง พื้นที่ส่วนใหญ่สามารถทำนาได้มากกว่าหนึ่งครั้งในรอบปี ส่วนใหญ่ทำการผลิตข้าวเพื่อการค้าและส่งออกเป็นหลัก มาตรการสำคัญในพื้นที่นี้ควรส่งเสริมให้มีการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิต เพื่อผลิตในเชิงการค้า

๒) เขตปลูกพืชไร่ ไม้ผล และไม้ยืนต้น มีเนื้อที่ประมาณ ๑๗,๖๙๑,๑๘๒ ไร่ หรือร้อยละ ๕.๕๒ ของเนื้อที่ประเทศไทย เป็นเขตที่มีระบบชลประทาน หรือมีการพัฒนาที่ดินที่สามารถทำการผลิตพืชไร่ ไม้ผลได้ผลผลิตดี สภาพพื้นที่เป็นที่ดอน การระบายน้ำดี มีความอุดมสมบูรณ์สูง ส่วนใหญ่มีการผลิตสินค้าเกษตรเพื่ออุตสาหกรรมแปรรูป และผลิตเพื่อการส่งออก มาตรการสำคัญในพื้นที่นี้ควรส่งเสริมให้มีการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิต เพื่อผลิตในเชิงการค้า

๒.๒ เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง มีเนื้อที่ประมาณ ๖๔,๙๒๑,๐๒๕ ไร่ หรือร้อยละ ๒๐.๒๔ ของเนื้อที่ประเทศไทย เป็นเขตที่ควรสงวนไว้เพื่อเป็นพื้นที่เกษตรกรรมในการผลิตอาหารและสินค้าเกษตรของประเทศ เพราะที่มีศักยภาพทางการเกษตรสูง สามารถพัฒนาระบบชลประทาน และโครงสร้างพื้นฐานให้เป็นเกษตรกรรมขั้นดีที่มีผลผลิตสูงต่อไป แบ่งออกเป็น ๒ เขตย่อยดังนี้

๑) เขตพื้นที่ทำนา มีเนื้อที่ประมาณ ๒๖,๐๘๐,๒๓๖ ไร่ หรือร้อยละ ๘.๑๓ ของเนื้อที่ประเทศ มีศักยภาพสูงในการทำนาผลิตข้าว มาตรการสำคัญในพื้นที่นี้ควรส่งเสริมให้มีการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิต เพื่อผลิตในเชิงการค้า

๒) เขตปลูกพืชไร่ ไม้ผล และไม้ยืนต้น มีเนื้อที่ประมาณ ๓๘,๘๔๐,๗๘๙ ไร่ หรือร้อยละ ๑๒.๑๑ ของเนื้อที่ประเทศ เป็นเขตที่สามารถทำการผลิตพืชไร่ ไม้ผลได้ผลผลิตดี มีศักยภาพสูงในการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรให้สามารถทำการเกษตรแบบเข้มข้นได้ มาตรการสำคัญในพื้นที่นี้ควรส่งเสริมให้มีการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิต เพื่อผลิตในเชิงการค้า

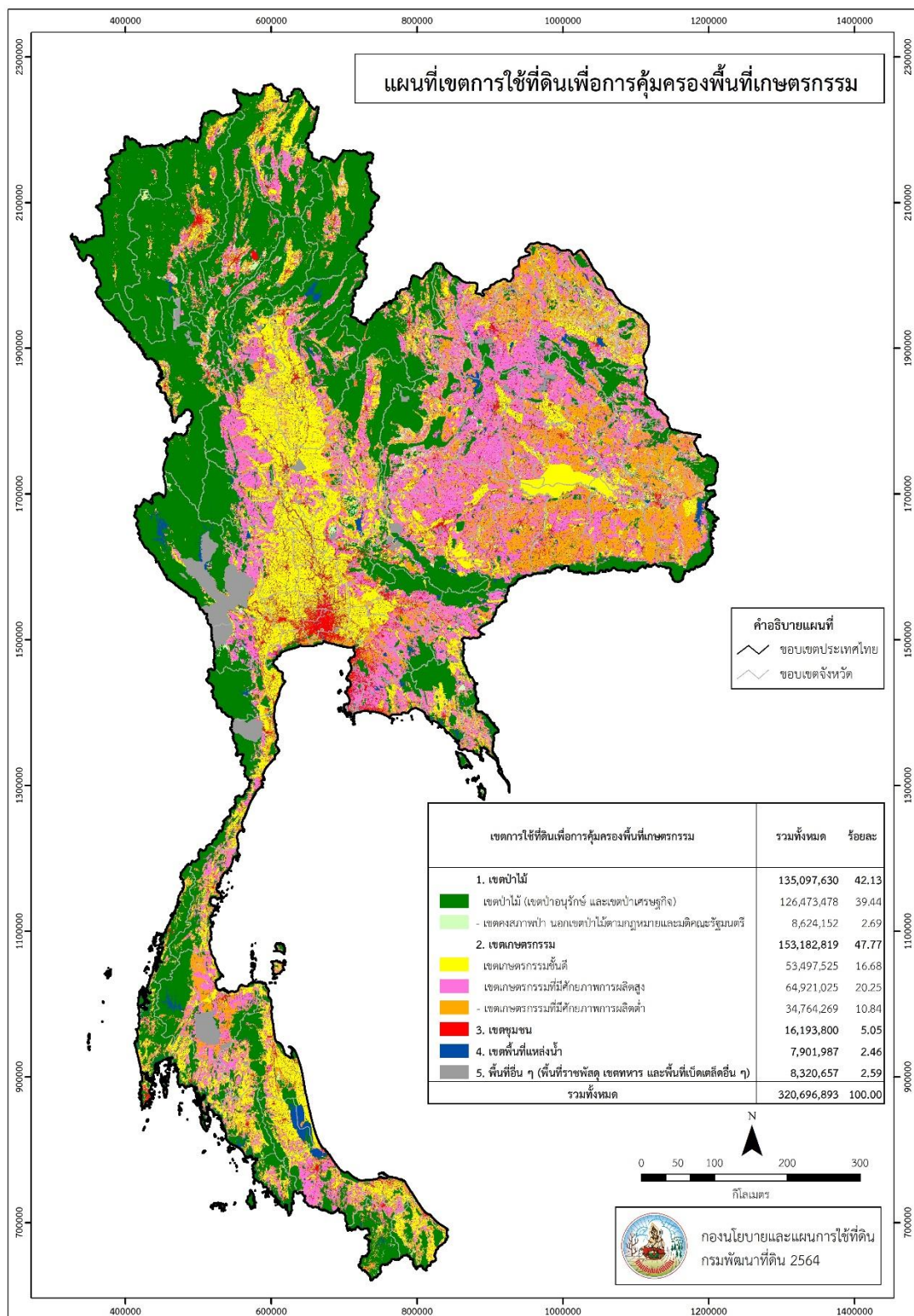
๒.๓ เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตต่ำ มีเนื้อที่ประมาณ ๓๔,๗๖๔,๒๖๙ ไร่ หรือร้อยละ ๑๐.๘๔ ของเนื้อที่ประเทศ เป็นเขตที่มีความเหมาะสมในการผลิตทางการเกษตรค่อนข้างต่ำ หรือไม่เหมาะสมต่อการผลิตสินค้าเกษตร เนื่องจากให้ผลผลิตไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน หรืออาจมีการเสี่ยงต่อภัยพิบัติทางธรรมชาติ การใช้พื้นที่ทำการเกษตรจำเป็นต้องมีการพัฒนาปรับปรุงพื้นที่ที่เหมาะสม

๓. เขตชุมชน ๑๖.๑๙ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๕.๐๕ ของเนื้อที่ประเทศ เขตชุมชนถูกกำหนดขึ้นภายใต้เงื่อนไขจากสภาพการใช้ที่ดินปัจจุบันที่เป็นพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง ประกอบด้วย หมู่บ้าน สถานที่ราชการ และสถาบันต่างๆ สถานีกมกนาคม สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สนามกอล์ฟ และศูนย์อพยพ เป็นต้น รวมถึงพื้นที่อุตสาหกรรมที่ดำเนินการในปัจจุบัน และพื้นที่เขตอุตสาหกรรมเหมืองแร่

๔. เขตพื้นที่แหล่งน้ำ ๗.๙๐ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๒.๔๖ ของเนื้อที่ประเทศ พื้นที่แหล่งน้ำกำหนดจากพื้นที่แหล่งน้ำธรรมชาติ แหล่งน้ำผิวดินที่สร้าง และพื้นที่ลุ่มมีน้ำขังเกือบตลอดทั้งปี

๕. พื้นที่อื่น ๆ ๘.๓๒ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๒.๕๙ ของเนื้อที่ประเทศ เช่น พื้นที่ราชพัสดุ เขตทหาร และพื้นที่เบ็ดเตล็ดอื่น ๆ

สำหรับพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศไทยเพื่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม เป็น ๓ เขตตามศักยภาพของที่ดิน มีข้อเสนอแนะเพื่อความมั่นคงด้านการเกษตรและอาหารของประเทศควรมีมาตรการคุ้มครองการใช้พื้นที่อย่างเข้มข้นในเขตเกษตรกรรมชั้นดี และเขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง ส่วนการใช้ที่ดินเพื่อกิจกรรมนอกภาคการเกษตรควรที่จะพิจารณาในพื้นที่เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพต่ำ โดยมีข้อเสนอแนะและมาตรการในการพัฒนาในแต่ละเขตดังนี้

รูปที่ ๔-๒ แผนที่เขตการใช้ที่ดินเพื่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ตารางที่ ๔-๔ เขตการใช้ที่ดินเพื่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม รายภาค

เขตการใช้ที่ดินเพื่อการคุ้มครอง พื้นที่เกษตรกรรม	ภูมิภาค				รวมทั้งหมด(ไร่)	ร้อยละ
	เหนือ	ตะวันออก เฉียงเหนือ	กลาง	ใต้		
๑. เขตป่าไม้	๖๙,๗๖๔,๔๙๖	๒๕,๓๗๖,๘๘๕	๒๐,๗๖๙,๒๒๖	๑๙,๑๘๗,๐๒๓	๑๓๕,๐๙๗,๖๓๐	๔๒.๑๓
- เขตป่าอนุรักษ์ และเขตป่าเศรษฐกิจ	๖๗,๕๔๗,๒๘๗	๒๐,๘๕๑,๖๙๖	๑๙,๕๔๔,๘๑๔	๑๘,๕๒๙,๖๘๑	๑๒๖,๔๗๓,๔๗๘	๓๙.๔๔
- เขตคงสภาพป่า นอกเขตป่าไม้ตามกฎหมาย และมตiconะรัฐมนตรี	๒,๒๑๗,๒๐๙	๔,๕๒๕,๑๘๙	๑,๒๒๔,๔๑๒	๖๕๗,๓๔๒	๘,๖๒๔,๑๕๒	๒.๖๙
๒. เขตเกษตรกรรม	๓๑,๑๕๕,๑๙๖	๖๙,๓๖๖,๕๔๒	๓๑,๕๖๑,๘๔๙	๒๑,๐๙๙,๒๓๒	๑๕๓,๑๘๒,๘๑๙	๔๗.๗๗
- เขตเกษตรกรรมขั้นดี	๑๕,๖๙๖,๘๙๐	๑๒,๔๔๒,๔๐๘	๑๖,๒๙๗,๙๓๑	๙,๐๖๐,๒๙๗	๕๓,๔๙๗,๕๒๕	๑๖.๖๘
- เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง	๑๒,๐๕๐,๔๓๕	๓๓,๑๓๒,๕๔๑	๑๑,๗๒๑,๕๔๒	๘,๐๑๖,๕๐๕	๖๔,๙๒๑,๐๒๕	๒๐.๒๕
- เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตต่ำ	๓,๔๐๗,๘๗๑	๒๓,๗๙๑,๕๙๓	๓,๕๔๒,๓๗๖	๔,๐๒๒,๔๓๐	๓๔,๗๖๔,๒๖๙	๑๐.๘๔
๓. เขตชุมชน	๓,๕๖๓,๔๖๒	๔,๙๘๔,๗๘๓	๕,๗๗๔,๗๐๑	๑,๘๗๐,๘๕๔	๑๖,๑๙๓,๘๐๐	๕.๐๕
๔. เขตพื้นที่แหล่งน้ำ	๑,๓๙๒,๑๑๔	๓,๒๓๒,๔๓๑	๑,๗๘๒,๑๙๖	๑,๔๙๕,๒๔๖	๗,๙๐๑,๙๘๗	๒.๔๖
๕. พื้นที่อื่น ๆ (พื้นที่ราชพัสดุ เขตทหาร และพื้นที่เบ็ดเตล็ดอื่น ๆ)	๑,๐๗๐,๑๔๘	๑,๓๓๗,๐๑๕	๔,๘๔๘,๘๒๔	๑,๐๖๔,๖๗๐	๘,๓๒๐,๖๕๗	๒.๕๙
รวมทั้งหมด	๑๐๖,๙๔๕,๔๑๖	๑๐๔,๒๙๗,๖๕๖	๖๔,๗๓๖,๗๙๖	๔๔,๗๑๗,๐๒๕	๓๒๐,๖๙๖,๘๙๓	๑๐๐.๐๐

ตารางที่ ๔-๕ เขตเกษตรกรรมของประเทศไทย

เขตการใช้ที่ดินเพื่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ
๑. เขตเกษตรกรรมชั้นดี	๕๓,๔๙๗,๕๒๕	๓๔.๙๒
- เขตพื้นที่ทำนา	๓๕,๘๐๖,๓๔๓	๒๓.๓๗
- เขตปลูกพืชไร่ ไม้ผล และไม้ยืนต้น	๑๗,๖๙๑,๑๘๒	๑๑.๕๕
๒. เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง	๖๔,๙๒๑,๐๒๕	๔๒.๓๙
- เขตพื้นที่ทำนา	๒๖,๐๘๐,๒๓๖	๑๗.๐๓
- เขตปลูกพืชไร่ ไม้ผล และไม้ยืนต้น	๓๘,๘๔๐,๗๘๙	๒๕.๓๖
๓. เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตต่ำ	๓๔,๗๖๔,๒๖๙	๒๒.๖๙
รวมทั้งหมด	๑๕๓,๑๘๒,๘๑๙	๑๐๐.๐๐

๑. เขตเกษตรกรรมชั้นดี ๕๓.๔๙ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๓๔.๙๒ ของเนื้อที่เกษตรกรรม มีข้อเสนอแนะการพัฒนา ดังนี้

- ต้องมีมาตรการในการรักษาคุ่มครองพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีไว้ เพื่อคงให้มีพื้นที่เกษตรชั้นดีของประเทศอย่างถาวรยั่งยืน

- รัฐควรส่งเสริม สนับสนุนให้เกษตรกรสามารถใช้ที่ดินทำการเกษตรให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างยั่งยืน

- เพื่อป้องกันการครอบครองพื้นที่ โดยกลุ่มนายทุน และนำที่ดินไปใช้ประโยชน์นอกภาคการเกษตร หรือมีการทิ้งร้าง จึงควรมีมาตรการตรวจสอบติดตาม เช่น มาตรการด้านภาษีที่ดินและมาตรการช่วยเหลือเกษตรกรที่ต้องการมีที่ดินทำการเกษตร

- นำเทคโนโลยีนวัตกรรม และเครื่องจักรเกษตร มาใช้ในการผลิตในเขตนี้อย่างเข้มข้น เพื่อสามารถเพิ่มผลผลิตโดยเฉพาะผลิตเพื่อการส่งออก และสามารถแข่งขันในตลาดโลกได้

- ต้องมีมาตรการรักษาคุ่มครองพื้นที่ผลิตสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ไว้เพื่อคงให้เป็นพื้นที่เกษตรชั้นดีของประเทศไทยอย่างถาวร

๒. เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง ๖๔.๙๒ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๔๒.๓๙ ของพื้นที่เกษตรกรรม มีข้อเสนอแนะการพัฒนา ดังนี้

- เป็นพื้นที่เป้าหมายในการลงทุนพัฒนาโครงการสร้างทางการเกษตร เช่น ระบบชลประทาน และระบบโลจิสติกส์

- รัฐต้องส่งเสริมสนับสนุนด้านเทคโนโลยีการผลิต และการตลาดให้เกษตรกรสามารถทำการผลิต มีรายได้สูงเพียงพอที่จะจูงใจให้เกษตรกรทำการเกษตรได้อย่างยั่งยืน

- ต้องมีมาตรการคุ้มครองพื้นที่ในเขตนี้ เพื่อประเทศมีพื้นที่เพียงพอในการทำการเกษตร เพื่อความมั่นคงด้านอาหารของประชากรประเทศ

๓. เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตต่ำ ๓๔.๗๖ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๒๒.๖๙ ของพื้นที่เกษตรกรรม มีข้อเสนอแนะการพัฒนา ดังนี้

- การใช้ที่ดินในเขตนี้สามารถพัฒนาใช้ประโยชน์ในกิจกรรมอื่นนอกภาคการเกษตร เช่น เป็นเขตอุตสาหกรรม หรือเขตชุมชนเมือง เป็นต้น
- การใช้ที่ดินทำการเกษตรต้องมีการวางแผนการผลิตและการเพาะปลูกที่ตอบสนองต่อสภาพพื้นที่ และภูมิอากาศ และเลือกชนิดพืชให้เหมาะสมกับที่ดิน
- การทำการเกษตรในเขตนี้ เกษตรกรต้องมีการปรับตัวต่อภาวะเสี่ยง และภัยทางการเกษตรต่าง ๆ ควรมีการนำเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ เพื่อเสริมเพิ่มภูมิคุ้มกันแก่เกษตรกร

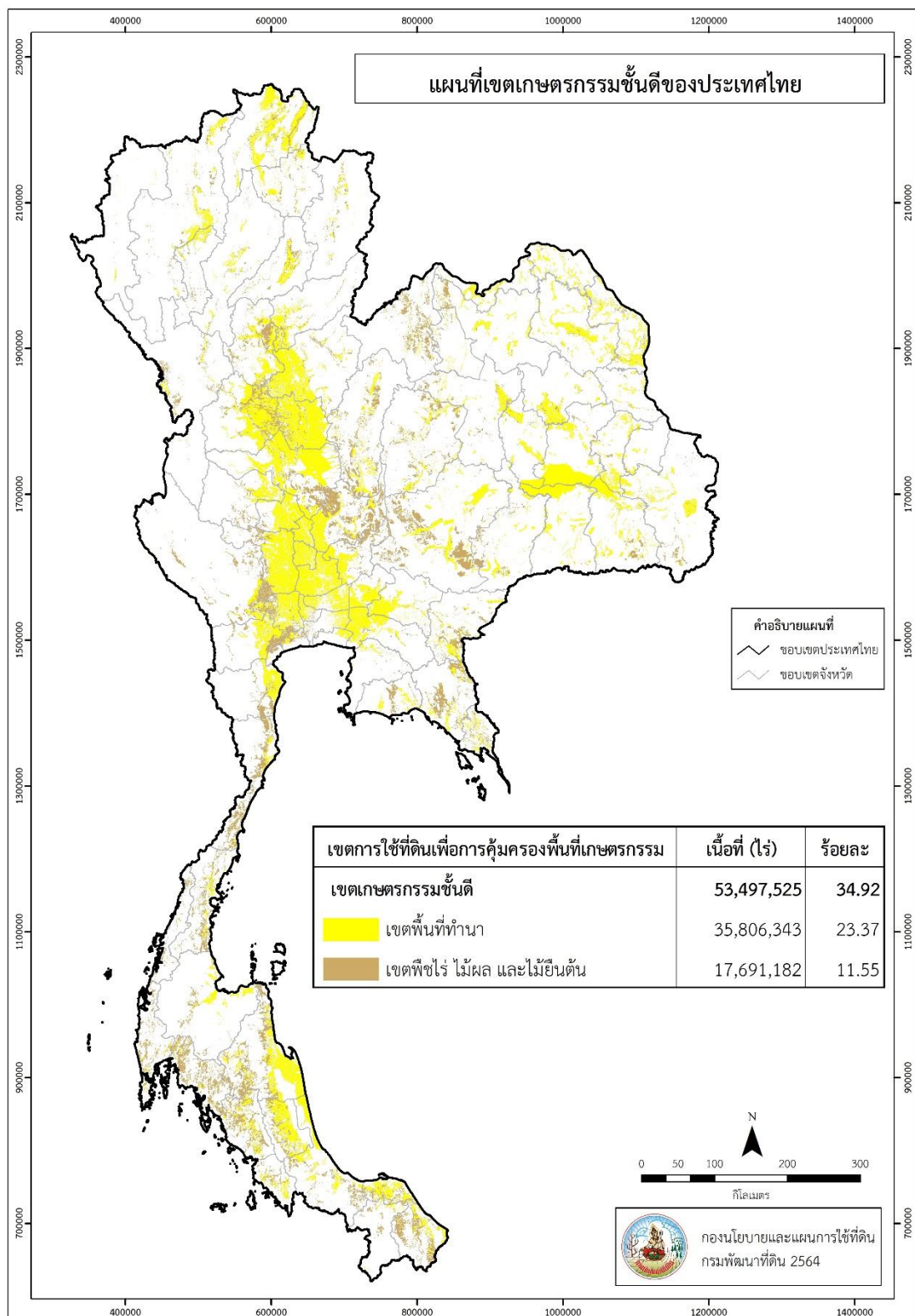
ตารางที่ ๔-๖ เขตการใช้ที่ดินเพื่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม รายจังหวัด

ภาค/จังหวัด	เขตเกษตรกรรมชั้นดี		เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง		เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตต่ำ		รวมทั้งสิ้น	
	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ
รวมทั้งหมด	๕๓,๔๙๗,๕๒๕	๓๔.๙๒	๖๔,๙๒๑,๐๒๕	๔๒.๓๘	๓๔,๗๖๔,๒๖๙	๒๒.๖๙	๑๕๓,๑๘๒,๘๑๙	๑๐๐.๐๐
ภาคเหนือ	๑๕,๖๙๖,๘๙๐	๑๐.๒๕	๑๒,๐๕๐,๔๓๕	๗.๘๗	๓,๔๐๗,๘๗๑	๒.๒๒	๓๑,๑๕๕,๑๙๖	๒๐.๓๔
กำแพงเพชร	๑,๙๓๖,๔๑๐	๑.๒๖	๑,๒๗๕,๗๙๐	๐.๘๓	๑๓๗,๑๒๓	๐.๐๙	๓,๓๔๙,๓๒๓	๒.๑๙
เชียงราย	๑,๕๑๐,๒๙๔	๐.๙๙	๔๙๑,๓๘๑	๐.๓๒	๒๔๕,๘๘๒	๐.๑๖	๒,๒๔๗,๕๕๗	๑.๔๗
เชียงใหม่	๗๑๐,๖๒๕	๐.๔๖	๔๔๕,๗๗๗	๐.๒๙	๒๗๘,๖๐๘	๐.๑๘	๑,๔๓๕,๐๐๙	๐.๙๔
ตาก	๓๘๔,๖๙๕	๐.๒๕	๔๑๕,๑๗๔	๐.๒๗	๑๙๗,๕๕๓	๐.๑๓	๙๙๗,๔๑๒	๐.๖๕
นครสวรรค์	๒,๕๖๘,๓๙๘	๑.๖๙	๑,๖๐๑,๙๙๐	๑.๐๕	๔๐๕,๓๘๗	๐.๒๖	๔,๕๗๕,๗๗๖	๒.๙๙
น่าน	๒๒๒,๗๕๙	๐.๑๕	๓๑๔,๐๕๔	๐.๒๑	๒๗๘,๔๕๓	๐.๑๘	๘๑๕,๒๖๕	๐.๕๓
พะเยา	๓๔๑,๔๓๙	๐.๒๒	๗๓๐,๙๒๗	๐.๔๘	๑๐๕,๓๗๔	๐.๐๗	๑,๑๗๗,๗๔๐	๐.๗๗
พิจิตร	๒,๐๙๐,๐๖๘	๑.๓๖	๒๔๓,๐๖๔	๐.๑๖	๔๑,๕๐๖	๐.๐๓	๒,๓๗๔,๖๓๘	๑.๕๕
พิษณุโลก	๑,๖๗๖,๒๑๔	๑.๐๙	๙๙๐,๑๑๓	๐.๖๕	๑๖๖,๓๔๑	๐.๑๑	๒,๘๓๒,๖๖๙	๑.๘๕
เพชรบูรณ์	๑,๑๑๘,๒๙๗	๐.๗๓	๑,๘๓๐,๐๔๙	๑.๑๙	๕๕๙,๕๕๓	๐.๓๗	๓,๕๐๗,๗๙๙	๒.๒๙
แพร่	๔๑๑,๗๔๙	๐.๒๗	๒๙๑,๕๘๗	๐.๑๙	๗๗,๗๐๒	๐.๐๕	๗๘๑,๐๓๘	๐.๕๑
แม่ฮ่องสอน	๒๙,๓๗๙	๐.๐๒	๓๐,๔๑๖	๐.๐๒	๓๕,๐๖๘	๐.๐๒	๙๔,๘๖๒	๐.๐๖
ลำปาง	๒๔๗,๐๔๐	๐.๑๖	๖๐๐,๔๐๗	๐.๓๙	๓๕๙,๙๑๓	๐.๒๓	๑,๒๐๗,๓๖๑	๐.๗๙
ลำพูน	๒๔๔,๖๕๔	๐.๑๖	๒๙๖,๑๔๗	๐.๑๙	๙๐,๙๑๔	๐.๐๖	๖๓๑,๗๑๕	๐.๔๑
สุโขทัย	๑,๐๙๔,๐๗๘	๐.๗๑	๙๐๔,๗๓๙	๐.๕๙	๒๒๔,๓๗๗	๐.๑๕	๒,๒๒๓,๑๙๔	๑.๔๕
อุตรดิตถ์	๕๕๗,๔๖๑	๐.๓๙	๕๖๖,๕๒๗	๐.๓๗	๑๑๔,๒๔๕	๐.๐๗	๑,๒๓๘,๒๓๒	๐.๘๓
อุทัยธานี	๕๑๓,๓๓๐	๐.๓๔	๑,๐๒๒,๒๙๔	๐.๖๗	๘๙,๙๘๓	๐.๐๖	๑,๖๒๕,๖๐๖	๑.๐๖
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	๑๒,๔๔๒,๔๐๘	๘.๑๒	๓๓,๑๓๗,๕๔๑	๒๑.๖๓	๒๓,๗๙๑,๕๙๓	๑๕.๕๓	๖๙,๓๖๖,๕๔๒	๔๕.๒๘
กาฬสินธุ์	๕๒๒,๓๑๒	๐.๓๔	๑,๙๑๖,๖๘๖	๑.๒๕	๖๒๐,๐๙๑	๐.๔๐	๓,๐๕๙,๐๘๘	๒.๐๐
ขอนแก่น	๔๖๒,๙๓๐	๐.๓๐	๓,๕๙๑,๐๓๒	๒.๓๕	๕๒๓,๑๒๙	๐.๓๔	๔,๕๗๗,๐๙๒	๒.๙๙
ชัยภูมิ	๘๐๔,๖๖๘	๐.๕๓	๒,๒๗๐,๘๒๔	๑.๔๘	๙๓๙,๔๖๗	๐.๖๑	๔,๐๑๔,๙๕๘	๒.๖๒
นครพนม	๗๕๓,๕๖๒	๐.๔๙	๘๓๖,๒๙๒	๐.๕๕	๖๙๘,๓๓๑	๐.๔๖	๒,๒๘๘,๑๘๖	๑.๔๙
นครราชสีมา	๑,๙๙๐,๕๒๖	๑.๒๙	๔,๘๗๘,๘๓๔	๓.๑๙	๑,๗๔๓,๙๕๗	๑.๑๔	๘,๖๑๒,๓๑๖	๕.๖๓
บึงกาฬ	๓๓๘,๗๘๑	๐.๒๒	๗๔๗,๘๑๐	๐.๔๙	๘๘๔,๘๒๕	๐.๕๘	๑,๙๗๑,๔๑๗	๑.๒๙
บุรีรัมย์	๕๐๗,๗๖๗	๐.๓๓	๒,๑๔๗,๙๔๕	๑.๔๐	๒,๑๕๓,๙๐๓	๑.๔๑	๔,๘๐๙,๖๑๕	๓.๑๔
มหาสารคาม	๕๕๕,๗๓๙	๐.๓๖	๑,๖๒๒,๑๗๒	๑.๐๖	๗๙๕,๐๖๒	๐.๕๒	๒,๙๖๒,๙๗๔	๑.๙๓
มุกดาหาร	๑๓๓,๒๐๗	๐.๐๙	๙๐๕,๑๑๓	๐.๕๙	๑๐๒,๖๖๔	๐.๐๗	๑,๑๑๐,๙๘๓	๐.๗๔
ยโสธร	๔๔๔,๘๒๘	๐.๒๙	๑,๐๗๙,๖๑๖	๐.๗๐	๔๖๘,๙๔๒	๐.๓๑	๑,๙๙๓,๓๘๖	๑.๓๐
ร้อยเอ็ด	๑,๒๗๑,๗๑๕	๐.๘๓	๑,๒๐๙,๘๓๐	๐.๗๙	๑,๗๑๒,๕๕๕	๑.๑๒	๔,๑๙๔,๐๙๐	๒.๗๔
เลย	๖๖๘,๒๗๓	๐.๔๔	๙๘๐,๙๗๘	๐.๖๔	๓๓๑,๘๑๕	๐.๒๒	๑,๙๘๑,๐๖๖	๑.๒๙
ศรีสะเกษ	๘๔๖,๐๙๓	๐.๕๕	๑,๔๐๗,๗๖๗	๐.๙๒	๑,๙๘๓,๐๓๑	๑.๒๙	๔,๒๓๖,๘๙๑	๒.๗๗
สกลนคร	๗๐๒,๒๖๙	๐.๔๖	๑,๕๓๗,๐๖๖	๑.๐๐	๑,๔๒๘,๐๓๑	๐.๙๓	๓,๖๖๗,๓๖๖	๒.๓๙
สุรินทร์	๘๗๓,๔๙๙	๐.๕๗	๑,๐๙๙,๖๙๔	๐.๗๒	๒,๓๒๖,๗๗๖	๑.๕๒	๔,๒๙๙,๙๖๙	๒.๘๑

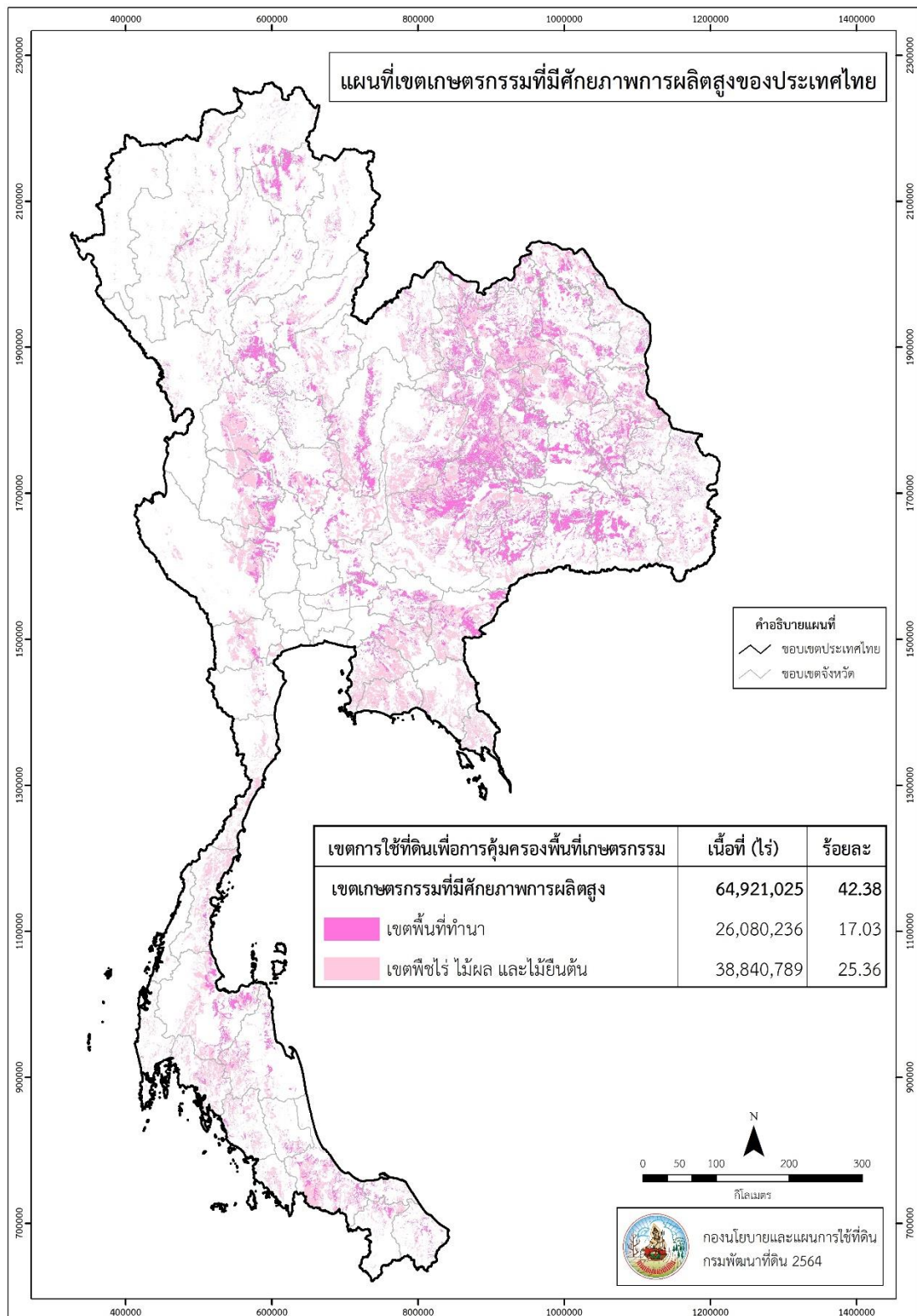
ภาค/จังหวัด	เขตเกษตรกรรมขั้นดี		เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง		เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตต่ำ		รวมทั้งสิ้น	
	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ
หนองคาย	๒๖๔,๙๔๒	๐.๑๗	๖๓๕,๑๓๘	๐.๔๑	๖๑๗,๕๘๔	๐.๔๐	๑,๕๑๗,๖๖๔	๐.๙๙
หนองบัวลำภู	๑๓๕,๖๔๒	๐.๐๙	๑,๐๔๒,๘๔๑	๐.๖๘	๕๒๒,๕๓๒	๐.๓๔	๑,๗๐๗,๐๑๕	๑.๑๑
อำนาจเจริญ	๘๑,๔๖๐	๐.๐๕	๔๕๗,๖๒๖	๐.๓๐	๘๔๕,๔๘๖	๐.๕๕	๑,๓๘๔,๕๗๑	๐.๙๐
อุดรธานี	๔๘๖,๘๑๗	๐.๓๒	๒,๙๕๔,๑๗๑	๑.๙๓	๑,๔๒๑,๘๔๒	๐.๙๓	๔,๘๖๒,๘๓๐	๓.๑๗
อุบลราชธานี	๖๐๗,๓๘๐	๐.๔๐	๑,๘๑๑,๑๐๗	๑.๑๘	๓,๖๗๑,๕๘๐	๒.๓๙	๖,๐๘๙,๐๖๗	๓.๙๘
ภาคกลางและภาคตะวันออก	๑๖,๒๙๗,๙๓๑	๑๐.๖๔	๑๑,๗๒๒,๕๔๒	๗.๖๕	๓,๕๔๒,๓๗๖	๒.๓๑	๓๑,๕๖๑,๘๔๙	๒๐.๖๑
กรุงเทพมหานคร	๒๒๔,๖๒๖	๐.๑๕	๔,๒๙๕	๐.๐๐	๔๘,๒๒๘	๐.๐๓	๒๗๗,๑๕๐	๐.๑๘
กาญจนบุรี	๗๔๗,๖๑๘	๐.๔๙	๙๙๖,๙๗๔	๐.๖๕	๙๖,๕๑๕	๐.๐๖	๑,๘๔๑,๑๐๗	๑.๒๐
จันทบุรี	๗๑๔,๖๕๑	๐.๔๗	๗๒๕,๓๕๖	๐.๔๗	๑๔๖,๗๐๓	๐.๑๐	๑,๕๘๖,๗๑๑	๑.๐๔
ฉะเชิงเทรา	๘๗๐,๑๘๖	๐.๕๗	๘๙๐,๘๘๘	๐.๕๘	๔๑๖,๒๐๒	๐.๒๗	๒,๑๗๗,๒๗๖	๑.๔๒
ชลบุรี	๙๙,๗๑๒	๐.๐๗	๑,๑๖๐,๖๐๓	๐.๗๖	๔๖๕,๐๙๐	๐.๓๐	๑,๗๒๕,๔๐๔	๑.๑๓
ชัยนาท	๘๑๓,๔๐๘	๐.๕๓	๔๑๔,๙๔๘	๐.๒๗	๕๗,๓๖๙	๐.๐๔	๑,๒๘๕,๗๒๕	๐.๘๔
ตราด	๒๕๘,๐๘๗	๐.๑๗	๕๐๖,๑๒๐	๐.๓๓	๑๘๑,๘๕๖	๐.๑๒	๙๔๖,๐๖๒	๐.๖๒
นครนายก	๔๗๖,๗๐๐	๐.๓๑	๒๕๕,๙๗๒	๐.๑๗	๑๑๓,๒๓๓	๐.๐๗	๘๔๕,๙๐๕	๐.๕๕
นครปฐม	๙๐๑,๗๕๕	๐.๕๙	๔๕๘	๐.๐๐	๓๙,๐๖๔	๐.๐๓	๙๔๑,๒๗๗	๐.๖๑
นนทบุรี	๑๘๙,๖๕๖	๐.๑๒	๓,๔๓๑	๐.๐๐	๙,๓๐๕	๐.๐๑	๒๐๒,๓๙๒	๐.๑๓
ปทุมธานี	๔๘๕,๑๙๑	๐.๓๒	๙๖,๗๕๑	๐.๐๖	๒๓,๐๗๓	๐.๐๒	๖๐๕,๐๑๕	๐.๓๙
ประจวบคีรีขันธ์	๘๐๓,๔๓๔	๐.๕๒	๕๓๕,๙๑๓	๐.๓๕	๑๘๓,๖๔๑	๐.๑๒	๑,๕๒๒,๙๘๙	๐.๙๙
ปราจีนบุรี	๕๕๕,๕๓๓	๐.๓๖	๗๗๔,๐๖๑	๐.๕๑	๔๑๑,๔๐๓	๐.๒๗	๑,๗๓๙,๙๙๗	๑.๑๔
พระนครศรีอยุธยา	๑,๑๙๓,๔๙๘	๐.๗๘	๕,๐๙๙	๐.๐๐	๒๑,๒๒๗	๐.๐๑	๑,๒๑๙,๘๒๓	๐.๘๐
เพชรบุรี	๖๔๔,๙๖๕	๐.๔๒	๒๓๘,๙๕๘	๐.๑๖	๑๒๖,๓๒๒	๐.๐๘	๑,๐๑๐,๒๔๕	๐.๖๖
ระยอง	๒๗๘,๔๔๒	๐.๑๘	๙๓๕,๙๗๘	๐.๖๑	๒๐๘,๕๑๓	๐.๑๔	๑,๔๒๒,๙๓๒	๐.๙๓
ราชบุรี	๗๕๘,๒๕๔	๐.๔๙	๖๖๙,๖๑๖	๐.๔๔	๗๔,๔๔๗	๐.๐๕	๑,๕๐๒,๓๑๗	๐.๙๘
ลพบุรี	๑,๗๓๓,๔๑๒	๑.๑๓	๘๕๙,๓๐๔	๐.๕๖	๒๓๐,๔๐๒	๐.๑๕	๒,๘๒๓,๑๑๘	๑.๘๔
สมุทรปราการ	๑๐๓,๙๘๕	๐.๐๗	๑๖๔	๐.๐๐	๑๕๘,๒๖๒	๐.๑๐	๒๖๒,๔๑๑	๐.๑๗
สมุทรสงคราม	๖๒,๖๑๘	๐.๐๔	๖๑,๒๘๖	๐.๐๔	๑๖,๐๑๙	๐.๐๑	๑๓๙,๙๒๓	๐.๐๙
สมุทรสาคร	๒๑๓,๖๖๒	๐.๑๔	๔๖	๐.๐๐	๗๘,๙๔๘	๐.๐๕	๒๙๒,๖๕๗	๐.๑๙
สระแก้ว	๕๗๒,๔๖๖	๐.๓๗	๑,๘๐๘,๖๐๙	๑.๑๘	๒๗๕,๙๑๗	๐.๑๘	๒,๖๕๖,๙๙๒	๑.๗๕
สระบุรี	๗๒๕,๙๗๗	๐.๔๗	๓๘๒,๖๐๘	๐.๒๕	๑๐๔,๓๖๕	๐.๐๗	๑,๒๑๒,๙๕๐	๐.๗๙
สิงห์บุรี	๓๙๕,๐๘๐	๐.๒๖	-	-	๒,๒๑๕	-	๓๙๗,๒๙๕	๐.๒๖
สุพรรณบุรี	๒,๐๒๔,๖๕๐	๑.๓๓	๓๙๔,๑๐๕	๐.๒๖	๕๑,๖๑๑	๐.๐๓	๒,๔๗๐,๓๖๖	๑.๖๑
อ่างทอง	๔๕๑,๓๖๓	๐.๒๙	-	-	๒,๔๔๖	-	๔๕๓,๘๐๙	๐.๓๐
ภาคใต้	๙,๐๖๐,๒๙๗	๕.๙๑	๘,๐๑๖,๕๐๕	๕.๒๓	๔,๐๒๒,๔๓๐	๒.๖๓	๒๑,๐๙๙,๒๓๒	๑๓.๗๗
กระบี่	๘๘๕,๗๗๓	๐.๕๗	๗๘๖,๑๓๑	๐.๕๑	๑๑๖,๖๕๑	๐.๐๘	๑,๗๘๘,๕๕๔	๑.๑๗
ชุมพร	๕๘๖,๔๓๑	๐.๓๘	๘๘๘,๘๕๘	๐.๕๘	๓๑๕,๕๕๔	๐.๒๑	๑,๗๙๐,๘๓๓	๑.๑๗
ตรัง	๘๕๘,๓๙๒	๐.๕๖	๕๑๓,๓๙๗	๐.๓๔	๑๙๓,๘๗๔	๐.๑๓	๑,๕๖๕,๖๖๓	๑.๐๒
นครศรีธรรมราช	๒,๑๑๙,๐๘๙	๑.๓๘	๑,๐๒๖,๒๕๖	๐.๖๗	๓๗๐,๕๙๕	๐.๒๔	๓,๕๑๕,๙๔๑	๒.๓๐

ภาค/จังหวัด	เขตเกษตรกรรมขั้นดี		เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง		เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตต่ำ		รวมทั้งสิ้น	
	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ
นราธิวาส	๘๕๐,๕๔๕	๐.๕๖	๒๘๖,๔๕๘	๐.๑๙	๒๓๕,๑๗๕	๐.๑๕	๑,๓๗๒,๑๗๙	๐.๙๐
ปัตตานี	๕๕๒,๙๕๘	๐.๓๖	๑๗๐,๔๓๑	๐.๑๑	๑๔๔,๐๓๓	๐.๐๙	๘๖๗,๔๒๒	๐.๕๗
พังงา	๓๓๓,๒๗๗	๐.๒๒	๑๘๕,๗๑๓	๐.๑๒	๑๘๒,๐๑๒	๐.๑๒	๗๐๑,๐๐๒	๐.๔๖
พัทลุง	๙๖๒,๗๘๒	๐.๖๓	๒๕๒,๐๙๐	๐.๑๖	๔๐,๒๘๘	๐.๐๓	๑,๒๕๕,๑๖๐	๐.๘๒
ภูเก็ต	๓๙,๔๙๘	๐.๐๓	๒๓,๓๓๖	๐.๐๒	๑๘,๖๑๒	๐.๐๑	๘๑,๔๔๕	๐.๐๕
ยะลา	๑๓๙,๐๗๒	๐.๐๙	๓๒๙,๓๔๘	๐.๒๒	๒๖๒,๗๙๒	๐.๑๗	๗๓๑,๒๑๒	๐.๔๘
ระนอง	๑๓๓,๑๕๘	๐.๐๙	๕๐,๙๔๓	๐.๐๓	๑๓๑,๔๕๑	๐.๐๙	๓๑๕,๕๕๓	๐.๒๑
สงขลา	๘๙๓,๕๑๙	๐.๕๘	๑,๕๓๙,๕๔๑	๑.๐๑	๒๙๘,๒๑๔	๐.๑๙	๒,๗๓๑,๒๗๓	๑.๗๘
สตูล	๒๕๐,๓๙๖	๐.๑๖	๒๓๐,๓๔๓	๐.๑๕	๖๓,๖๒๑	๐.๐๔	๕๔๔,๓๖๐	๐.๓๖
สุราษฎร์ธานี	๔๕๕,๔๐๘	๐.๓๐	๑,๗๓๓,๖๖๑	๑.๑๒	๑,๖๔๙,๕๖๘	๑.๐๘	๓,๘๓๘,๖๓๗	๒.๔๘

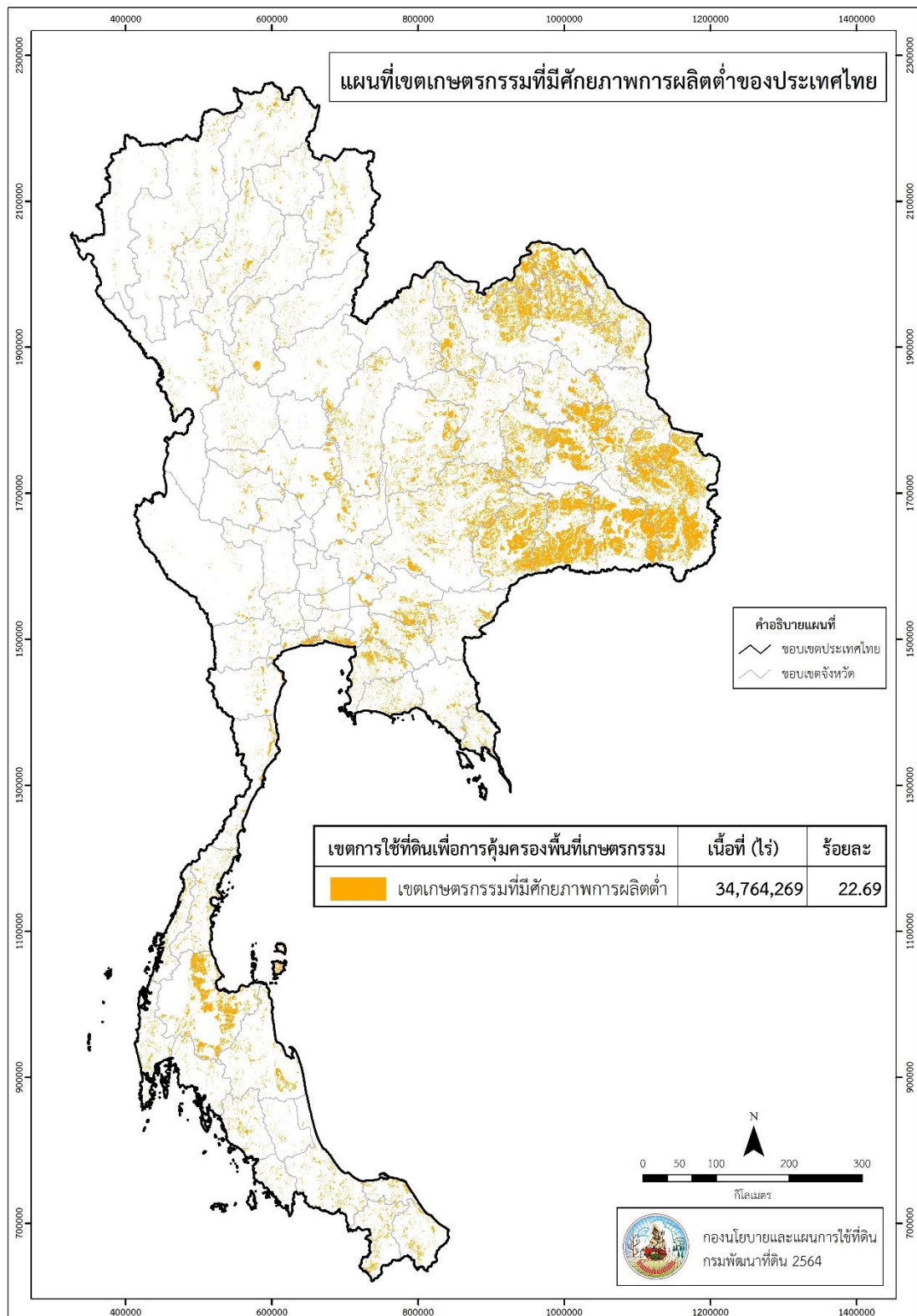
หมายเหตุ : ตัวเลขจำนวนเนื้อที่คำนวณจากเนื้อที่ประเทศไทย ๓๒๐,๖๙๖,๘๙๓ ไร่

รูปที่ ๔-๓ แผนที่เขตเกษตรกรรมชั้นดีของประเทศไทย

รูปที่ ๔-๔ แผนที่เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูงของประเทศไทย

รูปที่ ๔-๕ แผนที่เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตต่ำของประเทศไทย

บทที่ ๕

นโยบายทางเลือกเพื่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศไทย

๕.๑ นโยบายทางเลือกเพื่อคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

เป้าประสงค์ (Goal) ของนโยบายทางเลือกที่กำหนด เพื่อที่จะใช้คุ้มครองพื้นที่ที่มีความเหมาะสมสำหรับทำเกษตรกรรม ให้เป็นหลักประกันของประเทศไทยที่มีที่ดินเป็นฐานการผลิตทางการเกษตรอย่างยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

๑. จำแนกและกำหนดขอบเขต พื้นที่ที่มีความเหมาะสมสำหรับเกษตรกรรมเพื่อใช้กำหนดพื้นที่คุ้มครอง
๒. กระจายที่ดินที่เหมาะสมสำหรับการเกษตรทั้งที่ดินของรัฐและที่ดินของเอกชน ไปสู่เกษตรกรรายย่อย
๓. กระจายอำนาจสู่องค์กรส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการที่ดินเพื่อเกษตรกรรมของชุมชน
๔. พัฒนาเพิ่มขีดความสามารถในการใช้ที่ดินเพื่อเพิ่มผลิตผลทางการเกษตรในพื้นที่คุ้มครองเกษตรกรรม

นโยบายทางเลือกตามวัตถุประสงค์ที่ ๑ เพื่อจำแนกและกำหนดขอบเขต พื้นที่ที่มีความเหมาะสมสำหรับทำการเกษตรเพื่อใช้กำหนดพื้นที่คุ้มครองเกษตรกรรม มีนโยบายทางเลือก ๓ นโยบายดังนี้

นโยบายทางเลือกที่ ๑ ดำเนินการกำหนดขอบเขตที่ดินเหมาะสมสำหรับการเกษตร โดยใช้หลักของการวางแผนการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน และรับฟังความคิดเห็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย

นโยบายทางเลือกที่ ๒ ให้อำนาจหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการออกระเบียบข้อบังคับในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและแนวทางการใช้ที่ดินตามขอบเขตที่กำหนด

นโยบายทางเลือกที่ ๓ สนับสนุนและส่งเสริมให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินตามขอบเขตแผนที่ที่กำหนด และผลักดันให้เป็นข้อมูลสำคัญในการวางแผนเมือง

นโยบายทางเลือกตามวัตถุประสงค์ที่ ๒ กระจายที่ดินที่เหมาะสมสำหรับการเกษตรทั้งที่ดินของรัฐและที่ดินของเอกชน ไปสู่เกษตรกรรายย่อยที่ประกอบอาชีพทำการเกษตรเป็นหลัก มีนโยบายทางเลือก ๕ นโยบายดังนี้

นโยบายทางเลือกที่ ๑ จำกัดขนาดของแปลงที่ดินในการใช้ประโยชน์ของทางการเกษตรให้เหมาะสมเพียงพอต่อการดำรงชีพ

นโยบายทางเลือกที่ ๒ สร้างมาตรการจูงใจให้เจ้าของที่ดินชายที่ดินที่ปล่อยรกร้างไม่ได้ใช้ทำประโยชน์ให้แก่รัฐบาลกลางหรือองค์กรส่วนท้องถิ่นเพื่อนำไปกระจายให้ผู้ไม่มีที่ดินทำกิน

นโยบายทางเลือกที่ ๓ ถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการจัดการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม แก่องค์กรส่วนท้องถิ่น

นโยบายทางเลือกที่ ๔ ใช้มาตรการทางภาษีเพื่อจูงใจให้เจ้าของที่ดินใช้ประโยชน์ในที่ดินทำการเกษตรเพื่อลดการเกิดพื้นที่ทิ้งร้าง

นโยบายทางเลือกที่ ๕ สร้างกลไก ระเบียบข้อปฏิบัติในการบริหารจัดการที่ดินให้เชื่อมโยงสอดรับในระดับประเทศจนถึงระดับท้องถิ่น

นโยบายทางเลือกตามวัตถุประสงค์ที่ ๓ กระจายอำนาจสู่องค์กรส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการที่ดินเพื่อเกษตรกรรมของชุมชน มีนโยบายทางเลือก ๓ นโยบายดังนี้

นโยบายทางเลือกที่ ๑ สนับสนุนให้สินเชื่อแก่องค์กรส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชน

นโยบายทางเลือกที่ ๒ ใช้มาตรการจูงใจด้านภาษีที่ดินให้กับเกษตรกรที่ใช้กรรมสิทธิ์ที่ดินรวมของชุมชน

นโยบายทางเลือกที่ ๓ สนับสนุนส่งเสริมให้องค์กรส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมรับผิดชอบ และรับประโยชน์จากการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดิน

นโยบายทางเลือกตามวัตถุประสงค์ที่ ๔ พัฒนาเพิ่มขีดความสามารถในการใช้ที่ดินเพื่อผลิตผลทางการเกษตรในพื้นที่คุ้มครองเกษตรกรรม มีนโยบายทางเลือก ๒ นโยบายดังนี้

นโยบายทางเลือกที่ ๑ ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการทำเกษตรแม่นยำ และการเกษตรแบบประณีต โดยเฉพาะสำหรับเกษตรกรรายย่อยให้ได้ผลผลิตต่อพื้นที่มากที่สุด

นโยบายทางเลือกที่ ๒ ส่งเสริมให้มีการพัฒนามาตรการจูงใจ และมาตรการภาคบังคับที่เหมาะสมกับภูมิสังคมในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม เช่น การอนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรม และการโอนสิทธิ์ในการพัฒนาเป็นต้น เพื่อป้องกันไม่ให้มีการขยายตัวของกิจกรรมภาคการเกษตรเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี

ตารางที่ ๕-๑ นโยบายทางเลือกเพื่อคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

เป้าประสงค์ (Goal)	“เพื่อคุ้มครองพื้นที่ที่มีความเหมาะสมสำหรับทำเกษตรกรรม ให้เป็นหลักประกันของประเทศที่จะมีที่ดินเป็นฐานการผลิตทางการเกษตรอย่างยั่งยืน”
วัตถุประสงค์	นโยบายทางเลือก
๑. จำแนกและกำหนดขอบเขต พื้นที่ที่มีความเหมาะสมสำหรับเกษตรกรรม เพื่อใช้กำหนดพื้นที่คุ้มครอง	๑ ดำเนินการกำหนดขอบเขตที่ดินเหมาะสมสำหรับการเกษตร โดยใช้หลักของการวางแผนการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน และรับฟังความคิดเห็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ๒ ให้อำนาจหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการออกระเบียบข้อบังคับในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและแนวทางการใช้ที่ดินตามขอบเขตที่กำหนด ๓ สนับสนุนและส่งเสริมให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินตามขอบเขตแผนที่ที่กำหนดและผลักดันให้เป็นข้อมูลสำคัญในการวางแผนผังเมือง
๒. กระจายที่ดินที่เหมาะสมสำหรับการเกษตรทั้งที่ดินของรัฐและที่ดินของเอกชน ไปสู่เกษตรกรรายย่อย	๑ จำกัดขนาดของแปลงที่ดินในการใช้ประโยชน์ของทางการเกษตรให้เหมาะสมเพียงพอต่อการดำรงชีพ ๒ สร้างมาตรการจูงใจให้เจ้าของที่ดินขายที่ดินที่ปล่อยรกร้างไม่ได้ใช้ทำประโยชน์ให้แก่รัฐบาลกลางหรือองค์กรส่วนท้องถิ่น เพื่อนำไปกระจายให้ผู้ไม่มีที่ดินทำกิน

	๓ ถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการจัดการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม แก่องค์กรส่วนท้องถิ่น ๔ ใช้มาตรการทางภาษีเพื่อจูงใจให้เจ้าของที่ดินใช้ประโยชน์ในที่ดินทำการเกษตรเพื่อลดการเกิดพื้นที่ทิ้งร้าง ๕ สร้างกลไก ระเบียบข้อปฏิบัติในการบริหารจัดการที่ดินให้เชื่อมโยงสอดคล้องในระดับประเทศจนถึงระดับท้องถิ่น
๓. กระจายอำนาจสู่องค์กรส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการที่ดินเพื่อเกษตรกรรมของชุมชน	๑ สนับสนุนให้สินเชื่อแก่องค์กรส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชน ๒ ใช้มาตรการจูงใจด้านภาษีที่ดินให้กับเกษตรกรที่ใช้กรรมสิทธิ์ที่ดินรวมของชุมชน ๓ สนับสนุนส่งเสริมให้องค์กรส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมรับผิดชอบและรับประโยชน์จากการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดิน
๔. พัฒนาเพิ่มขีดความสามารถในการใช้ที่ดินเพื่อเพิ่มผลิตผลทางการเกษตรในพื้นที่คุ้มครองเกษตรกรรม	๑ ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการทำเกษตรแม่นยำ และการเกษตรแบบประณีต โดยเฉพาะสำหรับเกษตรกรรายย่อยให้ได้ผลผลิตต่อพื้นที่มากที่สุด ๒ ส่งเสริมให้มีการพัฒนามาตรการจูงใจ และมาตรการภาคบังคับที่เหมาะสมกับภูมิสังคมในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม เช่น การอนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรม และการโอนสิทธิ์ในการพัฒนาเป็นต้น เพื่อป้องกันไม่ให้มีการขยายตัวของกิจกรรมภาคการเกษตรเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี

๕.๒ แนวทางการขับเคลื่อนแผนการใช้ที่ดินเพื่อคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

ปัญหาการสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีของประเทศโดยเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเป็นการใช้ประโยชน์อื่นโดยเฉพาะกิจกรรมนอกภาคการเกษตร จะเกี่ยวข้องกับหลายภาคส่วน ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับหลายส่วนราชการ ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม เพราะทรัพยากรที่ดินเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต ดังนั้นการขับเคลื่อนแผนการใช้ที่ดินเพื่อคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมต้องมีขั้นตอนแนวทาง และความร่วมมือจากหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการที่ดินที่มีเป้าหมายร่วมกันให้เกิดการใช้ที่ดินอย่างชาญฉลาด และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อเกษตรกรรมของประเทศ

จากขั้นตอนการวางแผนการใช้ที่ดินเพื่อกำหนดพื้นที่คุ้มครองสำหรับเกษตรกรรมของประเทศ ในพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี และพื้นที่เกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง จำนวน ๑๑๘.๔๑ ล้านไร่ มีแนวทางขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดผลในการปฏิบัติดังนี้

๑. นำเสนอเผยแพร่พื้นที่ที่กำหนดให้เป็นพื้นที่คุ้มครองเกษตรกรรม และพื้นที่ทางเลือกอื่นที่มีความเหมาะสม เพื่อสร้างการรับรู้ และตระหนักถึงความจำเป็น โดยเฉพาะความสำคัญของพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีที่จะส่งผลถึงความมั่นคงทางด้านอาหารและเศรษฐกิจของประเทศ

๒. ผลักดันให้มีการใช้มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมมี ๒ แนวทาง คือ

๒.๑ เสนอให้มีกฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยใช้พื้นที่ที่ได้จากการกำหนดแผนการใช้ที่ดินเพื่อคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่แบ่งพื้นที่เกษตรกรรมออกเป็น พื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี พื้นที่เกษตรกรรมที่มีศักยภาพสูง และพื้นที่เกษตรกรรมที่มีศักยภาพต่ำ เป็นพื้นที่เป้าหมาย

๒.๒ คุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีผ่านพระราชบัญญัติการผังเมือง โดยเสนอให้กรมโยธาธิการและผังเมืองใช้ข้อมูลพื้นที่คุ้มครองเกษตรกรรม ร่วมเป็นข้อมูลสำคัญในการจัดผังเมืองของประเทศ ทั้งผังเมืองรวมและผังนโยบายเพื่อป้องกันการขยายตัวของกิจกรรมนอกภาคการเกษตรเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี และพื้นที่เกษตรกรรมที่มีศักยภาพสูง แต่กำหนดทิศทางการพัฒนาเมืองไปสู่พื้นที่เกษตรกรรมที่มีศักยภาพต่ำเป็นลำดับแรก

๓. กระจายอำนาจให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่มีความใกล้ชิดกับผู้ใช้ที่ดิน และมีความเข้าใจสภาพพื้นที่ และสถานการณ์การใช้ที่ดินในท้องที่ ซึ่งจะทำให้เกิดการใช้ที่ดินตรงตามศักยภาพของที่ดิน และเกิดประโยชน์ต่อภาพรวมของชุมชน

ทั้งนี้การดำเนินการทุกขั้นตอนจะต้องผ่านกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของชุมชน การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และคำนึงถึงสิทธิของประชาชนทุกภาคส่วน ภายใต้ผลประโยชน์ของประเทศชาติเป็นหลัก

บทที่ ๖

สรุปและข้อเสนอแนะ

๖.๑ สรุปผลการศึกษา

การกำหนดแผนการใช้ที่ดินเพื่อการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศไทยมีจุดประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางในการคุ้มครองรักษาพื้นที่เกษตรกรรม โดยเฉพาะเกษตรกรรมชั้นดีของประเทศ การดำเนินงานแบ่งออกเป็นสามส่วน คือ ส่วนแรกเป็นการจำแนกศักยภาพของพื้นที่เกษตรกรรม ตามแนวทางการวางแผนการใช้ที่ดิน และการประเมินความเหมาะสมของที่ดินของกรมพัฒนาที่ดิน และองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ สามารถแบ่งพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศไทยออกเป็น ๓ เขตตามศักยภาพของที่ดิน คือ ๑. เขตเกษตรกรรมชั้นดี มีเนื้อที่ ๕๓.๕๐ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๑๖.๖๙ ของเนื้อที่ประเทศ ๒. เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง มีเนื้อที่ ๖๔.๙๒ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๒๐.๒๔ ของเนื้อที่ประเทศ ๓. เขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตต่ำ มีเนื้อที่ ๓๔.๗๖ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๑๐.๘๔ ของเนื้อที่ประเทศ ทั้งนี้กำหนดให้ควรมีมาตรการในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมในเขตเกษตรกรรมชั้นดี และเขตเกษตรกรรมที่มีศักยภาพการผลิตสูง ซึ่งมีเนื้อที่รวมกัน ๑๑๘.๔๒ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๓๖.๙๓ ของเนื้อที่ประเทศ เพื่อความมั่นคงทางอาหารและเศรษฐกิจของประเทศไทย

ส่วนที่สองเป็นการกำหนดนโยบายทางเลือกเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการคุ้มครองและรักษาพื้นที่เกษตรกรรมที่สำคัญของประเทศ จากการศึกษา นโยบายและข้อกฎหมายของประเทศไทย ร่วมกับการตรวจสอบนโยบายและแนวทางการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของต่างประเทศ สามารถสร้างนโยบายทางเลือกโดยมีเป้าประสงค์ วัตถุประสงค์ และข้อนโยบายดังนี้

เป้าประสงค์ (Goal) เพื่อคุ้มครองพื้นที่ที่มีความเหมาะสมสำหรับทำเกษตรกรรม ให้เป็นหลักประกันของประเทศที่จะมีที่ดินเป็นฐานการผลิตทางการเกษตรอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ที่ ๑ เพื่อจำแนกและกำหนดขอบเขต พื้นที่ที่มีความเหมาะสมสำหรับทำการเกษตร เพื่อใช้กำหนดพื้นที่คุ้มครองเกษตรกรรม มีข้อนโยบายทางเลือก ๕ ข้อ

๑ ดำเนินการกำหนดขอบเขตที่ดินเหมาะสมสำหรับการเกษตร โดยใช้หลักของการวางแผนการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน และรับฟังความคิดเห็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย

๒ ให้อำนาจหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการออกระเบียบข้อบังคับในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมและแนวทางการใช้ที่ดินตามขอบเขตที่กำหนด

๓ สนับสนุนและส่งเสริมให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินตามขอบเขตแผนที่ที่กำหนดและผลักดันให้เป็นข้อมูลสำคัญในการวางแผนผังเมือง

วัตถุประสงค์ที่ ๒ กระจายที่ดินที่เหมาะสมสำหรับการเกษตรทั้งที่ดินของรัฐและที่ดินของเอกชน ไปสู่เกษตรกรรายย่อยที่ประกอบอาชีพทำการเกษตรเป็นหลัก มีนโยบายทางเลือก ๔ นโยบายดังนี้

๑ จำกัดขนาดของแปลงที่ดินในการใช้ประโยชน์ของทางการเกษตรให้เหมาะสมเพียงพอต่อการดำรงชีพ

๒ สร้างมาตรการจูงใจให้เจ้าของที่ดินขายที่ดินที่ปล่อยรกร้างไม่ได้ใช้ทำประโยชน์ให้แก่รัฐบาลกลางหรือองค์กรส่วนท้องถิ่น เพื่อนำไปกระจายให้ผู้ไม่มีที่ดินทำกิน

๓ ถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการจัดการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม แก่องค์กรส่วนท้องถิ่น

๔ ใช้มาตรการทางภาษีเพื่อจูงใจให้เจ้าของที่ดินใช้ประโยชน์ในที่ดินทำการเกษตรเพื่อลดการเกิดพื้นที่ทิ้งร้าง

๕ สร้างกลไก ระเบียบข้อปฏิบัติในการบริหารจัดการที่ดินให้เชื่อมโยงสอดรับในระดับประเทศจนถึงระดับท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ที่ ๓ กระจายอำนาจสู่องค์กรส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ของชุมชน มีนโยบายทางเลือก ๔ ข้อ

๑. สนับสนุนให้สินเชื่อแก่องค์กรส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชน

๒. ใช้มาตรการจูงใจด้านภาษีที่ดินให้กับเกษตรกรที่ใช้กรรมสิทธิ์ที่ดินรวมของชุมชน

๓. สนับสนุนส่งเสริมให้องค์กรส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมรับผิดชอบ และรับประโยชน์จากการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดิน

วัตถุประสงค์ที่ ๔ พัฒนาเพิ่มขีดความสามารถในการใช้ที่ดินเพื่อผลิตผลทางการเกษตรในพื้นที่คุ้มครองเกษตรกรรม มีนโยบายทางเลือก ๒ ข้อ

๑. ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการทำเกษตรแม่นยำ และการเกษตรแบบประณีต โดยเฉพาะสำหรับเกษตรกรรายย่อยให้ได้ผลผลิตต่อพื้นที่มากที่สุด

๒. ส่งเสริมให้มีการพัฒนามาตรการจูงใจ และมาตรการภาคบังคับที่เหมาะสมกับภูมิสังคม ในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม เช่น การอนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรม และการโอนสิทธิ์ในการพัฒนา เป็นต้น เพื่อป้องกันไม่ให้มีการขยายตัวของกิจกรรมนอกภาคการเกษตรเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี

๖.๒ ข้อเสนอแนะ

ประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่รวดเร็ว จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จำเป็นต้องมีนโยบายที่ควบคุมกำหนดทิศทางการใช้ที่ดินให้เหมาะสม มีการใช้ทรัพยากรที่ดินที่ชาญฉลาดเกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติอย่างมั่นคงและยั่งยืน การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมเป็นมาตรการหนึ่งที่มีความจำเป็นต่อการบริหารจัดการทรัพยากรของประเทศ และการกำหนดนโยบายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยการศึกษาเปรียบเทียบจากประเทศอื่นๆ เป็นแนวทางที่สามารถกำหนดนโยบายได้รวดเร็ว และเห็นข้อดีข้อเสียจากการนำไปใช้จริง ในการเลือกนโยบายให้เหมาะสมกับประเทศไทยจำเป็นต้องพิจารณาให้รอบคอบถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคม จะเห็นว่าประเทศที่มีการพัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา มีนโยบายเพื่อปกป้องพื้นที่เกษตรกรรมที่มีตัวอย่างหลากหลายและมีประสิทธิภาพ

การกำหนดขอบเขตพื้นที่สำหรับคุ้มครองเกษตรกรรม โดยใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ แต่ความแม่นยำ และความถูกต้องของผลลัพธ์ที่ได้จะขึ้นอยู่กับมาตราส่วนของข้อมูล และแหล่งที่มาของข้อมูลที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นปัจจัยทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนหรือความไม่แน่นอน (Uncertainty) ในการวางแผนการใช้ที่ดินเพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่

คุ้มครองเกษตรกรรมนี้จะใช้ฐานข้อมูลเชิงพื้นที่มาตราส่วน ๑:๒๕,๐๐๐ – ๑:๕๐,๐๐๐ จึงก่อให้เกิดความคลาดเคลื่อน ส่งผลต่อเส้นขอบเขตของเขตที่กำหนดในแผนที่ เป็นการยากที่จะขจัดความคลาดเคลื่อนให้หมดไป แม้ว่าข้อมูลบางอย่างอาจจะทำให้เกิดข้อผิดพลาดเล็กน้อย แต่การแก้ไขก็หมายถึงค่าใช้จ่ายและเวลาที่เพิ่มขึ้น จึงจำเป็นที่ผู้ใช้ข้อมูลจะต้องตระหนักและเข้าใจถึงความคลาดเคลื่อนที่จะเกิดขึ้น ทางออกที่ดีทางหนึ่ง คือ นำแผนที่แปลงที่ดินของกรมที่ดินมาเป็นมาตรฐาน เนื่องจากฐานข้อมูลแปลงที่ดินของกรมที่ดิน เป็นฐานข้อมูลหนึ่งที่มีความถูกต้องสูง และมีการใช้เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลาย รวมถึงมีการใช้ประกอบกับการออกเอกสารสิทธิ์ในแปลงที่ดินตามกฎหมายด้วย

แนวทางการวางแผนการใช้ที่ดิน มาตรการทางกฎหมาย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการที่จะสร้างวิธีการปกป้องคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม โดยมีแนวนโยบายการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมของประเทศเป็นกรอบกำหนดทิศทาง จะต้องมีความคิดที่ชัดเจน และสร้างความยั่งยืนในการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อที่จะให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถกำหนดระเบียบปฏิบัติในการบริหารจัดการที่ดิน ในพื้นที่รับผิดชอบได้สอดคล้องแนวทางเดียวกัน

กฎหมายสำหรับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม เจตนารมณ์ของบทบัญญัติควรตระหนักถึงความสำคัญของพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี ในฐานะทรัพยากรอันมีค่าที่รัฐบาลควรจะต้องปกป้องให้มีการใช้ทำการเกษตรได้อย่างยั่งยืน ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๓๔ บัญญัติให้แบ่งการบริหารราชการแผ่นดินออกเป็น ๓ ส่วน คือ บริหารราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น สำหรับการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นใช้หลักการกระจายอำนาจที่ส่วนกลางได้มอบอำนาจระดับหนึ่งให้ประชาชนในท้องถิ่น ไปดำเนินการปกครองตนเองอย่างอิสระ แต่โดยไม่ขัดต่อกฎหมายของประเทศหรือความสงบเรียบร้อยของประชาชน การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นทำให้ประชาชนในท้องถิ่น และผู้แทนที่มาจากการเลือกตั้งมีอำนาจในการตัดสินใจในการบริหารจัดการพัฒนาท้องถิ่น ดังนั้นกฎหมายสำหรับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมควรให้อำนาจแก่การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการปกป้องรักษาพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อที่จะได้ตรงกับความต้องการ และบริบทของภูมิสังคมแต่ละท้องถิ่น อย่างไรก็ตามในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสำคัญขนาดใหญ่ เช่น การขนส่ง และการชลประทาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวข้องกับพื้นที่หลายเขตปกครอง รัฐบาลส่วนกลางต้องเป็นผู้ดำเนินการบริหารและการจัดการ

สำหรับการขับเคลื่อนแนวทางการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม จะต้องมีการสร้างกระบวนการตระหนักรู้ถึงความสำคัญของพื้นที่เกษตรกรรม โดยเฉพาะพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี และใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริหารจัดการที่ดิน โดยกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบกับการใช้มาตรการทางกฎหมายโดยใช้ผ่าน พ.ร.บ. การผังเมืองที่มีอยู่ และผลักดันให้มีการออกกฎหมายคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมตามที่ได้กำหนดไว้ได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมชลประทาน. (๒๕๖๓). รายงานประจำปี ๒๕๖๓. Retrieved from https://www.rrid.go.th/_data/annual-conclusion/RID-Annual/RID_Annual_๒๐๒๐.pdf
- กรมโยธาธิการและผังเมือง. (๒๕๖๒). ผังนโยบายการใช้ประโยชน์พื้นที่ระดับประเทศ ตามพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. ๒๕๖๒. กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.
- กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด. (๒๕๕๓). แผนพัฒนาจังหวัดอ่างทอง ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๓ – ๒๕๖๐ (ทบทวน ณ เดือนมกราคม ๒๕๕๖). สำนักงานจังหวัดอ่างทอง. Retrieved from <http://www.angthong.go.th/planproject/plan๕๖.pdf>
- กองนโยบายและแผนการใช้ที่ดิน. (๒๕๖๓). สภาพการใช้ที่ดินของประเทศไทย. Retrieved from http://www.odd.go.th/web_OLP/index.html
- ชญาณี ชวนอินทร์. (๒๕๖๑). นโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจกับการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศเวียดนาม. พัฒนาการเศรษฐกิจปริทรรศน์ ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๖๑). Retrieved from <https://soob.tci-thaijo.org/index.php/NER/article/download/๑๑๒๐๕๓/๘๗๓๕๒/>
- ทวี หนูทอง. (๒๕๕๙). การจัดการพื้นที่คุ้มครองเพื่อการพัฒนาการเกษตร. โครงการเร่งเสริมความยั่งยืนของระบบการจัดการพื้นที่คุ้มครอง. Retrieved from <https://www.slideshare.net/catspa/ss-๖๔๕๑๖๕๖๑>
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (๒๕๖๔). เครื่องชี้เศรษฐกิจมหภาคของไทย. Retrieved from https://www.bot.or.th/App/BTWS_STAT/statistics/ReportPage.aspx?reportID=๔๐๙&language=th
- นิพนธ์ วิเชียรน้อย. (มปป.). การผังเมืองและการใช้ประโยชน์ที่ดินในประเทศไทย ฉบับที่ ๒๙/๒๕๕๒. วารสารกรมโยธาธิการและผังเมือง Retrieved from https://www.humanitarianlibrary.org/sites/default/files/๒๐๑๔/๐๒/urban_planning_land_use.pdf
- บัณฑิต ต้นศิริ. (๒๕๓๕). แนวทางการวางแผนการใช้ที่ดิน. เอกสารทางวิชาการ ฉบับที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: กองวางแผนการใช้ที่ดิน. กรมพัฒนาที่ดิน.
- ภักดี วีระภาสพงษ์. (๒๕๕๖). บทเรียนประสบการณ์ปฏิรูปที่ดินจากนานาชาติ เสวนาวิชาการในหัวข้อ “ทบทวนคดีที่ดิน: ขบวนการภาคประชาสังคมกับปัญหาความเป็นธรรมและกระบวนการกลับมาเป็นเกษตรกรในภาคเหนือ”. ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๕. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- มินันท์ สุทธิพัฒนานิติ. (๒๕๕๔). บทวิเคราะห์ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความเหลื่อมล้ำหรือความไม่เป็นธรรมในระบบเศรษฐกิจไทย และแนวทางปฏิรูปเพื่อแก้ไขปัญหา. Retrieved from <http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=บทวิเคราะห์ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความเหลื่อมล้ำหรือความไม่เป็นธรรมในระบบเศรษฐกิจไทย>
- มูลนิธิสืบาคะเสถียร. (๒๕๖๓). รายงานสถานการณ์ป่าไม้ไทย ประจำปี ๒๕๖๒ – ๒๕๖๓. Retrieved from <https://www.seub.or.th/document>
- สภาเกษตรกรแห่งชาติ. (๒๕๖๐). แผนแม่บทเพื่อพัฒนาเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาเกษตรกรแห่งชาติ.
- สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ. (๒๕๖๒). แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐). กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (๒๕๕๑). รายงานการศึกษาโครงการจัดทำยุทธศาสตร์การบริหารจัดการที่ดิน: การวางแผนการถือครองที่ดิน การสงวนและพัฒนาที่ดิน และการสงวนหรือหวงห้ามที่ดินของรัฐ. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (๒๕๖๒). (ร่าง) นโยบายและแผนการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙). กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. Retrieved from https://drive.google.com/file/d/๑_TKdfV๒mqdNiacj-kmqWUbySabDqMjmh/view
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (๒๕๓๔). สำมะโนการเกษตร พ.ศ. ๒๕๓๔. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (๒๕๓๕). สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. ๒๕๓๓. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (๒๕๔๓). รายงานสำรวจการเปลี่ยนแปลงทางการเกษตร พ.ศ. ๒๕๔๑. Retrieved from <http://web.nso.go.th/en/cen.htm>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (๒๕๔๕). สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. ๒๕๔๓. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (๒๕๔๘). สำมะโนการเกษตร พ.ศ. ๒๕๔๖. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (๒๕๕๓). รายงานสำรวจการเปลี่ยนแปลงทางการเกษตร พ.ศ. ๒๕๕๑. Retrieved from <http://web.nso.go.th/en/cen.htm>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (๒๕๕๔). สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. ๒๕๕๓. สำนักนายกรัฐมนตรี, กรุงเทพฯ.
- สถิตย์พงษ์ สุขชูเกียรติ และคณะ. (๒๕๕๐). *การคุ้มครองและการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เกษตรกรรมอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. Retrieved from <http://landforum.trf.or.th/attachments/article/๑๖/PDF๐๓-๐๑.pdf>
- Anderson, J., Jaffee, S.M., Pham, H.T., Soucat, A., Nguyen, D.H., & Tran, H.T. (2012). Revising the land law to enable sustainable development in Vietnam : summary of priority policy recommendations drawn from World Bank studies.
- Buxton, M. & CAREY, R. (2014). The use of planning provisions and legislation to protect peri-urban agricultural land. *Australian Environment Review*, 29(8), pp. 191-195.
- California Department of Conservation. (1997). *California agricultural land evaluation and site assessment model, Instruction Manual*. Retrieved from <http://www.consrv.ca.gov/dlrp/LESA/lesamodl.pdf>.
- David, K. (2001). Agricultural Zoning. Retrieved from https://pennstatelaw.psu.edu/_file/aglaw/Agricultural_Zoning.pdf
- Dawson, A. H. (1985). Land use policy and control in Japan. *Land use Policy*, 2(1), 54-60. doi: 10.1016/0264-8377(85)90054-7
- FAO. (1993). *Guidelines for land-use planning*. (No. 1). Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- FAO. (2007). *Land Evaluation Toward a revised framework*. (Land and water discussion paper 6). Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- FAO. (2013). *FAO Statistical Year Book 2013*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Farmland Information Center. (2006). FIC Fact Sheet. Retrieved from <http://www.farmlandinfo.org/>

- Government Public Relation Department. (2006). Progress of the Project to Develop Thailand into the Kitchen of the World. Retrieved from http://thailand.prd.go.th/view_news.php?id=1373&a=2
- Growing Food Connections. Farmland Protection. The Role of Local Governments in Protecting Farmland as a Vital Local Resource. http://growingfoodconnections.org/wp-content/uploads/sites/3/2015/11/GFCPlanningPolicyBrief_FarmlandProtection_2017Sept1.pdf
- Jeon, Y., & Kim, Y. (2000). Land reform, income redistribution, and agricultural production in Korea. *Economic Development and Cultural Change*, 48(2), 253-268. doi: 10.1086/452457
- Kaewmanee, K., Choomnoommanee, T., and Fraise, R. (2006). Thailand Earth Observation System: Mission and Products. Retrieved from <http://www.isprs.org/proceedings/XXXVI/part1/Papers/T04-16.pdf>
- Kelly, E. D. (2010). *Community planning: An introduction to the comprehensive plan*. Washington, DC: Island Press.
- Lancaster County Planning Commission. (2010). *Agricultural Zoning District Guidelines for Lancaster County, Pennsylvania*. Lancaster County, Pennsylvania. Retrieved from <https://lancastercountyplanning.org/DocumentCenter/View/138/Agricultural-Zoning-District-Guidelines>
- Me, Vu V. (2006). *Land Use Policy in Vietnam and the Process for its Improvement*. Vietnam: Ministry of Agriculture and Rural Development (MARD). Retrieved from <http://www.mekonginfo.org/assets/midocs/0001907-planning-cadastre-land-use-policy-in-vietnam-and-the-process-for-its-improvement.pdf>
- McPherson, M. F. (2012). Land policy in Vietnam: Challenges and prospects for constructive change. *Journal of Macromarketing*, 32(1), 137-146. doi:10.1177/0276146711427447
- Ministry of Agriculture, Fisheries and Food. (1988). *Agricultural Land Classification of England and Wales: Revised guidelines and criteria for grading the quality of agricultural land*. Technical Report.
- Paster, E. (2004). Preservation of agricultural lands through land use planning tools and techniques. *Natural Resources Journal*, 44(1), 283.
- Pennsylvania Land Trust Association. (2013). *Agricultural Protection Zoning*. Retrieved from https://conservationtools-production.s3.amazonaws.com/library_item_files/1249/1161/CT_APZ_131120.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIQFJLILYGVDR4AMQ&Expires=1622191705&Signature=Lbx0hQ1iiTfFG4lke8Nyt43CcGs%3D

The ASEAN Post Team, (2020), *Vietnam's Reforms Paying Off, Vietnam*. Retrieved from
<https://theaseanpost.com/article/vietnams-reforms-paying>

USDA. (1961). *Land-Capability Classification*. Washington, D.C: Soil Conservation Service

USDA. (2011). *National Land Evaluation and Site Assessment Handbook*. Retrieved from ftp://ftp-fc.sc.egov.usda.gov/NSSC/land_use/LESA_Handbook.pdf

Van Arkadie, B., & Mallon, R. (2004). *Viet Nam — a Transition Tiger?* ANU Press.
<http://www.jstor.org/stable/j.ctt2jbjk6>